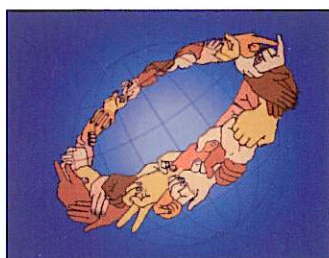
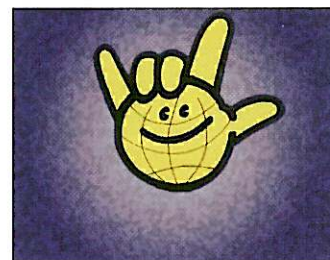
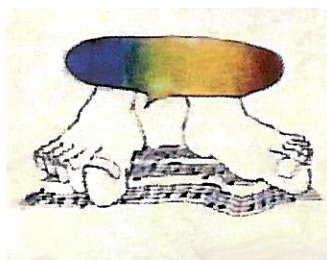

Aase Lyngvær Hansen

DRAMA OG RYTMIKK FOR DØVE

1.-10. klasse
LÆRERENS BOK

Drama og rytmikk for døve elever i grunnskolen
Opplegg og ideer til undervisning etter L97

Aase Lyngvær Hansen

DRAMA OG RYTMIKK FOR DØVE

LÆRERENS BOK

1.–10. klasse

Oplegg og ideer til undervisning etter L97

Møller kompetansesenter 2001

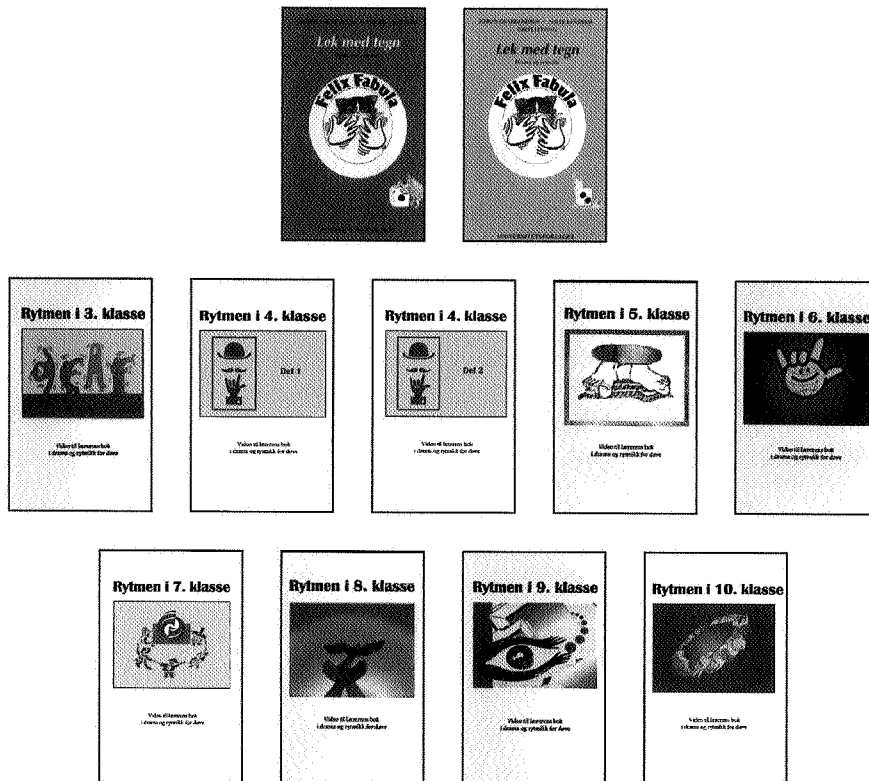
© Læringscenteret (LS) 2001

Trykk: GAN Grafisk AS

ISBN 82-486-0919-7

LÆRERENS BOK I DRAMA OG RYTMIKK FOR DØVE

VIDEOKASSETTER

Videokassetter for 1. og 2. klasse kjøpes i bokhandelen (Universitetsforlaget).

Videokassetter for 3.–10. klasse kan bestilles fra:

Møller kompetansesenter
PB 175 Heimdal
7473 TRONDHEIM

Telefon: 72 59 65 00
Telefaks: 72 59 65 01

Teksttelefon: 72 59 65 02
Bildetelefon: 72 59 65 03
Videokonf.: 72 59 65 24

e-post: ekspedisjon@ks-moller.no

Internett: www.ks-moller.no

FORORD

Denne boka er en ny omredigert utgave av Lærerens bok i drama og rytmikk, til hjelp for lærere som underviser i dette faget fra 1. til 10. klasse. Boka er basert på fagplanen i L97 og er knyttet opp til videobaserte læremidler i faget, én kassett for hvert klassetrinn i grunnskolen, bortsett fra 4. klasse, der det foreligger to kassetter. Under arbeid med utvikling av bok og videokassetter har en referansegruppe prøvd ut produktene og gitt tilbakemelding på hvordan de fungerte i praksis. Referansegruppa har bestått av lærere som underviser i drama og rytmikk på ulike døveskoler, og av lærere for døve elever i skolen på hjemstedet.

Denne lærerveiledningen består av to hoveddeler. Den første delen omhandler faget og dets hovedområder, mens andre del tar for seg videokassetten for hvert enkelt klassetrinn og gir referanser, tips og ideer til bruk av dem. Sammendrag av det som blir sagt på videokassetten, gjengis i skriftlig form. Dessuten foreslås øvelser og aktiviteter som er aktuelle til arbeidsområdene innen faget.

Det hadde ikke vært mulig å produsere de elleve videokassetten i drama og rytmikk uten gode samarbeidspartnere. En stor takk må først og fremst rettes til Gøsta Rougnø. Han har filmet og redigert de fleste opptakene og gitt meg nyttige tilbakemeldinger på ideer og planer. Han har også fungert som språkkonsulent under opptak. Takk også til de fire som har utarbeidet tekster og hatt hovedansvaret foran kamera, Billur Taskoparan og Bjørg Thoresen på småskoletrinnet og Cathrine Stensrud og Morten Lundahl på mellom- og ungdomstrinnet.

Trondheim, juni 2001

Aase Lyngvær Hansen

INNHold

Innledning	9
Barns estetiske utvikling	9
En kort orientering om faget	9
De fire grunnpilarene i faget	10
Rom og utstyr	11
Tverrfaglighet	12
Organisering av undervisningen	12
Drama og rytmikk i 1. klasse	13
1 Vi begynner på skolen	15
2 Alt forandrer seg – naturen om høsten	15
3 Alle ting forandrer seg – kroppen også	16
4 Jul på skolen	16
5 Dyr vi liker	16
6 Vinter hos Ivar og Siri	17
7 Ivar og Siri leker ute om våren	18
8 Tida går	18
Drama og rytmikk i 2. klasse	21
1 Venner	23
2 Høsten	24
3 Kroppen	25
4 Jul	26
5 Medier	26
6 Sola	27
7 Vår	28
8 Tida går	28
Drama og rytmikk i 3. klasse	29
1 Rytmikk	30
2 Drama	31
3 Kreativt tegnspråk	34
4 Kulturforståelse	35
Drama og rytmikk i 4. klasse	37
Del 1	
1 Rytmikk	38
2 Drama	41
Del 2	
3 Kreativt tegnspråk	42
4 Kulturforståelse	46

Drama og rytmikk i 5. klasse	51
1 Rytme	52
2 Språk og rytme	53
3 Gåter	55
4 Vitser	57
5 Spøkelseshistorie	57
6 Døvekultur i Norge	58
7 Døvekultur i Norden	59
Drama og rytmikk i 6. klasse	61
1 Rytmikk	62
2 Drama	64
3 Kreativt tegnspråk	66
4 Kulturforståelse	68
Drama og rytmikk i 7. klasse	71
1 Rytmikk	72
2 Drama	73
3 Kreativt tegnspråk	75
4 Kulturforståelse	76
Drama og rytmikk i 8. klasse	81
1 Rytme i hverdag og arbeid	82
2 Kreativt tegnspråk	82
3 Spill og agering	83
4 Norsk døvekultur	84
5 Internasjonal døvekultur	85
Drama og rytmikk i 9. klasse	87
1 Dans	88
2 Teater	90
3 Kreativt tegnspråk	93
4 Kulturforståelse	96
Drama og rytmikk i 10. klasse	103
1 Rytmikk	104
2 Drama	106
3 Kreativt tegnspråk	108
4 Kulturforståelse	112
Praktiske øvelser	115
1 Øvelser med rytmen i fokus	115
2 Øvelser med musikk	119
3 Dramaøvelser	122
Litteratur	125
Video til bruk i drama- og rytmikkundervisningen	127
Musikk eksempler	128
Adresser	129

INNLEDNING

Barns estetiske utvikling

Seksåringen som begynner på skolen, har allerede en stor erfarings- og referansebakgrunn og har utviklet seg både fysisk og mentalt. Denne utviklingen skal ivaretas og bygges ut gjennom hele grunnskoleforløpet. L97 påpeker dette i sin innledning, der den tar for seg det menings-søkende menneske, det skapende menneske, det arbeidende menneske, det allmenndannende menneske, det samarbeidende menneske, det miljøbevisste menneske og det integrerte menneske. Barnets estetiske utvikling skal også ivaretas. Gjennom praktiske og estetiske fag, og gjennom tverrfaglig arbeid i grunnskoleforløpet, skal eleven møte utfordringer og få tilbud som er med på å gi opplevelser innenfor det estetiske feltet. Ordet estetikk kommer fra gresk og betydde opprinnelig den kunnskap en får gjennom sansene. Estetikk var opprinnelig ikke bare knyttet til kunst og kunstopplevelse, men til all sansning. Estetisk kunnskap har ofte oppstått i motsetning til den kunnskap som blir ervervet gjennom tanke og forstand.

I dag blir estetiske fag og estetiske aktiviteter brukt om enkelte områder i pedagogisk virksomhet som har sin opprinnelse i kunstneriske uttrykk, slik som bildekunst, skulptur, musikk, teater, dans og diktning. Det lekende barnet møter skolen med stor undring og nysgjerrighet. Barn har ikke noe skille mellom tenkning og følelser, eller mellom hjerne og kropp. De opplever seg selv og omverdenen på en helhetlig måte og tar hele sanseapparatet i bruk når de skal ta imot inntrykk og selv uttrykke hva de tenker og føler.

Det at en er opptatt av estetiske verdier, utelukker ikke den logiske tenkningen. Til vanlig går de to erkjennelsesområdene, den rasjonale erkjennelse og den estetiske erkjennelse, sammen og beriker og forsterker opplevelsen for oss. I tillegg til kreativt arbeid med å skape estetiske uttrykk – og estetisk overveielse, det vil si evnen til å nyte og glede seg over en estetisk opplevelse – kommer et moment til: estetisk verdsettelse, det å sette pris på estetiske kvaliteter, det å kunne vurdere estetiske uttrykk og være kritisk til kvalitet i uttrykket.

Estetisk oppdragelse som fremmer estetisk utvikling, blir en prosess der læreren legger til rette for rike sanseopplevelser, som gir følelser og tanker, og som gir lyst til å uttrykke det som har vært viktig i opplevelsen. Her kan elevene prøve ulike uttrykksmidler, som gir dem hjelp til å lage et uttrykk som de blir fornøyd med fordi uttrykket minner om følelsene i opplevelsen, og som de får ekte anerkjennelse for.

Hele prosessen gir barnet en anledning til en ny erkjennelse av omverdenen og sine egne reaksjoner på omverdenen. Barnet har utviklet seg, og den voksne som har vært med barnet i denne prosessen, er blitt bedre kjent med barnet.

I den estetiske utvikling hos døve barn i grunnskoleforløpet er drama og rytmikk et av fagene som skal være med på å fremme denne utviklingen.

En kort orientering om faget

Her følger noen presiseringer av hovedbegreper fra læreplanen. Det er en forutsetning at læreren har lest planen.

Som nevnt i innledningen er drama og rytmikk for døve et *alternativ til musikkfaget*. Innledningen i læreplanen (s. 44) presiserer at elevene i dette faget skal få opplevelse gjennom *alle sanser*. La oss se litt på hva det innebærer:

Visuell sans

Å snakke om bruk av visuell sans når det gjelder døve, er så selvfølgelig at det kanskje ikke er nødvendig å nevne. Når det likevel presiseres, er det for at en lærer i dette faget, døv eller hørende, alltid skal være oppmerksom på dette. Ofte tenker hørende mer auditivt enn visuelt og kan overse betydningen av det visuelle. Døve tar først og fremst inn opplevelser gjennom synet. Dette bør læreren være bevisst hele tiden og visualisere i den grad det er mulig, enten det gjelder musikk, rytme, språk eller annet.

Taktil sans

Her er det snakk om å føle rytme, føle musikk. Med spesielle hjelpemidler kan døve få lydopplevelser gjennom vibrasjon. Det å legge hendene på en høyttaler kan være nok til at den døve kjenner rytmen i musikken. Det finnes rytmekasser som den døve kan sitte, stå eller ligge på. Ved noen skoler finnes også egne rytmikkrom med vibrasjonsgolv, der vibrasjonene fra musikken overføres til svingninger i kroppen. Både døve og hørende bruker den taktile sansen på samme måte, de kjenner, tar og føler på ting.

Auditiv sans

Læreplanen i faget sier at en skal bygge på det auditive ut fra de enkelte elevens forutsetninger. Mange elever kan ha større eller mindre hørselsrester og utnytter disse på forskjellig vis. I drama og rytmikkfaget skal de ha mulighet for å utnytte og ha glede av hørselsresten sin ved bruk av musikk, instrumenter, arbeid med stemme etc.

Vestibulærsansen

Vestibulærsansen omfatter kroppens likevekt og balanse. Ofte kan døve elever ha skader i det indre øret, hvor denne sansen er lokalisert. Øvelser som omfatter trening av balanse, er derfor lagt inn i dette faget, samtidig som kroppsøvningsfaget også vil arbeide med det.

Kinestetisk sans

Denne sansen er også kalt bevegelsessansen eller muskelsansen og er et fellesnavn for de mottakere i muskler, sener og ledd som registrerer de forskjellige legemsdelers stilling og bevegelse. Sammen med likevektssansen utgjør den kinestetiske sansen en forutsetning for balanse og koordinering av bevegelse. I dette faget arbeider en mye med kroppsbevegelse, både når det gjelder kroppens uttrykksformer, og når det gjelder tegnspråk. Det å være bevisst sine bevegelser, retning, rytme, tempo etc. oppøves i drama og rytmikk.

Til slutt presiseres at dette er et *praktisk-estetisk fag* der eleven er aktiv, både når det gjelder å skape og å motta. Leken er sentral gjennom hele grunnskoleløpet.

De fire grunnpilarene i faget

1 Rytmikk

I rytmikk inngår bevegelse, lek, dans, bruk av instrumenter og musikk. Rytmisk bevegelse og dans har mye felles. Til lek, bevegelse og dans kan en bruke både instrumenter og musikk. Det er vanskelig å dele rytmikkbegrepet opp i enkeltfaktorer. Det er mer eller mindre vevd sammen

i et hele. Gjennom forslag til øvelser og aktiviteter i denne boka skal læreren være med på å utvikle elevenes ferdigheter på dette området.

2 Drama

Her er det først og fremst kroppen som er uttrykksmiddelet. Leken står sentralt. Gjennom øvelser og aktiviteter oppnår eleven erkjennelse og egenutvikling. En elev som er trygg og sterk i seg selv, kan også formidle til andre, enten formidlingen er på et saklig eller et mer kunstnerisk nivå.

3 Kreativt tegnspråk

Hørende barn leker med språket fra bablestadiet. Etter hvert får de rim, regler, sanger, ellinger og andre språkleker. Døve barn med tegnspråk som førstespråk får dette gjennom kreativ bruk av tegnspråket, både i drama og rytmikkfaget og i tegnspråkfaget. Å leke med språket er en måte å bli kjent med språket på, og få et eierforhold til det. I kreativt tegnspråk kan en leke med håndformer og lage rim og regler, f.eks. telleregler og alfabetregler. En kan også leke med tegn, f.eks. navnetegn. En kan lage dikt på tegnspråk. Det finnes profesjonelle produksjoner som kan inspirere elevene til selv å arbeide med dette. Videokassetene som følger med denne boka, gir også eksempler på hvordan en kan arbeide.

4 Kulturforståelse

Døve elever med tegnspråk som førstespråk skal gjennom drama og rytmikkfaget få styrket sin identitet som døve. Faget skal gi dem gode eksempler på døvekultur samtidig som de selv skal være aktive og utøvende på dette feltet. Gjennom faget skal de også få kjennskap til og kunnskap om den norske kulturen. Som deltakere i det norske samfunnet skal de ta del i den norske kulturarven som andre elever i grunnskolen. Men døve elever skal ha denne kunnskapen på sine premisser, dvs. bygd på det visuelle. Døve blir på denne måten tokulturelle, med røtter både i døvekulturen og i den "allmenne" norske kulturen. Samtidig skal faget gi elevene et flerkulturelt perspektiv gjennom arbeid med uttrykksmidler fra andre kulturer.

Rom og utstyr

I dette faget må en ha tilgang på lokaler som gjør de ulike aktivitetene mulig. Skolen bør ha en velutstyrt samling av lære- og hjelpemidler. Det er en fordel om skolen har et eget drama- og rytmikkrom, eventuelt et musikkrom. Her bør det være god plass til bevegelse, gode lys- og lydforhold, gjerne en vegg med speil, tavle, musikkanlegg med god kvalitet, mikrofon, gjerne synthesizer, vibrasjonsoverførende golv, eventuelt vibrasjonskasse og om mulig lysanlegg koblet til musikkanlegget (visualisering av lyd). Læremiddelsamlingen bør inneholde rytmeinstrumenter, rytmenotemateriell, cd-plater eller kassetter med egnet musikk, dramaeffekter, håndbøker og videomateriell. I forbindelse med drama og rytmikkundervisning bør en ha adgang til videoutstyr, kunst- og håndverksavdeling og gjerne scene. I læremiddelsamlingen inngår i tillegg til rytmeinstrumenter og musikkanlegg også videoeksempler som dekker arbeidsområdene i faget, og et lager med kostymer, hatter, tørklær osv.

Ellers kan både klasserom og gymnastikksal være steder en arbeider med drama og rytmikk. Et større rom med spilleplass er fint til framvisning av dramatiseringer, videofilmer og andre produkter som klassen ønsker et større publikum til.

Tverrfaglighet

Det er viktig at organiseringen av dette faget muliggjør tverrfaglig arbeid, da de fleste fag kan knyttes opp til drama og rytmikk. L97 legger opp til prosjektarbeid og temabasert undervisning, og dette faget er ideelt å kombinere med mange andre i slike opplegg. Ideer om hvilke fag en kan samarbeide med, tas opp i dette heftet, men konkrete tverrfaglige opplegg på spesielle tema blir ikke berørt. Eksempler på slike opplegg finnes i den metodiske veiledningen til fagplanen som er utgitt av KUF.

Organisering av undervisningen

I de fleste døveskoler og hørselsklasser vil en ha et eget rom til drama og rytmikk. Der en enkelt elev er integrert, vil musikkrommet og musikktime være arena for dette faget. Når de hørende elevene har aktiviteter som er basert på lyd, er det naturlig å lage egne opplegg for den døve eleven, da gjerne med kreativt tegnspråk. Ellers ser en ikke bort fra at mange av aktivitetene i drama og rytmikkfaget også kan brukes av hørende barn i musikktime. Dette kan organiseres ved at en ved enkelte aktiviteter deler klassen i to grupper og lar den døve eleven være i gruppa der det ikke legges vekt på det auditive.

De fleste døve elever som går på hjemmeskolen, har deltidsopphold på skolen ved på et kompetansesenter. Her har de mulighet til å oppleve drama og rytmikkfaget i større grupper sammen med andre døve.

DRAMA OG RYTMIKK I 1. KLASSE

Her følger en oversikt over innholdet i videokassetten for 1. klasse som er basert på læreverket Felix Fabula. Klasser som ikke bruker Felix Fabula, kan bruke de originale tegnspråkdiktene og håndformrimene, men sangene fra Felix Fabula er ikke så aktuelle hvis de blir tatt ut av konteksten. Det er ikke meningen at elevene skal lære alfabetreglen i 1. klasse. Likevel kan den være morsom å se på og leke med når bokstavene skal læres. Sidehenvisningene i parentes er til *Lyse ideer 1. Lærers ressursbok*. Alle sangene som her er omarbeidet til tegnspråk, finnes også på lyd-kasset: *Sanger og fortellinger til Felix Fabula 1*. Se også *Tilleggshefte til Lyse ideer 1* for lærere som skal undervise barn i 1. klasse.

Lek med tegn – oversikt over innholdet på videokassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
0:00:22	1	Vi begynner på skolen God morgen Lek med navnetegn	1:40
0:01:43		Felix Fabula Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen om <i>Felix Fabula</i> (s. 251)	2:40
0:03:20		Magdalena Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen om <i>Magdalena</i> (s. 253)	1:00
0:04:22	2	Alt forandrer seg – naturen om høsten Høst Originalt dikt på tegnspråk	0:30
0:04:56		Vind Originalt dikt på tegnspråk	0:40
0:05:36		Frø Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Frø, frø, frø</i> (s. 255)	1:38
0:07:14	3	Alle ting forandrer seg – kroppen også Med hjertet i halsen Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Med hjertet i halsen</i> (s. 257)	1:44
0:08:58		Vente Omarbeidet tegnspråkversjon av Ventesang (s. 259)	1:18
0:10:16	4	Jul på skolen Siri elsker Finn Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Siri elsker Finn</i> (s. 261)	
0:11:40		Kakevers Originalt håndformrim på pekehånd	0:34
0:12:14		Kaker til kaffen Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Kaker til kaffen</i> (s. 263)	1:18
0:13:32		Advent Omarbeidet tegnspråkversjon av Inger Hagerups <i>Advent</i>	5:14

0:18:46	5	Dyr vi liker Det er umulig å forstå Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Det er umulig å forstå</i> (s. 265)	0:56
0:19:42		Et vått lite kyss Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Et vått lite kyss</i> (s. 269)	1:10
0:20:52		Strå i fjeset Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Strå i fjeset</i> (s. 267)	1:12
0:22:04		Katten Originalt håndformrim med «b-hånd»	0:46
0:22:50		Hesten Originalt håndformrim med knyttet hånd	0:20
0:23:10		Kua Originalt dikt på tegnspråk	0:30
0:23:40		Telleregler 1–5 (Drikke vann) 1–10 (Dyr)	1:00
0:24:40	6	Vinter hos Ivar og Siri Vinter Originalt dikt på tegnspråk	0:23
0:25:03		Snømannen Originalt dikt på tegnspråk	0:37
0:25:41		Påske Originalt dikt på tegnspråk	0:35
0:26:26		Gris Håndformrim med «g-hånd»	0:14
0:26:40	7	Ivar og Siri leker ute om våren Vår Originalt dikt med tegnspråk	0:20
0:27:00		V-v Håndformrim med «v-hånd»	0:22
0:27:22		S-s Håndformrim med «s-hånd»	0:13
0:27:35		17. mai Originalt dikt på tegnspråk	0:38
0:28:13	8	Tida går B-b Håndformrim med «b-hånd»	0:24
0:28:37		Fødselsdag Originalt dikt på tegnspråk	0:32
29:09		Årstidene Originalt dikt på tegnspråk	0:42
29:54		Bibliotek Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Bibliotek</i> (s. 271)	0:43
0:31:37		Alfabetregle Original	0:36
0:32:13		Sommer Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen <i>Sommer</i> (s. 273)	0:23

1 Vi begynner på skolen

God morgen

Her leker Billur med navnetegnene til alle i klassen. Hun tar utgangspunkt i en håndform fra tegnet og lager et nytt ord eller tegn som passer til vedkommende. La elevene få leke med egne navnetegn og lage håndformrim som passer.

Felix Fabula

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen om «Felix Fabula» (*Lyse ideer 1*, s. 251)

Magdalena

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen om «Magdalena» (*Lyse ideer 1*, s. 253)

«Magdalena» ved Bjørg Thoresen

2 Alt forandrer seg – naturen om høsten

Høst

Dette er et originalt dikt på tegnspråk, laget av Billur Taskoparan. Det handler om en gutt og ei jente som går ute om høsten, forbi trær som mister blad, og de leker med løvet. Legg merke til hvor få håndformer Billur bruker i dette diktet. La elevene lage egne tegnspråkdikt om høsten.

Vind

Dette er et originalt dikt på tegnspråk, laget av Bjørg Thoresen. Det handler om ei jente som står i et vindu og ser på dem som går forbi. Det blåser ute. Jenta tar på seg klær og går selv ut i vinden. La elevene lage egne tegnspråkdikt om vind og vær.

Frø

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Frø, frø, frø» (*Lyse ideer 1*, s. 255)

3 Alle ting forandrer seg – kroppen også

Med hjertet i halsen

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Med hjertet i halsen» (*Lyse ideer 1*, s. 257)

Sangen er basert på lek med norske ord, noe som gjorde omarbeiding til tegnspråk vanskelig.

Vente

Omarbeidet tegnspråkversjon av «Ventesang» (*Lyse ideer 1*, s. 259)

4 Jul på skolen

Siri elsker Finn

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Siri elsker Finn» (*Lyse ideer 1*, s. 261)

Kakevers

Originalt håndformrim med pekehånd. La elevene prøve selv å lage små rim med andre håndformer. Et lignende dikt finnes på videokassetten *Tegnspråkmoro og fantasi*, utgitt av Barnehagen for hørselshemmede i Stavanger.

Kaker til kaffen

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Kaker til kaffen» (*Lyse ideer 1*, s. 263)

Advent

Omarbeidet tegnspråkversjon av Inger Hagerups dikt «Advent» (Schildt 1985).

Så tenner vi ett lys i kveld,
Vi tenner det for glede.
Det står og skinner for seg selv
og oss som er til stede.
Så tenner vi ett lys i kveld,
Vi tenner det for glede.

Så tenner vi to lys i kveld,
To lys for håp og glede.
De står og skinner for seg selv
og oss som er til stede.
Så tenner vi to lys i kveld,
to lys for håp og glede.

Så tenner vi tre lys i kveld,
for lengsel, håp og glede.
De står og skinner for seg selv
og oss som er til stede.
Så tenner vi tre lys i kveld
for lengsel, håp og glede.

Vi tenner fire lys i kveld
og lar dem brenne ned, -
for lengsel, glede, håp og fred,
Men mest allikevel for fred
på denne lille jord,
hvor menneskene bor.

Inger Hagerup

5 Dyr vi liker

Det er umulig å forstå

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Det er umulig å forstå» (s. 265)

Et vått lite kyss

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Et vått lite kyss» (s. 269)

Strå i fjeset

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Strå i fjeset» (s. 267)

Katten

Originalt håndformrim. Bjørg har stort sett flat hånd med begge hender, men bøyer fingrene litt og lager klør i tillegg.

Hesten

Originalt håndformrim med knyttet hånd. Billur har her laget et dikt med utgangspunkt i hovene på hesten, som hun illustrerer med knyttede hender.

Kua

Originalt dikt på tegnspråk, om kua som går med det store juret dinglende under seg, og om alle kyrne som går inn i fjøset og står på rad på båsen for å bli melket. La elevene mime og dramatisere og lage tegnspråkdikt om ulike dyr.

Telleregler

1–5 (Drikke vann). Ved å bruke tegn for tallene fra en til fem forteller Billur en historie om at hun er tørst, tapper vann fra springen og drikker.

1–10 (Dyr) Billur assosierer hvert talltegn med et dyr.

1 – slange	6 – skilpasse
2 – hest	7 – hai
3 – ekorn	8 – fugl
4 – fisk	9 – pinnsvin
5 – hund	10 – et dyr med lange øyevipper

La elevene få lage egne telleregler.

6 Vinter hos Ivar og Siri

Vinter

Originalt dikt på tegnspråk. Diktet handler om at det snør. Vi ser et hus med lys i vinduet og røyk fra pipa. I treet ved siden av huset sitter en fugl og hakker. Gutten fryser og er rød på nesen.

Snømannen

Originalt dikt på tegnspråk. Gutten får nesten ikke opp døra på grunn av all snøen utenfor. Han går ut og ruller snøballer og lager en snømann, som får hatt, øyne, nese, skjerf og kost. Neste morgen når han kommer ut, skinner sola, og snøen er smeltet. Han finner bare gulrota, skjerfet, hatten og kosten som snømannen hadde.

Påske

Originalt dikt på tegnspråk. Haremamma har fem hareunger. Hun ber dem om å hente egg, og

mamma maler dem gule, grønne, lilla, blå og røde. Hun knytter tråd i dem og henger dem opp i vinduet. Haremamma og de fem ungene sitter og ser på eggene.

Gris

Håndformrim med «g-hånd». Bjørg bruker håndformen fra bokstaven g til å lage et dikt om en gris. Hun beskriver trynet på grisen og at den løper bort.

7 Ivar og Siri leker ute om våren

Vår

Originalt dikt på tegnspråk. Bjørg beskriver hvordan sauemamma med den store ullete kroppen og de tynne beina føder et lam og blir mamma.

V-v

Håndformrim med «v-hånd». Elevene i 1. klasse skal lære bokstaven v, og i den forbindelse lager Bjørg et dikt der hun bruker håndformen fra denne bokstaven. «Se, hvem som er der, en hare og en hest.»

S-s

Håndformrim med «s-hånd». Bjørg beskriver Siri bare ved hjelp av håndformen fra bokstaven s.

17. mai

Originalt dikt på tegnspråk. Billur beskriver hvordan jenta og gutten gleder seg til 17. mai. Jenta får sløyfer i håret og fint skjørt, mens gutten har tversoversløyfe og jakke. Jenta spør mamma om å få flagg, og gutten spør pappa om å få 17. mai-blåse. Så går de ut i tog.

8 Tida går

B-b

Håndformrim med «b-hånd». I forbindelse med at 1. klasse skal lære bokstaven b, har Bjørg laget et rim med en flat håndform som ligner på bokstavtegnet for b: Gutten vil male blått og svart.

Fødselsdag

Originalt dikt på tegnspråk:

Hei, hvem har bursdag i dag? Jo, Mari. Gratulerer med dagen! Hurra, hurra! Gratulerer med dagen! Hurra, hurra! Se bordet er dekket med deilig rød og gul brus og en kake med søte prikker av pynt på! Det blir spennende med pakke. Den er hemmelig!

Årstidene

Originalt dikt på tegnspråk. Billur beskriver først våren, når blomstene dukker opp og vi sykler og hopper tau. Så kommer sommeren. Sjøen ligger der med bølger på vannet, og vi stuper uti og svømmer i sollyset. Så kommer høsten med løvfall og modne frukter. Så kommer vinteren med snø, og fuglene som spiser mat på fuglebrettet. Mellom hver årstid flyr en fugl (eller flere fugler). Det kan enten tolkes bokstavelig, eller det kan være et tegn på at årstiden flyr bort og gir plass til neste.

Bibliotek

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Bibliotek» (s. 271)

Alfabetregle

Original. Bjørg viser her en alfabetregle. Ved hjelp av tegnene på bokstavene i alfabetet forteller hun en historie. Se historien sammen med elevene og se om dere finner alle bokstavtegnene i alfabetet.

Sommer

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Sommer» (s. 273).

DRAMA OG RYTMIKK I 2. KLASSE

Her følger en oversikt over innholdet i videokassetten for 2. klasse. Kassetten er basert på *Felix Fabula 2* og redigert etter tema i dette læreverket. Videokassetten for 2. klasse er imidlertid ikke så strengt knyttet opp til læreverket som kassetten for 1. klasse er. Det betyr at *Lek med tegn 2* er mer anvendelig for klasser som ikke bruker *Felix Fabula*, enn *Lek med tegn 1*. Se ellers *Tilleggshefte til Lyse ideer 2* for lærere som skal undervise barn i 2. klasse.

Lek med tegn 2 – oversikt over innholdet på kassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
0:00:26	1	Venner Venner Originalt dikt på tegnspråk	0:28
0:00:54		Smil Originalt dikt på tegnspråk	0:31
0:01:25		Smil og vær glad Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Smil og vær glad»	0:29
0:01:54		Lek med navn En liten tegnspråkhistorie med håndalfabet- bokstavene i navnet	1:17
0:02:17		- Siri	
0:02:38		- Ivar	
0:02:52		- Ali	
		- Sanam	
0:03:11		R-r Lek med håndformen i bokstavtegnet r	0:25
0:03:36		Refleks Originalt dikt på tegnspråk	0:23
0:03:59	2	Høsten I-i Lek med håndformen i bokstavtegnet i	0:26
0:04:25		N-n Lek med håndformen i bokstavtegnet n	0:21
0:04:46		Punktum, punktum Omarbeidet tegnspråkversjon av reglen «Punktum, punktum komma strek»	0:40
0:05:26		Drøm 1 Originalt dikt på tegnspråk	0:34
0:06:17		Drøm 2 Originalt dikt på tegnspråk	0:41
0:06:58		E-e Lek med håndformen i bokstavtegnet e	0:20
0:07:18		M-m Håndformrim med m	0:15
0:07:33		O-o Lek med håndformen i bokstavtegnet o	0:22

0:07:55	3	Kroppen Kroppen Originalt dikt på tegnspråk	0:24
0:08:19		Kroppsdel Originalt dikt på tegnspråk	0:38
0:08:57		Kle på seg Originalt dikt på tegnspråk	0:34
0:09:31		Å-å Lek med håndformen i bokstavtegnet å	0:20
0:09:51		Æ-æ Lek med håndformen i bokstavtegnet æ	0:35
0:10:26		F-f Lek med håndformen i bokstavtegnet f	0:16
0:10:42		Musikk og rytme Fra rytmikkrommet på A.C. Møller skole	0:59
0:11:41		H-h Lek med håndformen i bokstavtegnet h	0:17
0:11:58		Mikkel rev Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Mikkel rev»	0:20
0:12:18	4	Jul Jeg er så glad hver julekveld Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Jeg er så glad hver julekveld»	0:34
0:12:52		U-u Lek med håndformen i bokstavtegnet u	0:22
0:13:14		Nissen Originalt dikt på tegnspråk	0:29
0:13:43		Musevisa Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Musevisa»	3:03
0:16:46		Deilig er jorden Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Deilig er jorden»	0:46
0:17:30	5	Medier Medier Liten samtale om hva medier kan være	0:37
0:18:07		T-t Lek med håndformen i bokstavtegnet t	0:13
0:18:20		Y-y Lek med håndformen i bokstavtegnet y	0:15
0:18:35		D-d Lek med håndformen i bokstavtegnet d	0:19
0:18:54		Ø-ø Lek med håndformen i bokstavtegnet ø	0:19
0:19:13	6	Sola Sola Originalt dikt på tegnspråk	0:26
0:19:39		P-p Lek med håndformen i bokstavtegnet p	0:13

0:19:52		Gåter (med svar) - Hvem er han? - Hvem er jeg? - Hva er det? - Hva er det? - Hvem er det? - Hva er det?	0:47
0:22:39		Vi spiller Lek og improvisasjon med blåseinstrumenter og trommer	3:36
0:26:15	7	Vår 17. mai «Musikk-korps»	0:12
0:26:27		Vi lager musikk Lek og improvisasjon med oljefat og vaskebaljebass	0:43
0:27:10		K-k Lek med håndformen i bokstavtegnet k	0:12
0:27:30		J-j Lek med håndformen i bokstavtegnet j	0:32
0:28:02		Regnbuen Originalt dikt på tegnspråk	0:28
0:28:30	8	Tida går Billur fra Tyrkia Billur viser en folkedrakt og en dans fra Tyrkia	0:54
0:29:24		Kamelen Originalt dikt på tegnspråk	0:36
0:30:00		Fest Originalt dikt på tegnspråk	0:43

1 Venner

Venner

Originalt dikt på tegnspråk. Bjørg har laget et dikt om vennskap. Når hun ser to som er venner, og hun selv ikke får være med, blir hun misunnelig. Hvis alle tre kan være sammen, blir misunnelisen borte. Å ha venner føles trygt.

La elevene lage et dikt om vennskap.

Smil

Originalt dikt på tegnspråk. Billur forteller om ulike situasjoner som framkaller smil: når noe er morsomt, når hun koser med bamsen sin, når hun tenker på alle vennene hun har, når sola skinner, og også når det regner, blåser og snør, kan hun smile.

La elevene lage dikt om smil.

Smil og vær glad

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Smil og vær glad», som står på side 5 i *Felix Fabula leser 2*, leseboka for 2. klasse.

Lek med navn

I *Lek med tegn 1* leker Billur med navnetegnene til alle i klassen. Hun tar utgangspunkt i en håndform fra tegnet og lager et nytt ord eller tegn som passer til vedkommende. I 2. klasse går vi litt lenger. Bjørg og Billur bokstaverer hele navnet og lager en historie der alle bokstavtegnene fra navnet er med. De bruker navnene til fire av barna i *Felix Fabula*: Siri, Ivar, Ali og Sanam. Denne formen for lek med språket lar seg vanskelig oversette direkte til norsk, men meningen skulle være klar.

R-r

Lek med håndformen i bokstavtegnet r. Billur vil gjøre seg fin. Legg merke til at bokstavtegnet holdes gjennom hele historien. Det er bevegelse, artikulasjonssted og ikke-manuelle komponenter som gir meningen.

Refleks

Originalt dikt på tegnspråk. Diktet forteller om hva som skjer når du med eller uten refleks går på en mørk vei og møter en bil.

2 Høsten

I-i

Lek med håndformen i bokstavtegnet i. Denne formen for lek med språket lar seg vanskelig oversette direkte til norsk. Diskuter innholdet med elevene og la dem fortelle hva de får ut av diktet. La elevene leke med tegnet for i.

N-n

Lek med håndformen i bokstavtegnet n. Både tegnene for døv, Norge, nasjonalt og internasjonalt tar i bruk håndformen til dette bokstavtegnet.

Regle

Omarbeidet tegnspråkversjon av reglen «Punktum, punktum komma strek», som står på side 13 i *Felix Fabula lesar 2*. Billur viser to versjoner, først gjør hun det som står i reglen, etterpå fram-sier hun reglen på tegnspråk med rytme:

Regle

Punktum, punktum,
Komma, strek,
slik var lille Siris fjes.
Strek på strek og mage stor,
Sådan kom hun til vår jord.

La elevene få lese reglen på norsk og lære den på tegnspråk. Gjør dem bevisste på rytmen i begge språkene. Eksperimenter med å lese og å framsi reglen på tegnspråk i annet tempo, eventuelt annen rytme.

Drøm 1

Originalt dikt på tegnspråk. Et dikt som beskriver hvordan Billur sover og drømmer om en hvit hest. Når moren vekker henne og ber henne komme til vinduet, viser det seg at drømmen er blitt virkelighet.

Drøm 2

Originalt dikt på tegnspråk. Det er vinter og kaldt og snø ute, og Billur drømmer at hun er ute i sol og varme, plukker blomster og binder en blomsterkrans som hun setter på hodet. Hun danser rundt i den varme lufta og våkner igjen opp til vinter og kulde. Hun trekker dyna over hodet og vil sove lenger.

E-e

Lek med håndformen i bokstavtegnet e. I denne språkleken forteller Bjørg om en drøm.

M-m

Håndformrim med m.

O-o

Lek med håndformen i bokstavtegnet o. Billur står med en kikkert og ser på soloppgangen. Etter hvert som elevene i 2. klasse lærer bokstaver, kan en la dem få leke med de ulike bokstavtegnene og lage rim og historier.

3 Kroppen

Kroppen

Originalt dikt på tegnspråk. Bjørg viser noe av det kroppen kan gjøre.

Kroppsdeler

Originalt dikt på tegnspråk. Bjørg viser noe av det kroppsdelene kan gjøre eller ikke kan gjøre.

Kle på seg

Originalt dikt på tegnspråk. Bjørg viser hva slags påkledning en kan ha vår, sommer, høst og vinter.

Å-å

Lek med håndformen i bokstavtegnet å. Et dikt om en sjåfør av et større kjøretøy som kjører over en stein.

Æ-æ

Lek med håndformen i bokstavtegnet æ. Her er det både en elefant, aper, en løve, en vektløfter og en klovn som sjonglerer.

F-f

Lek med håndformen i bokstavtegnet f. Resymé av innholdet: «Mamma og pappa skjenner på meg. Hysj, ikke si det, men mamma og pappa er dumme.»

Musikk og rytme

Bjørg og Billur er på rytmikkrommet på A.C. Møller skole hvor de setter på en musikk-cd. Bjørg må skru opp styrken ganske høyt for å merke noe av musikken. De kjenner på vibrasjonene i høyttaleren og lar rytmen overføres til kroppsbevegelser. Så danser de ut på golvet. Under golvet er det montert to høyttalere som er koblet til musikkanlegget, og golvet vibrerer i samme rytme når de kjenner på det. Når de er sikre på grunnrytmen i musikken, kan de danse videre. Se eget avsnitt om bruk av musikk på side 119.

H-h

Lek med håndformen i bokstavtegnet h. Leken er en opprømsing av tegn som har denne håndformen: hus, krone, tromme og rope på indianervis.

Mikkel rev

Omarbeidet tegnspråkversjon av første vers av sangen «Mikkel rev», som står på side 13 i *Felix Fabula lesar 2*.

4 Jul

Jeg er så glad hver julekveld

Omarbeidet tegnspråkversjon av første vers av sangen «Jeg er så glad hver julekveld».

U-u

Lek med håndformen i bokstavtegnet u. Diktet handler om en person som har en oppvisning i å gjøre salto.

Nissen

Originalt dikt på tegnspråk. Diktet handler om at barna lager grøt til nissen og setter grøten i fjøset. Neste morgen er grøtskåla tom.

Musevisa

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Musevisa».

Deilig er jorden

Omarbeidet tegnspråkversjon av sangen «Deilig er jorden».

5 Medier

Medier

Björg og Billur samtaler om hva medier kan være: radio, som de ikke hører; fjernsyn, som de ser; og aviser, blad og bøker, som de kan lese. For dem som bruker læreverket *Felix Fabula*, er det flere tips om arbeid med dette tverrfaglige temaet i *Lyse ideer 2* og i *Tilleggshefte til Lyse ideer 2*.

T-t

Lek med håndformen i bokstavtegnet t. T-tegnet brukes til å tromme.

Y-y

Lek med håndformen i bokstavtegnet y. Billur viser tegnene: BY – «DU ER HELDIG» «GODT eller GLAD» «JEG FÅR IKKE – JEG ER LEI». (Dette er en løsrevet forklaring på tegnene. Fordi de ikke står i sammenheng, er det vanskelig å gi en eksakt oversettelse.)

D-d

Lek med håndformen i bokstavtegnet d. Billur agerer dirigent.

Ø-ø

Lek med håndformen i bokstavtegnet ø. Billur agerer vektløfter med små muskler.

6 Sola

Sola

Originalt dikt på tegnspråk. Bjørg viser et dikt som forteller hvordan blomstene gleder seg over sollyset etter regnvær.

P-p

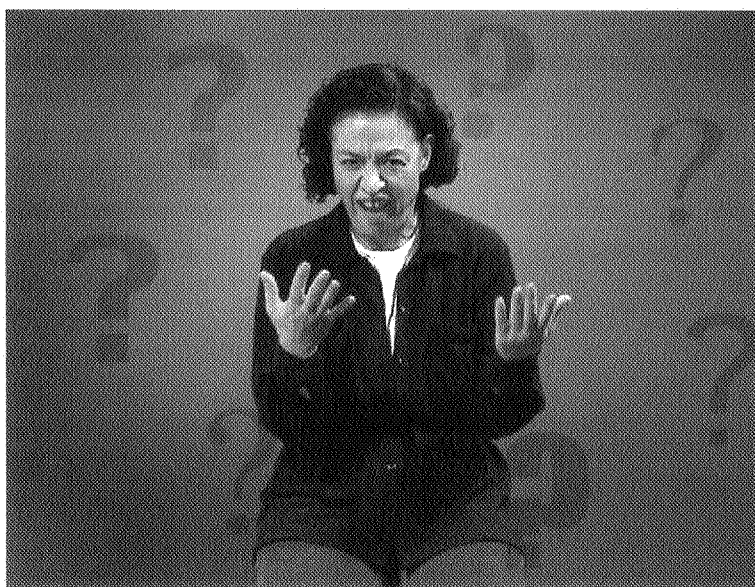
Lek med håndformen i bokstavtegnet p. Bjørg spiller ei fin dame.

Gåter

Gåtene er hentet fra *Felix Fabula lesar 2*, s. 44, og fra idéheftet til «*Normal språkutvikling til normal tid hos døve barn*», - er det mulig? (Træthaug m.fl. 1994)

Her følger den norske teksten til gåtene:

- 1 Hva slags mann har aldri vært gutt og aldri sett sommeren? (Snømannen)
- 2 Jeg er hvit, men ikke snø. Jeg er gul, men ikke sol. Du kan spise meg. Hvem er jeg? (Egget)
- 3 Rund som ei sol, svart som jorda og lang hale? (Steikepanna)
- 4 Hva har fire bein om dagen og seks bein om natta? (Senga)
- 5 Hvem reiser rundt hele jorda og kikker inn i alle hus? (Sola)
- 6 Hvem er det som hver dag farer over hav og hei, men ingen kan se? (Vinden)

Fra *Lek med tegn 2* «Gåte» ved Billur Taskoparan

Vi spiller

Bjørg og Billur tester ulike musikkinstrumenter for å finne ut hvilke instrumenter de har feedback fra. Blokkfløyten og pikkolofløyten hører de ingenting av, mens de derimot kan merke vibrasjonene fra et afrikansk strengeinstrument. Vibrasjonene fra håndtromma merkes godt, og Billur demonstrerer hvordan en kan bruke tromma til å indikere ulike dyr som hopper, løper og går. Vibrasjonene fra bongotromma og den afrikanske tromma merkes også, og de vil danse.

Billur forteller til slutt hvordan samene brukte runeboomme – en håndtromme som var laget av reinskinn. Bein fra rein ble brukt som trommekølle.

La elevene få teste ulike blåseinstrumenter, strengeinstrumenter og trommer. La dem finne ut hvilke instrumenter de kan føle vibrasjonene fra. Den døve sjuåringen er nysgjerrig på hørendes musikkverden og vil gjerne teste ut ulike instrumenter. Hvis det er mulig, kan læreren ta klassen med til den lokale musikk- og kulturskolen for å få prøvd flest mulig instrumenter og lære noe om musikkens verden.

7 Vår

17. mai

Björg og Billur leker musikkorps. La elevene få leke, mime og dramatisere i forbindelse med feiring av 17. mai.

Vi lager musikk

Når elevene tester ut musikkinstrumenter, kan de også få finne ut av andre gjenstander som kan lage lyd. Björg og Billur tester pinner som de slår mot hverandre; de slår på et oljefat, og de lager vaskebaljebass (kosteskift, tau og en vaskebalje med hull i).

K-k

Lek med håndformen i bokstavtegnet k. Björg bruker dette bokstavtegnet til å demonstrere en måte å spise spaghetti på.

J-j

Lek med håndformen i bokstavtegnet j. Billur bruker dette bokstavtegnet til å demonstrere tyrefekting.

Regnbuen

Originalt dikt på tegnspråk. I diktet beskriver Billur hvordan regnbuen oppstår, og hvordan den er som en bro med mange farger i.

8 Tida går

Billur fra Tyrkia

Billur har på seg en tyrkisk bryllupsdrakt. Selv er hun født og oppvokst i Tyrkia. Hun viser en folkedans fra Tyrkia.

Kamelen

Originalt dikt på tegnspråk. Sammendrag av diktet: Billur sitter og ser på utsikten. Plutselig begynner den å bevege seg. Det viser seg at kuppelformasjonene som hun så, ikke var fjell, men en bevegelig kamel. Legg merke til den jevne «gangrytmen» i deler av diktet.

Fest

Originalt dikt på tegnspråk. Når skolen er ferdig, kan barna ha fest. Billur beskriver hva som trengs til festen: sjokoladecake, fløte, boller, brus, ballonger, godter, flagg og smellbongbonger. Alle må ha fine klær, og de må pynte og dekke bordet. Så skal de leke og dramatisere. Det er fest, det!

DRAMA OG RYTMIKK I 3. KLASSE

Her følger en oversikt over innholdet i videokassetten for 3. klasse. Fra 3. til 10. klasse har drama og rytmikk egne selvstendige læremidler som ikke er knyttet opp mot noe spesielt læreverk. Læremidlene bygger på fagplanen.

Rytmen i 3. klasse – oversikt over innholdet på videokassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
0:00:00	1	RYTMIKK	
0:00:47	1.1	Rytme i naturen	4:53
0:05:40	1.2	Kan vi skrive rytme?	2:28
0:08:08	1.3	Internasjonal folkedans	2:55
0:11:03	1.4	Ro-dans	1:13
0:12:16	1.5	Rytme i språk	2:19
0:14:35	2	DRAMA	
0:14:40	2.1	Masker og kostymer	2:18
0:16:58	2.2	Mennesker og dyr	2:55
0:19:53	2.3	Teater	
0:19:56		- Gudbrand i Lia	9:43
0:29:39		- Teater med dukker	1:30
0:31:09		- Dukken i gresset	5:34
0:36:43	3	KREATIVT TEGNSPRÅK	
0:36:48	3.1	Håndformlek	1:33
0:38:21	3.2	Beskrivelse	3:54
0:42:15	3.3	Motsetninger	1:56
0:44:11	3.4	Alfabetregle	1:25

0:45:36	3.5	Shiva-poesi	1:17
0:46:53	3.6	Snøhvit og de sju dvergene	5:39
0:52:32	3.7	Snøhvit og de sju dvergene på håndform	4:40
0:57:12	4	KULTURFORSTÅELSE	
0:57:17		Alf Prøysen	1:20
0:58:37	4.1	Teddybjørnens vise	2:36
1:02:13	4.2	Nøtteliten	1:37
1:03:50	4.3	Helene Harefrøken	1:57
1:05:47	4.4	Bolla Pinnsvin	2:37
1:08:24	4.5	Julekveldsvise	2:40
1:11:04	4.6	Fødselsdagsvise	1:16

Tittelbildet

er laget av den døve tyske billedkunstneren Jürgen Klein. Han har kalt bildet «Deaf». Bildet var utstilt på kulturdagene i Dresden 1997.

1 Rytmikk

I 1. og 2. klasse har elevene arbeidet med rytme på ulike måter, uten direkte å være bevisste på at det var det de gjorde. Denne sekvensen starter med et spørsmål: «Er det rytme i alt?» Læreren må først sikre seg at elevene har et klart forhold til begrepet rytme og vet hva det står for. Barn kan gi ulike eksempler på hva ordet/tegnet innebærer. I drama og rytmikkfaget ser vi på rytme i vid forstand.

1.1 Rytme i naturen

Björg forteller her en historie om hvordan hun en dag gikk tur til stranden og så på bølgene som slo mot land. Billur forsøker å male det Björg forteller; samtidig klippes det inn ekte naturopp-tak. Etterpå forteller Billur sin historie om en tur til elva. Læreren kan velge å vise dette til elevene, eller hun/han kan ta med elevene ut i naturen og la dem se og oppleve rytmen som er der. Disse opplevelsene kan gi grunnlag for dans, dramatisering, tegning, maling og fortelling, og de kan knyttes opp mot tverrfaglig arbeid.

1.2 Kan vi skrive rytme?

Her fortsetter Björg og Billur å diskutere rytme, og de viser hvordan en på formelt vis kan skrive rytme som streker for tungt og prikker for lett (se side 118). De viser også hvordan en kan bevege seg, tromme og danse ut ifra gitte rytmer.

Det er morsomt å leke dirigent og dirigere de andre i klassen som slår på rytmeinstrumenter. Elevene kan få komponere egne rytmelåter som de spiller på tromme, med hendene på et bord, med føttene på golvet etc. De kan også få skrive en dans med rytmetegner, for så å se om det går an å danse den. Eventuelt kan de lage en dans og så skrive ned rytmen til den etterpå. Her viser Bjørg og Billur valserytmen – tung-lett-lett – og i et klipp ser vi Aud og Jon, som begge er døve, danse vals.

1.3 Internasjonal folkedans

Elever i 3. klasse har gjennom bøker, bilder, tv og kino fått et bilde av at folk i ulike land danser på forskjellig måte, og at hvert land har sine særegne danser. Bjørg og Billur tar for seg verdenskartet, ser på noen land og prøver å tenke seg hvordan det danses der: Russland, Tyrkia, India, USA (indianere), Spania og Thailand. Til slutt mimer de at de spiller afrikanske trommer. Her har elevene sikkert forslag og ideer selv, og dansene må ikke nødvendigvis være korrekte. La elevene bruke fantasi, gi dem spillerom og bruk kostymer og instrumenter. Det er ofte aktuelt å lage danser i tilknytning til prosjektarbeid om andre land eller folkeslag. Mot slutten av denne sekvensen ser vi et klipp fra Trondheim internasjonale folkedansgruppe som har opptrådt i byen. La elevene studere rytmen hos danserne og se om de kan imitere den.

1.4 Ro-dans

Her oppfordres elevene til å lage en egen dans. I 3. klasse legger en mer vekt på den frie, kreative dansen og mindre vekt på formelle danser med kompliserte trinn og bevegelser som skal huskes. Bjørg forteller her at hun ønsker å lage en egen dans som er hennes; hun starter med tretakt og enkle bevegelser. Billur følger på, og sammen lager de en «ro-dans».

La elevene enkeltvis eller i grupper lage danser som de kan vise og lære bort til de andre i klassen. Kanskje klassen kan lage en danseforestilling der noen av elevene spiller på ulike trommer og rytmeinstrumenter, mens andre danser.

1.5 Rytme i språk

Dette klippet er tatt med for å bevisstgjøre elevene på hvordan rytmen gjennomsyrrer språket vårt, enten vi bruker tegnspråk eller talespråk. Bjørg og Billur kommenterer dette, og vi får se klipp av to døve som forteller hverandre hver sin selvopplevde historie. Den ene prater fort og den andre sakte. Morten forteller om en biltur der alt gikk galt. Han gikk tom for bensin, hjulet punkterte, og bilen lystret ikke som den skulle. Selv hadde han det travelt og skulle videre. Han måtte til og med skyve bilen. Monica forteller om en tur til apoteket. Hun forlangte det hun skulle ha, men stemmen var ikke god, så apotekeren forstod ikke hva hun sa. Hun måtte be om å få papir for å skrive det hun skulle ha. Da forstod apotekeren hva hun skulle ha, og hun fikk det. Vi ser også to hørende i samtale der den ene har hurtige munnbevegelser og den andre prater seint.

Elevene kan se på mennesker i omgivelsene rundt seg og utforske måten de prater på – fort eller seint – eller noe midt imellom.

2 Drama

Elevene i 3. klasse kan arbeide dramafaglig på mange ulike måter. Skillet mellom drama og lek er ikke klart, og bruk av ulike effekter som kostymer, masker og hatter setter fantasien i sving. Fra å leke og improvisere med slike effekter kan en gå videre til å lage små spill som eigner seg til framvisning.

2.1 Masker og kostymer

Her har Bjørg og Billur gått inn på et rytmikkrom og leker med noen av maskene og kostymene som finnes der. Effektene gir dem ideer til å improvisere og gå inn i andre roller. Her er det en stadig skifting av masker og kostymer, men en kunne også tenke seg at de hadde en rollefigur hver, som de arbeidet videre med, og som resulterte i et lite spill.

Det er fint om klassen eller skolen kan ha en liten samling av slike dramaeffekter. Med en innsamling fra en eller flere loftsryddinger kunne en komme langt på en slik samling. Kostymer som er laget i skolens regi og brukt på tidligere forestillinger, oppbevares også i samme lager. Ofte synes 3. klasse det er morsomt å kopiere stykker som de større barna har vist, og da er det greit om originalkostymene er på lager. Læreren kan da få forståelse av hvor mye barna har fått med seg av det de har sett.

Det er praktisk at én lærer tar hovedansvaret for plassering og har oversikt over hva som finnes på drama- og rytmikkrommet. Når hver ting har en fast merket plass, er det også lettere for andre å finne fram. En bør unngå å få et av disse dramarommene der alt flyter og ingen finner det de skal ha. La elevene få rutine i å legge alt på sin rette plass etter bruk.

2.2 Mennesker og dyr

Her mimer og dramatiserer Billur en historie fra bussen. De menneskelige bevegelsene går etter hvert over til å bli bevegelser til ulike dyr:

- bussjåfør – løve
- dame som sminker seg – katt
- en tykk mann – elefant
- en som hoster – en hund som bjeffer
- en som spiser (gulrot?) – kanin
- en som trekker i snora – ape

Dette er en morsom idé som sikkert kan inspirere elevene i 3. klasse til noe lignende. Etterpå følger videoklipp med ulike dyr. La elevene se på de ulike bevegelsesmønstrene dyra har, og selv prøve å bevege seg som dem. Dette kan brukes i tverrfaglig arbeid, som ledd i en dramatisering om dyr, som en formaløvelse eller som ledd i trening med rytme.

2.3 Teater

Elevene i 3. klasse skal ha øvelse i å lage små spill basert på egen fantasi eller på fortellinger og eventyr.

Gudbrand i Lia

Elevene i 3. klasse ved Innsmøla skole satte våren 1998 opp eventyret Gudbrand i Lia som tegnspråketeater (fra Asbjørnsen og Moes folkeeventyr). En av elevene er døv, de andre er hørende. Klassen besøkte døveskolen i Trondheim og spilte stykket for elever og ansatte der. Vi fikk filme forestillingen og fikk ta den med på kassetten for 3. klasse til glede og inspirasjon for andre tredjeklassinger.

Gudbrand i Lia

Teater med dukker

I mange dukketeaterforestillinger for barn ligger mye av informasjonen i lyden, i det som blir sagt mens en beveger dukkene. For døve barn må dukketeater bli annerledes. Elever som bruker læreverket *Felix Fabula*, har kanskje brukt Felixdukken, som har armer til å prate med. Ellers finnes også bamser som en kan stikke armene inn i og få dem til å prate tegnspråk. Her viser Bjørg og Billur to eksempler på hvordan en kan arbeide med dukketeater for døve.

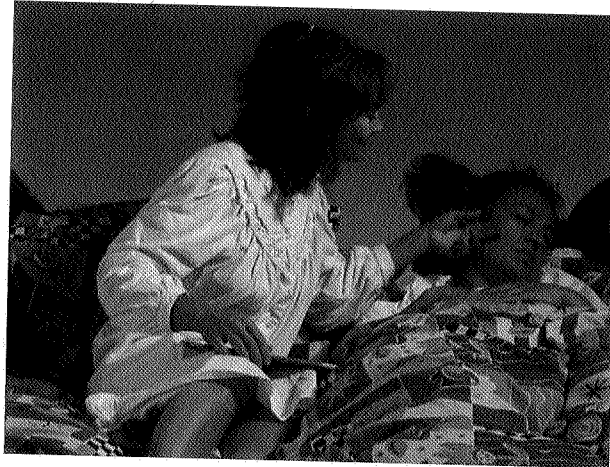
De sitter med hver sin stangdukke. Dukkene har hull til armer, slik at de kan snakke tegnspråk. Her er et resymé av hva dukkene sier: Dukkene heter Petter og Anne. Anne er sur, og Petter spør hvorfor. Anne sier det er fordi mamma var sint. Petter vil vite hvorfor, og Anne sier det er fordi hun ikke hadde ryddet på rommet. Petter sier at han er ferdig med å rydde, og at mamma ble glad. Du er heldig, sier Anne, og flink. Petter sier at han kan besøke Anne og hjelpe henne å rydde på rommet. Det vil Anne gjerne, og hun sier de skal gjøre det i hemmelighet. Uten at mamma vet det. Så går de av sted.

Her er et resymé av hva Bjørg sier i det andre eksempelet: Hei, synes du denne er søt? Er du enig? Dette er min sekkedukke som jeg har sydd. Den kan prate med tegn. Se her: Jeg heter Kari. Jeg har en annen dukke også som kan prate. Vent skal du få se.

Dukken i gresset

Her viser Bjørg og Billur en liten dramatisering rundt eventyret «Dukken i gresset» (fra Asbjørnsen og Moes folkeeventyr). Billur spiller en liten pike som ligger i senga og ønsker å bli lest for. Hun har en bok med eventyret «Dukken i gresset». Men mamma er ikke hjemme, hun er på fest og kan ikke lese for henne. Bjørg spiller en dukke som sitter i senga ved siden av henne. Men dukker kan jo ikke prate, og Billur sier god natt til dukken og legger seg til å sove. Plutselig blir dukken levende og forteller Bjørg eventyret om «Dukken i gresset».

La elevene få dramatisere dukker, bamser og andre leker og jobbe med bevegelsene. Kanskje kan alle ta med sin egen lekedukke eller bamse, som de lager en liten dramatisert historie om.

Dukken i gresset

3 Kreativt tegnspråk

I 1. og 2. klasse har elevene arbeidet mye med rim og regler på tegnspråk. De kjenner håndformrim og telleregler. En kan arbeide videre med dette ved å bruke ulike former for leker.

3.1 Håndformlek

Her ser vi et eksempel på lek der det er om å gjøre å finne flest mulig tegn med en bestemt håndform. Elevene i klassen kan etter tur finne tegn, og den som ikke klarer det når det er hennes/hans tur, går ut.

3.2 Beskrivelse

En annen lek kan bestå i å lage beskrivelser av figurer, mennesker eller dyr på tegnspråk. Klassen skal så gjette hva/hvem som blir beskrevet. Den som gjetter riktig, får selv gå fram og beskrive. Billur beskriver Supermann, Pippi Langstrømpe, Dracula, Donald Duck, en bjørn, et ekorn og en hare. La elevene gjette før Bjørg gir svaret.

3.3 Motsetninger

En lek med ord der en hele tiden prøver å finne adjektiv, adverb eller verb med motsatt betydning: høy – lav, tykk – tynn, tung – lett, myk – hard, mørk – lys, feil – riktig, sein – fort, gammel – ny, ren – skitten, inne – ute, varm – kald, tørr – våt, morsom – kjedelig, søt – slem, å like – å ikke like.

3.4 Alfabetregle

Elevene er kjent med alfabetregler fra før. Denne er forsøkt gjort litt mer skummel og spennende. La også elevene selv prøve å lage regler.

3.5 Shiva-poesi

Et eksempel på hvordan to personer sammen kan framføre én historie ved å bruke den enes ansikt og den andres hender. Bjørg og Billur beskriver her en person som spiser hamburger og chips med ketsjup og drikker cola fra et beger med sugerør. Det smaker, og personen må ha en stor cola til. Shiva-poesi krever samarbeid, og øvelsene i 3. klasse bør ligge på et enkelt nivå.

3.6 Snøhvit og de sju dvergene

Eventyret (Grimms eventyr) blir fortalt på tegnspråk og kan brukes som en videobok. Det er lagt inn som grunnlag for neste avsnitt på videokassetten, som er:

3.7 Snøhvit og de sju dvergene på håndform

Her gjør Billur forsøk på å fortelle det samme eventyret med én håndform. La elevene prøve å lage sin egen historie, som de forteller med én eller to håndformer.

4 Kulturforståelse

Alf Prøysen

Morten gir her et kort resymé av livet til Alf Prøysen: Han var født på en husmannsplass på Ringerike (NB! ikke Toten, som Morten sier) i 1914. Han var yngst av fire søsken. Foreldrene var fattige og jobbet på storgården som husmannsplassen lå under. Alf var som barn glad i både å skrive og å tegne. Som voksen skrev han både sanger og viser og kom etter hvert med i radio-program og senere tv-program. Mange hørende barn liker Alf Prøysens sanger og viser godt. Han døde i 1970, men visene hans lever fremdeles. Både barn og voksne er glad i dem. Her følger fire av sangene hans i en oversettelse der innholdet står i fokus.

Problemet for lærere som har døve og hørende elever samtidig, er å få aktivisert den døve når resten av klassen synger. Noen setter tegn til hovedordene i den norske teksten. Dette kan gi den døve eleven et bilde av hva resten av klassen synger om, men er ikke noen fullgod oversettelse av innholdet i sangen. De fleste døve elever har heller ingen estetisk opplevelse av å prøve å følge med på sangen på den måten. Enkelte voksne døve som har gått integrert, har hevdet at de hadde glede av å «synges» på norsk sammen med de andre i klassen. Da har nok gleden ligget mer i språk, rytme og innhold og det å gjøre noe i fellesskap med de andre. Oversettelsen av innholdet i disse fire visene er gjort for å gi døve elever inntrykk av innholdet i sangen. Ifølge fagplanen i drama og rytmikk skal de ha kjennskap til innholdet i sanger som hørende barn på samme klassetrinn lærer.

4.1 Teddybjørnens vise

Innholdet i sangen blir formidlet.

4.2 Nøtteliten

Innholdet i sangen blir formidlet.

4.3 Helene Harefrøken

Innholdet i sangen blir formidlet.

4.4 Bolla Pinnsvin

Innholdet i sangen blir formidlet.

4.5 Julekveldsvise

Innholdet i sangen blir formidlet.

De fire første Prøysenvisene som her er omarbeidet til tegnspråk, finnes i Prøysen, A. (1955) *Rim og regler fra barnetimen*, mens Julekveldsvise bl.a. finnes i *Meer grønt er Græsset: norsk barnepoesi fra Claus Frimann til Lillebjørn Nilsen*.

4.6 Fødselsdagsvise

Margrethe Munthes fødselsdagsvise «Hurra for deg som fyller ditt år» (f.eks. i *Kulturboka 3*) er den vanligste fødselsdagssangen (ved siden av den engelske «Happy Birthday to You») som blir brukt når barn feirer fødselsdager. Her er det gjort forsøk på å oversette mer enn innholdet. De to som laget denne oversettelsen, prøvde også å få med seg noe av rytmen i sangen. Ellers finnes et annet fødselsdagsdikt på tegnspråk på *Felix Fabula Lek med tegn 1*, Tema 8.

DRAMA OG RYTMIKK I 4. KLASSE

Rytmen i 4. klasse – oversikt over innholdet på videokassetten

Rytmen i 4. klasse er fordelt på to videokassetter, del 1 og del 2.

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
		Del 1	
0:00:40	1	RYTMIKK	
0:00:50	1.1	Noter	3:30
0:04:20	1.2	Dans og følelser	1:40
0:06:00	1.3	Afrikanske trommer	7:10
0:13:10	1.4	Afrikansk dans	4:20
0:17:30	2	DRAMA	
0:17:35	2.1	Følge Jon	2:45
0:20:20	2.2	Drama og konflikt	4:25
0:24:45	2.3	Pantomime	4:30
0:29:15	2.4	Teater på video	
		- Tragedie	2:00
0:31:15		- Komedie	2:24
0:33:40	2.5	Døveteater før og nå	
		- Spell-Ola Trondheim døveforening 1983	34:35
1:08:15		- Veslefrikk med fela, Hunstad skole 1998	17:10
1:25:25		- Drøm eller sannhet, Deaf Arts Now 1998	1:01:05
2:26:20		- Øyets folk, WFD Brisbane 1999	30:10
		Del 2	
0:00:00	3	KREATIVT TEGNSPRÅK	
0:00:50	3.1	Snøkrystaller	0:25
0:01:15	3.2	Chaplin	1:05

0:02:20	3.3	Aftenbønn	0:55
0:03:15	3.4	Du er dum	0:50
0:04:05	3.5	Gustav Vigeland	0:30
0:04:35	3.6	Når det er mørkt	0:45
0:05:20	3.7	Munch og «Skrik»	0:50
0:06:10	3.8	Rutet og stripet	0:40
0:06.50	3.9	Hånden til mormor	0:50
0:07:40	3.10	Mennesker og dyr	2:35
0:10:15	3.11	Trær	0:55
	4	KULTURFORSTÅELSE	
0:11:10	4.1	Gåter	3:10
0:14:20	4.2	Vitser	3:40
0:18:00	4.3	Dramatisering av norske sanger «Livet er en dans», Haugaland døveforening	12:50
0:30:50	4.4	Mira Zuckerman, skuespiller	16:10
0:47:00	4.5	Vi besøker Norsk Døvehistorisk Musem	7:20

Tittelbildet

er fra plakaten til den 12. verdenskongressen for døve i Wien, Østerrike 1995.

1 Rytmikk

1.1 Noter

Tidligere har elevene arbeidet med rytmetegn. Nå innføres begrepet noter. Elevene lærer bare om noteverdier (helnote, halvnote osv.), ikke notenavn (c, d, e osv.). Bjørg og Billur demonstrerer en måte å lære noter på. Det er viktig at dette ikke blir ren formalistisk trening, men at læreren kan vise til regelbunden rytme i mange andre sammenhenger. Her følger noen eksempler på hvordan en kan trekke inn notekunnskapen i tverrfaglig arbeid:

Norsk: Elevene får sette noteverdier til uttalen av eget navn, eller se på noteverdier i forbindelse med tekstene i norske sanger.

Matematikk: Kunnskapen om notene brukes i matematikk, der det også forekommer hele, halve og fjerdedeler.

Kroppsøving: De ulike formelle dansene har ulik takt, vals 3/4 takt, swing 4/4 takt (alla breve – fungerer som 2/4 takt) og tango 4/4 takt som er synkopert. Ved arbeid med kreativ dans kan elevene selv få finne ut hva slags takt de har på dansen de lager.

Tegnspråk: Ved arbeid med tegnspråkpoesi, der rytme er ett av virkemidlene, kan en finne ut om diktet har jevn rytme, og om det f.eks. er tretakt eller totakt.

Under arbeid med *Rytmen i 3. klasse* har elevene arbeidet med «Rytme i naturen» (avsnitt 1.1). Her kan en lage matematikk eller noter med bølgene på havet: De store dønningene er helnoter, bølgene er halvnoter eller fjerdedelsnoter, og krusningene er åttendedeler.

Bare fantasien setter grenser for utforskningsområder innenfor dette temaet. Her følger en oversikt over notene som innføres i 4. klasse.

Eksempel:

o
ståååå

♪ ♪
hvile hvile

♪ ♪ ♪ ♪
gå gå gå gå

♪♪ ♪♪ ♪♪ ♪♪
løpe løpe løpe løpe

♪♪ ♪♪ ♪♪ ♪♪
løpe løpe løpe løpe

Elevene får notediktat som de kan spille, en om gangen på pauke eller i kor på forskjellige instrumenter. I tillegg til disse notetegnene kan en også innføre pausen som en del av arbeidet med rytme.

1.2 Dans og følelser

Her viser Bjørg hvordan humør og følelser kan medvirke når en uttrykker seg rytmisk. Ved hjelp av ansiktsmimikk viser hun ulike sinnsstemninger og understreker hver sinnsstemning ved måten hun spiller på tromme på. Det samme gjelder dansene som Bjørg og Billur viser. Bevegelsene er like gjennom hele dansen, men innholdet farges av ansiktsmimikk og av intensiteten i bevegelsene. La elevene eksperimentere med å uttrykke ulike følelser gjennom bruk av instrumenter og bevegelse.

1.3 Afrikanske trommer

Gueu Flan Adolphe fra Elfenbeinskysten gir Bjørg og Billur et kurs i bruk av afrikanske trommer. Han demonstrerer avslappet spillestil, poengterer at det skal være luft mellom tromma og golvet, og viser tre ulike måter å slå på tromma på:

- flat hånd
- håndbak
- fingertupper

Deretter demonstreres ulike spillerytmer, som Bjørg og Billur følger. Elevene kan enten imitere rytmen direkte eller plukke ut ett av rytmemønstrene og øve på det. Under kurset ble det selvfølgelig brukt mye lengre tid på hvert rytmemønster enn det framkommer på videokassetten.

Djember er trommer med god lyd og god vibrasjon som egner seg til bruk for døve elever. Om en ikke har afrikanske trommer, kan en bruke bongotrommer eller håndtrommer.

Trommekurs.

1.4 Afrikansk dans

Her får Bjørg og Billur et kurs i afrikansk dans, fra enkel oppvarming til mer kompliserte trinn. Elevene kan enten imitere dansetrinnene direkte eller plukke ut en av dansesekvensene og øve på den. Under kurset ble det selvfølgelig brukt mye lengre tid på hver dans enn det framkommer på videokassetten. Elevene kan også med utgangspunkt i disse bevegelsene sette sammen ulike rytmemønstre til en helhetlig dans. Musikken som ble brukt til denne dansen, låten «Fatchèmi», finnes på cd-en «Touba» av Diom de Kossa.

2 Drama

2.1 Følge Jon

Her demonstrerer Bjørg og Billur en dramalek der det også brukes musikk. Lederen har hatt på hodet. Hun beveger seg til musikken. Resten av gruppa følger lederen. Alle stanser og fryser når musikken stopper. Lederen setter hatten på et nytt hode, og en ny person er leder. Elevene kan stå i sirkel, bevege seg i sirkel eller bevege seg på rekke.

Følge Jon

2.2 Drama og konflikt

Denne scenen er et resultat av fagplanens punkt om å «improvisere scener fra hverdagen med konflikter hvor man skifter rolle» (L97 for døve, s. 51). I konflikt 1 spiller Bjørg og Billur en tenkt situasjon der Bjørg beskyldes for å ha tatt Billurs bok. Neste morgen viser det seg at Billur tok feil. Hun hadde sin egen bok hjemme. De oppklarer misforståelsen og blir venner. I konflikt 2 utspilles en lignende scene. Nå er det Billur som beskyldes for å ha tatt Bjørgs bok. Denne gangen oppklarer de også misforståelsen, men de skilles som uvenner.

Elevene kan enten diskutere disse to dramatiseringene og finne løsninger, eller de kan lage egne dramatiseringer av selvopplevde eller tenkte konflikter og løse dem gjennom spill. Hvis det oppstår reelle konflikter mellom elevene, stilles det særlige kvalifikasjonskrav til læreren, som da fungerer terapeutisk.

2.3 Pantomime

Billur viser her hvordan en og samme handling kan utføres på forskjellige måter, med forskjellig intensitet, tempo og følelse. Dette er en klassisk pantomimeøvelse som elevene selv må få prøve. La dem tenke ut en handlingssekvens og så framføre den på ulike måter.

2.4 Teater på video

Bjørg og Billur ser på en dramatisering av *Bjørnen* (TeaterOrama (1994) *Bjørnen* av Anton Tsjekhov, Døves Video, og på en dramatisering av *Den spanske flue* (Oslo Døvetateater (1993) *Den spanske flue* av Arnold & Bach, Døves Video). Hovedhensikten med disse klippene er å bevisstgjøre elevene på elementer i **tragedie** og **komedie**. De to teaterstykkene kan bestilles fra Døves Video, slik at elevene kan se disse to stykkene i sin helhet.

Elevene kan også selv lage små spill med elementer av enten tragedie eller komedie i seg. Ellers kan en diskutere filmer og fjernsynsserier som elevene følger med på, og finne elementer av tragedie og komedie også der.

2.5 Døveteater før og nå

Spell-Ola

er en dramatisering av Olav Dalgards stykke ved samme navn (Dalgard 1981). Stykket ble dramatisert av Trondheim døveforening i 1983 og framført på Døves kulturdager på Røros i september samme år. Dramatiseringen på denne videokassetten er innspilt på Trondheim Døves Idrettslags hytte i Bymarka. Elevene kan se på spillestil, språk og dramatiske virkemidler og sammenligne dette med noen av de andre stykkene som blir vist på denne kassetten.

Veslefrikk med fela

(Asbjørnsen og Moe) er en dramatisering gjort av elever fra Hunstad skole ved Døves kulturdager i Ålesund i 1998). Dette er eventyrteater laget av ungdommer. De har laget kulisser selv og bruker ulike virkemidler fra moderne teater, bl.a. skyggeteater. Se også på spillestil og bruk av språket i denne dramatiseringen sammenlignet med språket i Spell-Ola fra 1983.

Drøm eller sannhet

(originaltittel: Dröm eller sanning) av Marita Saunamäki er barneteater framført av en finsk teatergruppe ved «Deaf Arts Now!», europeisk kulturfestival for døve i Stockholm 1998. Stykket handler om ei lita jente og hennes opplevelser i drømme og i virkelighet. Her brukes mye spill og agering, lite finsk tegnspråk og mye gester, slik at stykket er forståelig for et bredt publikum.

Øyets folk

(originaltittel: People of the Eye) er en originalproduksjon laget av National Theatre of the Deaf, USA og vist på verdenskongressen for døve i Brisbane, Australia 1999. Den er laget med tanke på et internasjonalt publikum, og skuespillerne kommuniserer med bevegelser og universelle gester. De framhever fingermaling, bokstavelig og figurativt laget av øyets folk for øyets folk.

I denne sekvensen har elevene arbeidet både med norsk, nordisk og internasjonalt døveteater, gammelt og nytt. De har mulighet til å bli bevisst på spillestil og ulike virkemidler og til å få inspirasjon til å sette opp egne teaterproduksjoner.

3 Kreativt tegnspråk

Her følger norske dikt for barn omarbeidet til tegnspråk og framført av Bjørg eller Billur. Den norske originalversjonen av diktene er tatt med i denne lærerveiledningen. Det er derfor mulig å bruke disse diktene tverrfaglig med fagene norsk og tegnspråk. Kanskje kan elevene finne andre norske dikt som de vil gjøre en versjon på tegnspråk av. Et viktig element i denne fasen av arbeidet med dikt er *opplevelsen*, enten diktet er på tegnspråk eller norsk.

3.1 Snøkrystaller

Snøkrystaller,
snøkrystaller,
snø som faller,
snø på trærne,
snø på klærne,
snø på bakken.
Au!
Snø i nakken.

Kjell Røseth

(Kverndokken 1994)

3.2 Chaplin

Alle ler av Chaplin.
Alle synest synd på Chaplin.
Ingen blir lei av å sjå på Chaplin.
Somme ønskjer dei var like
morosame som han.
Somme ønskjer at like mange
skulle synast synd i dei.

Når dei ser alt forferdeleg
Chaplin må gjennom, og ser
kor ulykkeleg han kan bli,
misunner dei han likevel ikkje.
Då er alle glade ei lita stund
der dei kan sitje og berre sjå på Chaplin.
Den vesle gode stunda i mørket
då dei kan le med alle andre
mens dei tenkjer som alle andre:
Stakkars Chaplin!

Einar Økland

(Økland 1997)

3.3 Aftenbønn for egoister

Kjære Gud, jeg har det godt.
takk for alt som jeg har fått-
men hvis jeg skulle dø i natt
så er det mitt siste ønske at
min ball og tråbil knuses
så ikke de kan brukes
av andre barn.
Amen!

Shel Silverstein

(Gjendiktet av Per Axel Prydz)

(Silverstein 1988)

3.4 Du er dum

Du er dum
og jeg vil slå deg
og jeg vil skrike til deg
og jeg vil spytte på deg
og jeg vil sparke deg
og jeg vil klore rive bite.
Jeg vil være sinna og sinna
og sinna.

Du hører aldri på
når jeg vil si noe.
Du skjønner det aldri
når jeg vil forklare.
Du tror aldri
at jeg kan noenting.

Jeg får aldri gjøre det jeg vil.
Jeg får aldri gjøre det jeg kan
og du vil alltid mest
og du vet alltid best.

Men du er dum.
Det er du som er dum dum dum
og jeg vil være sint
jeg vil få være sint.

Bent-Erik Hedin

(til norsk ved Magli Elster)

(Hedin 1975)

3.5 Gustav Vigeland

Gustav Vigeland hadde det i handa.
Når han hadde laga
eit hovud av leire
og drog med handa si nedover
den våte leirklumpen

kom ansiktet fram
og ein såg
kven det likna.

Handa hans visste ikkje berre
korleis ansiktet var,
handa visste også
kva handa gjorde.

Alt Vigeland gjorde
gjorde han med denne handa.
Han gjorde alt han kunne
for denne handa.

Einar Økland

(Økland 1997)

3.6 Når det er mørkt

Når det er mørkt
og ikke øynene kan se
må hendene hjelpe til.

Hendene leter i mørket
og kjenner igjen.

Her er noe trill rundt.
Er det en ball?

Her er noe langt og kvasst.
Er det en spiker?

Her er noe varmt og mykt.
Det er hånden din.
Den kjenner jeg igjen
i mørket.

Bent-Erik Hedin

(til norsk ved Magli Elster)

(Hedin 1975)

3.7 *Munch og «Skrik»*

Alt han såg var så fælt som eit hyl
som skreik frå alle kantar
berre til han.

Han orka ikkje høyre
dette skriket. Han orka
ikkje.

Men først då han malte
ein mann som heldt begge hendene
hardt mot øyro,
først då blei det stilt.

Ingen andre stader er det så stilt
som på veggen
der bildet «Skrik» heng.

Munch ville vore gammal og døv
viss han hadde levd i dag.
Då ville han kanskje tatt hendene vekk
og brukt dei til å halde seg hardt
for augo.

Einar Økland

(Økland 1997)

3.8 *På langs og på tvers*

Slik så de ut under første gangs
møte i første vers:
Petter gikk kledd i striper på langs,
og Petra i striper på tvers.

Petter og Petra har giftet seg her
i annet og nest siste vers,
og Småpettermann går i rutete klær
med striper på langs og på tvers.

(Småpettermann er en neve stor.
Du skjønner nok selv at han har
de vannrette stripene efter sin mor,
de loddrette efter sin far!)

André Bjerke

(Bjerke 1995)

3.9 *Hånden til mormor*

Gamle epler er ru,
knudrete,
harde.
Gamle hender
er rynkete.
Mormor sin hånd er gammel
og rynkete.
Men den er myk.
Når den stryker meg over kinnnet,
blir jeg varm inni meg.
Jeg skulle ønske
jeg alltid fikk beholde
den hånden.
Fordi jeg trenger den!
Og fordi jeg trenger mormor!

Torhild Moen

(Moen 1980)

3.10 Mennesker og dyr

Billur viser her et eksempel på lek med språket, eller utforskning av kreativt tegnspråk. Hun agerer først en menneskelig side og lar dette gå over til å bli et dyr:

- lukte under armene > vingene på en fugl
- tyv > ulv
- gå med ryggsekk > and
- Chaplin > pingvin
- bite negler > ekorn
- punk > pinnsvin
- ren > hane
- sint > okse
- gå vekk > and

La også elevene få prøve det samme. Kanskje kan de finne på andre sammensetninger. Se ellers *Rytmen i 3. klasse*, 2.2 Mennesker og dyr.

3.11 Trær

Billur beskriver utseendet på ulike typer trær – bartrær og lauvtrær med tykke og tynne stammer, klatrende trær og krypende greiner. La elevene få prøve det samme på sin måte. Temaet «blomst» kan også brukes.

4 Kulturforståelse

4.1 Gåter

Her følger gåtene med svar på norsk:

- Hvilket hode kan ikke tenke? Kålhodet.
- Hva slags høne har ikke fjær? Marihøna.
- Hvilket dyr er det sterkeste i verden? Sneglen.
- Hva er det som har tenner, men ikke munn? Kammen.
- Hvordan kan en se at det har vært en elefant i kjøleskapet? Det er fotspor i leverposteien.
- Hva er kald krig? Snøballkrig.
- Hvorfor må en ha redningsvest om natta? Fordi en sover i vannseng.
- Hva er hvitt og har aldri vondt i hodet? Tabletten.
- Hvem kan snakke alle verdens språk? Ekkoet.
- Hvem kan alle verdens tegnspråk? Speilet.

4.2 Vitsjer

Her følger vitsene på norsk:

- To skotter møttes på supermarkedet. – Det er ikke ofte jeg treffer deg her, sa den ene. Hva skal du ha for noe? – En ny kam, svarte den andre. Jeg var så uheldig å knekke en tann på den gamle. – Du trenger vel ikke kjøpe ny kam bare fordi det brakk en tann på den? – Jo, det var den siste tanna.
- – Unnskyld, men har De sett en politikonstabel her i nærheten? – Nei! – Hit med lommeboka!
- To bilister har kollidert. Politiet spør hvem som hadde skylda. – Det vet jeg ikke, sier den ene av dem. Jeg så en annen vei da det smalt.

- Svensken kom inn i tv-forretningen og spurte: – Er sort en farge? – Javist. – Er hvitt også en farge? Da er det som jeg alltid har sagt til kona mi: Vi har farge-tv!!!
- Tre menn badet i et basseng. Da de var ferdige med å bade, var bare to av dem våte i håret, enda ingen av dem brukte badehette. Hvorfor? Den tredje var skallet.
- Myggen, tordivelen og tusenbeinet hadde bestemt seg for å spille kort sammen, men tusenbeinet kom ikke til avtalt tid. Da de hadde ventet i flere dager, dukket det endelig opp. – Hvor ble det av deg? spurte de to andre. Gikk du deg vill? – Nei da, svarte tusenbeinet, men det stod et oppslag på døra om at en skulle tørke av seg på føttene.
- – Mamma, se så fin gullring jeg har funnet! – Men jenta mi, den må du levere til politiet! – Det kan jeg ikke, for det står *Evig din* i den.
- En skotte var på byen med kjæresten sin. Da de gikk forbi en restaurant, sa jenta: – Hm, her lukter det deilig. – Enig, sa skotten, skal vi gå forbi en gang til?
- Det var en dame som var så fryktelig nærsynt, men dette ville hun ikke innrømme. For å overbevise mannen gikk hun ut i skogen og plasserte en nål i et stort tre. Neste dag gikk de tur i skogen, og da det ennå var langt til treet, sa hun: – Er det ikke en nål som står i det treet der borte? Hun begynte å løpe bortover mot treet, men plutselig snublet hun i ei ku.

4.3 Dramatisering av norske sanger

Her følger et opptak av dramatiseringen «Livet er en dans», laget av Haugaland døveforening og vist ved Døves kulturdager i Ålesund 1998. Teatergruppa tar for seg en del kjente norske sanger, som *Lisa gikk til skolen*, *Her kommer vennen min og her kommer jeg*, *Sønnavindsvalsen*, *Hvor såre lite det skal til*, *Kostevalsen* og *Se der danser bestefar*. Tekstene blir framført og dramatisert.

Under temaet kulturforståelse skal elevene lære om og ha kjennskap til innholdet i flere norske sanger. En mulighet er altså å dramatisere dem.

4.4 Mira Zuckerman, skuespiller

Her følger et sammendrag av det som Mira forteller:

Mira er født i Tel Aviv i Israel i 1951. Hun bodde der sammen med moren Judith, faren Nissan og brødrene Eitam og Joram til hun var elleve år. Alle i familien er døve, og i oppveksten hadde hun selvfølgelig ingen kommunikasjonsproblemer. Slike problemer oppstod først når utenforstående hørende kom inn i familien.

Miras eldste bror kom først til Norge. Han reiste gjennom Europa sammen med tre kamerater. Formålet med reisen var å delta på en olympiade i Finland. En av kameratene ble sammen med en finsk jente og bosatte seg i Finland, en annen med en svensk jente og bosatte seg i Sverige. Miras bror ble sammen med en norsk jente og bosatte seg i Norge. Fjerdemann på laget reiste tilbake til Israel.

Miras bror ønsket at de tre andre i familien skulle komme til Norge, men de vegret seg. De trodde det var et kaldt land med snø og sledekjøring med hest. Broren kunne fortelle at det var trær der, at det var grønt, og at de hadde sommer. Da bestemte familien seg for å flytte. Faren jobbet som losse- og lastearbeider på kaia og moren som syerske for en butikk. Mange kunder som skulle ha nye klær, fikk tatt mål av seg, og Mira syntes det var morsomt å følge med moren som gjorde dette. Selv var hun ikke interessert i søm, og fremdeles spør hun moren om hjelp til sømoppgaver.

Mira gikk først på døveskolen i Israel. Hun husker ikke så mye fra den tiden, men hun kan

huske fra rundt pubertetsalderen hvordan jentene samlet seg og pratet om kroppens forandringer, bl.a. det å få pupper. De fleste hadde fått det, og det gav status, men Mira var ikke kommet så langt og ble holdt utenfor. «Du er for liten til å være sammen med oss,» sa de. Mira funderte på hvordan hun skulle løse dette, og gikk til sin mor og bad henne sy en behå til henne. Moren mente at hun ikke trengte dette foreløpig, men Mira holdt på sitt, og til slutt sydde moren en behå, og de puttet bomull i skålene. Hun gikk til jentene og sa at nå hadde hun fått pupper. «Fremdeles har du ikke fått mens,» sa de. Mira studerte jentene som hadde mens, og hun så at de sa at de hadde vondt i magen, og hun så at de ikke deltok i gymnastikktimene. Hun spilte at hun hadde vondt i magen og ikke kunne delta i gymnastikk, og dermed var hun godkjent i jentegjengen!

Av skolefag likte hun bibelhistorie spesielt godt. De dramatiske historiene om Noah med arken, om vannet som steg, og om Moses fengslet henne. Fremdeles i dag er hun betatt av disse historiene.

Da hun var liten, likte hun ikke tannlegen, hun hylte og skrek hver gang hun skulle dit. Som barn var Mira ofte med i døveforeningen. Faren satt i foreningens styre og i forbundsstyret, og moren sydde kostymer til teateroppsetninger der. Døveforeningen ble som hennes annet hjem.

Da hun var 15 år, begynte hun å tenke på hva hun skulle utdanne seg til. Hun visste at hun hadde lyst til å jobbe med mennesker. Hun var interessert i mennesker og ofte i historien bak hvert enkelt menneske. Hennes yrkesønske var derfor skuespiller eller psykolog. Da hun fortalte dette til yrkesrådgiveren, lo han bare og sa at det ikke gikk fordi hun var döv. Etter test hos arbeidspsykolog fikk hun beskjed om at hun passet som teknisk tegner. Hun tok den utdanningen og begynte å jobbe. Etter en stund hoppet hun av og begynte på en lang og hard arbeidsprosess for å nå sitt mål om å bli skuespiller. Den gangen fantes det ikke teater for døve i Norge. Mira søkte teaterskolen, men kom ikke inn. Hun søkte deretter opptak på teaterskole for døve i USA og kom inn der. Dette var et sommerkurs med hardt og intensivt arbeid fra morgen til kveld, men Mira lærte mye. Her var det døve lærere og døve medstudenter som brukte tegnspråk.

Da hun kom tilbake, spilte hun ved Oslo døveteater, men dette var ikke lønnet arbeid. Så dukket det opp en mulighet ved et teater for hørende som trengte en döv skuespiller. Mira fikk en rolle i stykket *Guds forsømte barn* ved teateret i Trondheim. Det var hennes første profesjonelle rolle. Ellers jobbet hun som frilans, bl.a. i NRK. Det største problemet når hun skulle ta frilansjobber, var å få tak i tolk, og av og til mistet hun jobber fordi det var uråd å skaffe tolk.

Da Mira var liten, hadde ikke familien så god økonomi, men hun hadde alltid mat, klær og tak over hodet. Familien hadde ikke råd til å kjøpe leker, så det laget Mira ofte selv. Hun laget dukker av avispapir, mel og vann og fikk sydd klær på dem. Så satte hun dem opp slik at de kunne være publikum. Deretter spilte hun skuespill for dukkene. I Miras slekt er det mange kunstnere, skuespillere og musikere. Hennes første rolle var som Snøhvit i et skuespill på skolen.

Skuespilleryrket handler mye om å huske, om å pugge, om hardt arbeid, om å tåle mye og om å reise seg etter nederlag. Når jobben er gjort og teaterstykket er ferdig, kan en etterpå føle seg tom. Da må en legge den forrige oppgaven bak seg og så gå videre. Mira trives med å jobbe på denne måten. Hennes største opplevelse var å spille i Washington i USA under Deaf Way i 1989. Der måtte replikkene omarbeides fra norsk tegnspråk til en form for internasjonal kode eller internasjonalt tegnspråk som alle der kunne forstå.

Mira har spilt i mange barnestykker, bl.a. i Elsa Beskows *Tante Brun, tante Grønn og tante Fiolett*. Se ellers videointervju med Mira Zuckermann på *Felix Fabula 3- norsk for døve Tegnspråk Tema 3 og 4* og resymé av intervjuet i Gulbrandsen, J., Letting, G. og Nervik, E. *Tilleggshefte til Lyse ideer 3*.

4.5 Vi besøker Norsk Døvehistorisk Museum

Björg og Billur besøker Rødbygget i Trondheim, hvor Norsk Døvehistorisk Museum holder til. I Trondheim startet den døve Andreas Christian Møller landets første døveskole i 1825 i Waisenhuset. I 1855 ble Rødbygget satt opp som døveskole og var det til Trondheim offentlige skole for døve flyttet inn i nye lokaler på Heimdal i 1991. Deler av Rødbygget brukes av Høgskolen i Sør-Trøndelag, avdeling for teknologi.

Björg og Billur går inn i museumsdelen og ser på det som er utstilt der. Her finnes gamle bilder fra døveundervisning og tekniske apparater som ble brukt av døve før i tiden. De ser på utstillingen om den døve astronomen Olaf Hassel, som oppdaget en komet, og de ser på utstillingen av redskaper fra tidligere tider da døve for det meste jobbet i såkalte s-yrker: skredder, skomaker og snekker.

Formålet med dette opptaket er å bevisstgjøre elever i 4. klasse på noe av de døves historie i Norge. Det er mulig med prosjektarbeid på dette temaet. Elevene kan selv finne fram til andre kilder og arbeide videre med dem.

Forslag til materiell: *Døve mennesker før oss*, (video) Døvehistorie med utgangspunkt i døveskolen i Trondheim 1825–1945.

Samme dag som Björg og Billur besøker Rødbygget, er det samling der for tegnspråklige studenter i Trondheim. Studentene er medlemmer i Rødbyggets Akademiske Forum for Tegnspråklige (RAFT). Björg intervjuer lederen i RAFT, Finn Arild Eilertsen, som forteller at både døve, tunghørte og tolkestudenter er medlemmer. Grunnlaget for medlemskap er at en er tegnspråkbruker, ikke at en er døv eller hørselshemmet. Studentene kommer fra NTNU og HiST, avdeling for lærerutdanning og tegnspråk (døve lærerstudenter og hørende tolkestudenter og studenter som tar tegnspråk grunnfag). Noen av de døve studentene går i grupper der det er flere døve, mens andre studerer alene og bruker tolk. RAFT hadde vært i drift i fem år da dette opptaket ble gjort, og på denne tiden hadde medlemstallet økt fra ca. 20 til ca. 70.

DRAMA OG RYTMIKK I 5. KLASSE

Rytmen i 5. klasse – oversikt over innholdet på videokassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
0:00:00	1	RYTME Døve og hørende utøvere i rytmisk aktivitet og dans	3:06
0:02:24	2	SPRÅK OG RYTME	
0:03:50	2.1	Sakprosa - Stadig mer skog - Ekornet	2:11
0:05:57	2.2	Språk og følelser - Glad - Lei seg	1:06
0:07:08	2.3	Håndformrim - B-hånd - L-hånd	2:04
0:09:12	2.4	Dikt - Når blir det vår? - To store maur på et meget tynt strå	2:25
0:11:34	2.5	Shiva-poesi - Akvariet	1:19
0:13:07	3	GÅTER - De tre i båten - Sauene, ulven og gutten - Fuglene på telefonledningen - De tre lyspærene	5:17
0:18:21	4	VITSER - Hvem sitter i bilen? - Jegeren - Hvilket motellrom har jeg?	2:12
0:20:35	5	SPØKELSESHISTORIE	5:02
0:25:37	6	DØVEKULTUR I NORGE	

	6.1	Kreativt tegnspråk - Knappen - Egget	4:40
0:30:20	6.2	Teater - Karius og Baktus	10:11
0:40:28	7	DØVEKULTUR I NORDEN - Nordisk kulturfestival i Leksand, Sverige 1990 - Den stygge andungen v/Jørgen «Rødtopp» Nielsen, Danmark - Døves kulturdager i Århus, Danmark 1988 1 Oksen Ferdinand 2 Dukken 3 Dukketeater	20:19

Tittelbildet

– bare føtter på et notepartitur med en fargeboble – symboliserer mange døves opplevelse av musikk, gjennom vibrasjon. Det er laget av den døve amerikanske kunstneren Harry Williams, som døde i 1991.

1 Rytme

Innledningsvis ser vi utøvere i rytmisk aktivitet og dans. De som framstiller ulike måter å bruke kroppen rytmisk på, er alle døve, bortsett fra en.

- 1 Moskva døveteater (koret, dirigenten og de som marsjerer)
- 2 Jenter fra døveskolen i Derby, England (jentene i lyseblå drakter)
- 3 Juho Saarinen (finsk døv profesjonell danser – han som danser ute på brygga og inne til trommer)
- 4 Utdrag fra forestillingen «Recht-Links», koreografen Jo Strømgrens eksamensforestilling på koreografilinja ved Statens balletthøgskole

Disse få klippene kan være utgangspunkt for mye diskusjon rundt det å bruke kroppen til bevegelse, med eller uten musikk. Diskuter også hvilket forhold elevene har til musikk, og hvordan de oppfatter den, via hørselsrest og/eller vibrasjon. Døveteatergruppa fra Moskva mimer noen som synger i kor, men selv bruker de ikke stemme.

Tempo kan være et tema å ta opp her: De rolige bevegelsene til jentene fra Derby står i kontrast til de raske bevegelsene i Jo Strømgrens forestilling. Opptakene av Moskva døveteater og elevene fra Derby ble gjort i Brighton sommeren 1990, da det var en internasjonal drama- og mimefestival for døve der, i forbindelse med 100-årsjubileet til BDA (The British Deaf Association). Reportasje fra denne festivalen finnes på video og kan bestilles fra Møller kompetansesenter.

Forslag til øvelser:

Lag ulike rytmer med kroppen, med eller uten musikk. Diskuter tempo og dynamikk.

2 Språk og rytme

Innledningsklippene til avsnittet om språk og rytme er hentet fra Deaf Way, en internasjonal festival og konferanse om døves språk, kultur og historie som ble holdt i Washington i 1989. Vi ser

- engelske Doug Alker som holder forelesning
- franske Guy Bouchaveau som underholder
- døve tilskuere
- fransk døvetheater, fra forestillingen «At the End of the Hall»
- en døv amerikansk familie
- finske Liisa Kauppinen, president i World Federation of the Deaf
- russisk døvetheater. Grappa fra Moskva spiller Ødipus.

Fullstendig reportasje fra Deaf Way kan bestilles fra Møller kompetansesenter.

2.1 Sakprosa

Avisartikkelen om skog er hentet fra *Adresseavisen* 2. april 1997. Teksten om ekornet er hentet fra ei lærebok i naturfag for 5. klasse. Elevene kan selv finne små sakprosattekster på norsk som kan oversettes til tegnspråk. Dette er en type tverrfaglig arbeid der både tegnspråk, norsk og andre fag tas med. En kan også finne tekster i andre lærebøker for 5. klasse, f.eks. lærebøker i samfunnsfag eller kristendom med religions- og livssynsorientering.

Forslag til øvelser:

Finn andre sakprosattekster på norsk som kan oversettes til tegnspråk. Arbeid med form, framstillingsmåte og rytme i språket. Bruk små tekster fra andre lærebøker, oversett og legg fram. Dette kan være tverrfaglig arbeid som inkluderer fagene tegnspråk, norsk, samfunnsfag og natur- og miljøfag.

2.2 Språk og følelser

«Glad», fire eksempler

«Lei seg», fire eksempler

Her er to enkle budskap valgt ut og framstilt med glede og med sorg av de to språkmodellene. «Mamma sa at jeg skulle få hund» og «Mamma sa at jeg ikke får hund». «Tante fra Amerika kommer på besøk» og «Tante fra Amerika kommer ikke på besøk». Legg merke til hvor ulikt to personer kan framstille samme budskap. Elevene finner sikkert mange eksempler på dette selv. En kan legge til mime og lage små improvisasjoner, f.eks.: En kan gå rundt i rommet og spille lei seg og komme med et budskap, eller en kan løpe og hoppe rundt, være glad og komme med et budskap. Diskuter også bruken av bakgrunnsfarger i disse eksemplene.

Forslag til øvelser:

Elevene kan lage egne tekster på dette og utvide med «redd, «sint» osv. De kan lage små mime-spill og samtale om følelser. Det er mulig med tverrfaglig arbeid, f.eks. med kunst og håndverksfaget. En kan lage skulpturer og glade og triste tegninger, bruke glade og triste farger osv.

2.3 Håndformrim

B-hånd

Cathrine har samme håndform på begge hender. Hun beskriver en biltur. Bilen står parkert.

Bildøra blir åpnet og lukket, og bilen kjører av sted, først rolig, så fortere. Veien er kupert, og omgivelsene på begge sider av veien farer fort forbi. Bilen kjører roligere igjen og kommer fram til et vann. Bilen stopper, og sjåføren går ut, går ned til vannet og blir stående å betrakte det. Han/hun tar på badetøy, løper uti vannet og stuper. Han/hun svømmer under vannet og ser fisker som svømmer forbi. Han/hun kommer opp til overflaten og kråler videre. Ved strandkanten ligger et hus, og svømmeren går opp av vannet og nærmer seg huset. Døra åpnes, og svømmeren får et slag på kinnet.

L-hånd

Morten beskriver en pistolduell der den ene blir skutt.

Forslag til øvelser:

Diskuter historiene med elevene og se til at de får med seg innholdet. Se hvordan rytmen endrer seg i språket, avhengig av innholdet. Mortens historie er kort og har vidd. La elevene lage egne rim, gjerne på andre håndformer.

2.4 Dikt

Begge diktene som er vist, er tatt fra norske tekster. Diktene er ikke nøyaktig oversatt, men fritt gjenfortalt. «Når blir det vår?» er skrevet av Esther Nordmark og stod i *Adresseavisen* 2. april 1997.

Når blir det vår?

Når spurvan kvitre så yr i hækken
Og meisan sitt oppi trær'n og syng,
Når vannet bynne å klukk i bækken
Og sneen tine på græss og lyng,
Når sludd og solskinn kjæm om hverandre,
og gule leirfivla titte fræm, når gamle damer e ut og vandre,
da skjønne du det e vår'n som kjæm!

Når skjura skvatre og samle kvista og lægg dæm høyt i ei gammel bjørk,
Når vi lægg ullklean ner i kista
Og hæng ut klævasken vår te tørk,
Når ælskovsjammer fra nabokatta,
Som fær og snik sæ fra gård te gård,
Kan hold dæ våken te langt på natta,
- da e det sikkert at det e vår!

«To store maur på meget tynt strå» er skrevet av Annie Riis. Diktet er tatt fra Sigurd Helseths bok *Den nye lyrikken* (Cappelen 1981).

To store maur på meget tynt strå

Jo høyere de klatrer
Jo mer vipper strået.
Et skritt til nå
Så er de helt
Nede.

Forslag til øvelser:

Diskuter dikt- og poesiform. Sammenlign denne formen med sakprosa. Disse diktene kan også brukes i norsk og tegnspråkfaget. Se ellers på originale dikt av døve, f.eks. i *Upplev teckenspråkpoesi* og *Skapa teckenspråkpoesi* fra SIH (se videoliste).

2.5 Shiva-poesi

Akvariet

Betegnelsen «Shiva-poesi» kommer fra guden Shiva i hinduismen, som framstilles med flere armer. I døvekulturell sammenheng betyr Shiva-poesi at to personer (med fire armer) forteller en historie ved hjelp av begge armer. Den enes ansikt er skjult bak den andre (se video). Ofte har personen som står eller sitter bak, svart hette på hodet, slik at ansiktet ikke er synlig.

Morten og Cathrine forteller her en historie om ei jente som går inn i dyrebutikken og vil kjøpe ny fisk til akvariet sitt. Hun går forbi flere akvarier inne i butikken, og en fisk tar kontakt og viser med tydelighet at den ønsker at hun skal ta den med seg. Hun har nok penger, og fisken blir glad. Den legges i en plastpose med vann, og jenta går hjem med den. Hun slipper den opp i akvariet sitt. Den nye fisken svømmer omkring og napper litt i plantene. Plutselig får den øye på noe lenger opp i vannet, og den brisiker seg og gjør seg flott. Den har fått øye på en hunnfisk som smiler sitt bredeste smil og forsøker å bedåre den.

Forslag til øvelser:

La elevene gjøre sine egne forsøk med Shiva-poesi. Framstillingen blir visuelt bedre hvis de to har samme farge på genserne sine (f.eks. svart) og den som er bak, har lue på. Resultatene av dette arbeidet egner seg godt som framsyning i klassen og på større sammenkomster i eller utenfor skolen. Det finnes mange varianter av Shiva-poesi. Her brukes Mortens hender til å framstille omgivelsene, mens Cathrine med hender, ansikt og kroppsbevegelser framstiller de levende vesener som denne historien handler om. En annen variant er kun å bruke ansiktet til den som er foran, sammen med hendene til den som er bak, slik at de to til sammen framstiller én person. La elevene eksperimentere.

3 Gåter

De tre i båten

Tre personer går utover en brygge. Det er båter på begge sider. De finner en båt som de vil bruke, og drar ut på sjøen med den. Det er sol og fint vær. Plutselig mørkner det, det blåser opp, og de tre faller i vannet. Båten forsvinner, og de klarer ikke å nå den. Likevel er det tre i båten. Hvordan kan det gå til?

Svar: Båten er laget av tre.

Sauene, ulven og gutten

En gutt, to sauer og en ulv var på en øy. Det var mye gress der, som sauene kunne spise av. Gutten vaktet vel på sauene. Han slapp dem ikke av syne, og om natta hadde han dem i et tau. Hvis han slapp sauene av syne, ville ulven komme og ta dem. Etter en stund var gresset på øya oppspist, og de måtte over til en annen øy, ellers ville ikke sauene overleve. De hadde båt, men båten kunne bare ta to om gangen. Gutten måtte derfor planlegge overfarten slik at ikke en av sauene ble alene med ulven. Hvordan skulle han greie det?

Svar: Først ror han ulven over til den andre øya. Så drar han over og henter den ene sauene. Den blir sluppet av på den andre øya, men da tar han med seg ulven tilbake. Han slipper ulven av og tar med seg den siste sauene. Til sist ror han over og henter ulven igjen. Slik fikk ikke ulven tatt sauene, de kunne igjen spise seg mette, og de fire fortsatte å leve lykkelig på den andre øya.

Fuglene på telefonledningen

En flokk fugler kom og satte seg på telefonledningen. De satt der i ro, men plutselig begynte fuglene å hoppe opp og ned. Hva skjedde, tror du?

Svar: Noen brukte teksttelefon.

Fra Rytmen i 5. klasse Gåte ved Morten Lundahl

De tre lyspærene

To rom ligger ved siden av hverandre. Det er dør inn til rommene, men ikke vindu mellom dem. Det er tre lyspærer i det innerste rommet. I gangen utenfor det ytterste rommet er det tre brytere. De skal slås på, og etter 20 minutter skal en fortelle hvilken bryter som hører til hvilken lyspære. En har ikke lov til å løpe fram og tilbake og sjekke underveis. Hvordan klarer en det?

Svar: Poenget her er at en har 20 minutter til rådighet. En slår på den første bryteren og lar den stå på i 10 minutter. Så blir den slått av. Deretter blir bryter nr. 2 slått på, mens nr. 3 ikke blir rørt. Så går en inn i rommet. Lyspæren som ble slått på først, er avslått, men fortsatt varm. Lyspæren som ble slått på etter 10 minutter, lyser fremdeles, mens lyspære nr. 3 er mørk og kald.

Her gjelder det å følge godt med når gåtene blir fortalt. Den første gåten med de tre i båten kan faktisk brukes både på norsk og tegnspråk ettersom tegnet TRE og ordet «tre» har flere betydninger. Stopp videoen når spørsmålstegnet kommer på skjermen. Dermed får elevene mulighet til å diskutere mulige svar på gåten. Etter spørsmålstegnet følger svaret på gåten – hvis elevene og læreren ikke klarer å finne det ut selv. Gåten om fuglene på telefonledningen er en typisk gåte oppstått i døvemiljø. Kan elevene flere slike? Her kan det være aktuelt å prate litt om hørendes kultur og døves kultur. Kan elevene andre gåter?

4 Vitser

Hvem sitter i bilen?

En norsk gutt var på besøk hos en døv gutt i Amerika. De skulle kjøre for å besøke noen venner. Det var kveld da de kjørte, og biler passerte på begge sider. Den amerikanske gutten sa fra hver gang de passerte en bil med døve. «Der kjører en bil med døve, og der kjører en bil med døve». «Hvordan vet du det?» spurte den norske gutten. «Jo, jeg ser de har taklyset på inne i bilen.» (Når det er mørkt, er det selvfølgelig nødvendig med lys for å få pratet med hverandre i bilen.)

Jegeren

En jeger gikk forbi en telefonstreng hvor det satt mange fugler. Han ladet børsa og skjøt. Fuglene lettet og fløy av gårde, men en satt igjen. Hvorfor? Jo, den var døv.

Hvilket motellrom har jeg?

Et døvt par var ute og kjørte. De var trøtte, ville finne et sted å overnatte og kom til et motell. De gikk inn i resepsjonen, og etter litt prating fram og tilbake og skriving på lapper fikk de et ledig rom med to senger. Utpå kvelden ble mannen urolig og ville gå ut en tur. Dama ville ikke være med, hun ville heller slappe av inne. Mannen gikk ut og gikk en lang tur. Det var blitt sent og mørkt da han kom tilbake til motellet. Han husket ikke hvilket romnummer de hadde, og så på den lange rekken av like dører. Hvordan skulle han finne riktig rom? Han satte seg inn i bilen med ansiktet vendt mot alle dørene og vinduene. Så brukte han bilhornet og tutet kraftig. Det kom lys i vinduene, og folk var irritert. Da visste han med en gang: Jeg bor der! (Hans døve venninne var den eneste som ikke ble vekket av tutingen. På hennes rom var det derfor fortsatt mørkt.)

Alle disse tre vitsene er basert på døves kultur. Elevene kan sikkert andre vitser også, f.eks. «svensken, dansken og nordmannen»-vitser eller andre vitser som ikke er basert på døvekultur.

5 Spøkelseshistorie

Det er kveld, fullmånen lyser, og en gammel mann er ute og går på kirkegården mellom gravene. Han ser noe som blinker i månelysset, bøyer seg ned og finner ei tann. Han tar den opp, putter den i lomma og tar den med hjem. Der setter han tanna på en hylle, blant mange andre rare ting som han har funnet. Han funderer på hvilken historie som gjemmer seg bak tanna. Så setter han seg og leser i lampelyset. Han blir trøtt, slår av lysene, kler av seg og legger seg. Han gjesper og sovner med en gang, men våkner av at noen banker på vinduet. Han titter opp fra teppet, og der ute står noe og stirrer på han. Han ser bare øynene og nesene. Han trekker teppet over hodet, vil ikke se mer på det der ute og legger seg til å sove igjen. Neste morgen er det lyst. Dagen går, og om kvelden setter han seg igjen i den samme stolen under lampa, leser i boka si og funderer fremdeles på hvilken historie som gjemmer seg bak tanna på hylla. Han slukker lysene, legger seg og blir igjen vekket av at noen banker på vinduet. Denne gangen står den samme der ute, og han ser også munnen på vedkommende, som mangler en tann.

Den tredje kvelden lurte han virkelig på dette med tanna, går rundt og grubler litt, men legger seg til slutt. Han ligger og stirrer på vinduet, men ingen står der ute, og han sovner til slutt. Plutselig blir han vekket av at noen står ved senga, en skikkelse i hatt og frakk som peker på munnen sin der det mangler ei tann. Neste morgen bestemmer han seg for å gå tilbake til kirkegården med tanna. Kanskje er det en sammenheng mellom den og de ubehagelige nattebesø-

kene hans. Han går inn på kirkegården og prøver å finne igjen stedet hvor han fant tanna. Der legger han den fra seg. Så går han hjem, setter seg i stolen sin, leser og funderer. Han slukker lysene, kikker ut av vinduet om han kan se noe, og legger seg. Han ligger lenge våken for å se om det kommer noen, men ingenting skjer. Plutselig våkner han av at det banker på vinduet. Utenfor står skikkelsen og smiler med full tanngard. Den gamle mannen smiler matt tilbake og vinker så vidt. Etter den natta fikk han aldri mer besøk.

Elevene har sikkert flere spøkelseshistorier som de kan fortelle. Kanskje de kan lage noen selv? Diskusjon om sjangeren spøkelseshistorie og hva den inneholder, er aktuell her. Elever i 5. klasse liker gjerne å dramatisere skumle fortellinger. Sminke, lys og skygge, eventuelt sterk tromming eller musikk som overføres via vibrasjon, kan være virkningsfulle effekter. La klassen lage sin egen spøkelseshistorie og dramatiser den. Det er mulig med et tverrfaglig opplegg med f.eks. norsk, tegnspråk og kunst og håndverk.

6 Døvekultur i Norge

6.1 Kreativt tegnspråk

Knappen

Monica viser her en historie om en knapp som sitter på jakken til en mann. Den ser andre knapper, som den hilser på. Mannen går ut og møter en person som han hilser på og klemmer. Knappen blir da også klemt. Knappen har et godt øye til en knapp på den andre personen. Han sender skjelmiske blikk, men den andre personen forsvinner. Mannen går på restaurant og spiser. Han søler også. Han spiser så mye at knappen detter ut og triller på golvet. Mannen tar den opp, putter den i brystlomma og går hjem. Der syr han knappen på igjen.

Egget

Kjell viser en historie om en høne som verper et egg. Etterpå forteller han hvordan egg skal spises. En skal ikke bare kakke av toppen og spise det i full fart. En skal behandle det med ærbødighet, hilse på det og kakke toppen forsiktig av. Så skal en spise det med andakt. «Men dere,» sier Kjell til publikum, «dere spiser bare opp egget så fort som mulig!»

De årlige Døves kulturdager arrangert av Norges Døveforbund gir et bilde av hva som rører seg i den norske døvekulturen. På videokassetten for 5. klasse er det gjort et utvalg av innslag som var med på Døves kulturdager på Ål i 1994. De to eksemplene på innslag med kreativt tegnspråk er laget av ungdommer fra Trondheim døveforening. Begge innslagene har mange språklige elementer som kan diskuteres i tegnspråktimen, og begge kan være ideer til eget arbeid for elevene. Tema her kan være personifisering av gjenstander eller dyr.

Forslag til arbeid:

Se på eksemplene. Diskuter innhold og framstillingform. Lag egne eksempler.

6.2 Teater

Karius og Baktus

Her er et eksempel på barn som spiller teater. Fem elever fra Nedre Gausen skole har laget teaterstykket av Thorbjørn Egners *Karius og Baktus*. Dette er en fin måte å bli kjent med den norske barnelitteraturen på. Gjennom prosjektarbeid kan en lage større teateroppsetninger med

basis i litteraturen som elevene skal bli kjent med. En vanlig arbeidsmåte er fortellinger i tegnspråkfaget, skriving og lesing i norskfaget og produksjon av kulisser og kostymer i kunst- og håndverksfaget. Målet er en forestilling til foreldremøte, skoleavslutning eller f.eks. Døves kulturdager. Det er ingenting i veien for å lage mindre dramatiseringer av norsk litteratur, dramatiseringer som bare vises for andre klasser eller rett og slett innenfor egen klasse.

Forslag til arbeid:

La elevene lage teater av litteratur som de leser, f.eks. i norskfaget. La det gjerne bli tverrfaglig prosjektarbeid der norsk, tegnspråk, kunst og håndverk og drama og rytmikk knyttes sammen. Det Norske Tegnspråketeater satte opp Karius og Baktus i år 2000. Forestillingen finnes på video og kan lånes ved henvendelse til Døves Video.

7 Døvekultur i Norden

Fra Nordisk kulturfestival i Leksand, Sverige 1990

Dette lille klippet er tatt fra en reportasje om Nordisk kulturfestival i Leksand. Det er ment som grunnlag for informasjon om nordisk samarbeid blant døve. Thorbjørn Thomassen forteller at dette er Nordisk kulturfestival, med 500 deltakere fra fem nordiske land. Anne Jo Schrøder står i barnas verksted og gleder seg over alle barna som jobber sammen der. I 5. klasse kan en også informere om nordiske barneleirer og nordiske ungdomsleirer for døve, som vanligvis blir holdt annethvert år.

Den stygge andungen, Jørgen «Rødtopp» Nielsen, Danmark

Jørgen «Rødtopp» Nielsen er en kjent profesjonell forteller fra Danmark. Her er et opptak av han gjort under «Deaf Way» i Washington i 1989. Han forteller eventyret om den stygge andungen. Språket han bruker her, er ikke dansk tegnspråk, men et tegnspråk tilpasset en internasjonal forsamling. Det skulle derfor være lett for døve femteklassinger å forstå dette. I tillegg til at dette er et ledd i arbeidet med nordisk døvekultur, kan det også brukes i tverrfaglig arbeid med fokus på eventyret og H.C. Andersen.

Forslag til arbeid:

Opplev fortellerkunsten. Diskuter språket og fortellermåten.

Fra Døves kulturdager i Århus, Danmark 1988

(Oksen Ferdinand, Dukken, Dukketeater)

Her følger noen korte klipp fra Døves kulturdager i Århus. Danskene har kulturdager som oss, men ikke hvert år. Her er det mulig å studere dansk tegnspråk. Klippet av Jørgen «Rødtopp» Nielsen viser han i gang med fortellingen om oksen Ferdinand av Munro Leaf. La elevene gjenfortelle historien på norsk tegnspråk. Walt Disney har også laget en tegnefilm av denne fortellingen.

Forslag til arbeid:

La elevene få prøve seg på enaktere, der de forteller små historier eller eventyr.

DRAMA OG RYTMIKK I 6. KLASSE

Rytmen i 6. klasse – oversikt over innholdet på videokassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
0:00:45	1	RYTMIKK	
0:00:50	1.1	Rytme i musikk	1:30
0:00:55		- De tre bukkene Bruse	2:30
0:02:25		- Internasjonal folkedans	1:47
0:04:12		- Døve dansere fra Bulgaria	0:42
0:04:54	1.2	Juho Saahinen, döv danser fra Finland	7:49
0:12:43	2	DRAMA	
0:12:49	2.1	Andre kulturers kroppsspråk	
0:12:52		- Døve japanske dansere i Tokyo	1:00
0:13:52		- Japansk pantomime: Magisk medisin	3:24
0:17:16		- Sovjetisk døveteater: I badstua	2:46
0:20:02		- Tysk pantomime: Kontakter	
0:21:29	2.2	Skyggeteater	2:28
0:23:57	2.3	Mimeteater	5:40
0:29:31	2.4	Maskespill	
0:29:37		- Kofferten	1:35
0:31:12		- Tv	0:53
0:32:05	2.5	Teater: Snøvit og de sju dvergene	18:36
0:50:41	2.6	Spillefilm: Fluens hevn	3:07
0:53:48	3	KREATIVT TEGNSPRÅK	
0:53:53	3.1	Originalt tegnspråkdikt: Nord-Norge	1:45
0:55:38	3.2	Oversatt dikt: Herr Ørret Bekk	1:34
0:57:12	3.3	Sol bak skyen	1:28

0:58:40	3.4	Snø	4:00
1:02:40	3.5	Juli af Klintberg, Sverige	5:33
1:08:13	4	KULTURFORSTÅELSE	
1:08:19	4.1	Ole Bull	1:53
1:10:12	4.2	Edvard Grieg	2:14
1:12:26	4.3	Billur og Levent fra Tyrkia	2:46

Tittelbildet

er hentet fra logoen for den 11. verdenskongressen for døve i Tokyo i 1991. Det framstiller en smilende jordklode med en kombinasjon av de tre bokstavene I, L og Y fra det amerikanske enhåndsalphabetet, som skal symbolisere «I love you».

1 Rytmeikk

1.1 Rytme i gruppe

I første klipp av denne sekvensen demonstrerer lærerstudenter løsningen på en oppgave som omhandler rytme i gruppe. De lager en enkel danseforestilling av eventyret om de tre bukkene Bruse der alle hele tiden holder den samme tretaktsrytmen.

I det neste klippet demonstrerer Trondheim internasjonale folkedansgruppe Pojas en øydans, «Syrtos», fra Hellas. Rytmen er den samme under hele dansen, det er bare formasjonene som varierer.

Internasjonal folkedans

Til sist kommer et klipp fra den 10. verdenskongressen for døve i Finland, der døve dansere fra Bulgaria underholdt med folkedans. Ønsker elevene å se mer av denne dansen, finnes den i

reportasjen fra denne verdenskongressen og kan bestilles fra Møller kompetansesenter som spesialbestilling.

Forslag til øvelser:

Gi oppgaver der elevene selv får prøve å lage en dans eller rytmisk komposisjon, der alle følger den samme rytmen. La dem se på «Syrtos» fra Hellas. Klarer de å kopiere trinnene? Hva slags takt er dette? Kan de skrive noter til den?

1.2 Juho Saahinen, døv danser fra Finland

Juho blir intervjuet i Stockholm under den europeiske kulturfestivalen «Deaf Arts Now!» (eget reportasjeprogram fra hele festivalen er å få kjøpt hos Møller kompetansesenter). Elevene har sett noen korte klipp i *Rytmen i 5. klasse*, der han er en av flere som demonstrerer ulike former for kroppsrytme i begynnelsen av kassetten.

I intervjuet spør Morten hvordan han er blitt interessert i dans, og Juho forteller at han under oppveksten ikke hadde noen spesiell interesse for denne kunstarten. Han var kun med på teater og pantomime og på sport. For ni år siden kom han i kontakt med en gruppe med hørende og døve, der lederen var en meget spesiell person, nærmest proff. De drev med dans og tegnspråk, og Juho ble betatt av hvordan denne gruppa arbeidet. Fra før visste han ikke noe om dans, men han ble med og fikk stor interesse for dansen. Han var interessert i å lære mer. Da arbeidet med denne gruppa var ferdig, følte han at han hadde lyst til å fortsette med dette. Han skrev en søknad til teaterhøyskolen og kom inn. Morten lurer på hvordan Juho kan danse når han ikke hører musikken. Det er nok ikke første gang Juho får dette spørsmålet. Mange har spurt han om det samme. Juho sammenligner med fiskene i vannet som mottar lydinformasjon som vibrasjoner. På grunnlag av disse vibrasjonene kan de vite hvor det finnes fisker eller andre sjødyr som de kan spise. På samme måte merker Juho vibrasjonene fra musikken på kroppen. Han mottar altså musikken taktilt, ikke auditivt. Men, som han sier, han mottar også rytmen visuelt. Hvis en står og klapper, kan han se både rytme, tempo og modulasjon, han kan også se disse elementene fra andres kroppsbevegelser. Han arbeider videre med å ta dette inn i egen kropp, og så gi levende uttrykk for det gjennom dans.

Morten lurer på hvor lang tid han bruker på å øve inn danser. Er det nok med en eller to ganger, eller må han av og til øve bortimot et år for å komme fram til det perfekte? Juho svarer at det egentlig handler om begge deler. En bokser som vil bli verdensmester, må starte på bunnen og jobbe hardt for å komme så langt. Egentlig gjelder dette de fleste områder der det trengs øvelse, f.eks. når en driver sport, spiller teater, skriver bøker eller skal lære noe. Morten lurer på om Juho føler han kan få inspirasjon fra trærne som omgir dem. Bladene beveger seg litt i vinden. Juho svarer at et slikt visuelt bilde med trær som beveger seg med vinden, kan gi inspirasjon. Han hører ikke vinden som blåser, men ser bladene på trærne som beveger seg.

Morten spør så hvordan det er for Juho å være den eneste som er døv i en dansegruppe der alle de andre er hørende. Blir han avhengig av hele tiden å se på de andre, oppnår han via vibrasjon i golvet eller på annen måte en indre rytme som gjør at han kan danse uten å skjele for mye til de andre i gruppa? Juho svarer at han er akseptert som gruppedlem, hans fysikk er jo like god som de andres, og han er ikke bevegelsehemmet. Han er en del av dansegruppa som de andre er det, og de som ser på, merker ikke skillet mellom hørende og døve når de danser sammen. Morten spør hva slags dansetype Juho liker best, jazz-dans, ballett eller annet. På skolen var de gjennom alle dansetyper, forteller Juho, så han har prøvd alt. Men etter at han var ferdig der, har han konsentrert seg om én dansemåte. Morten lurer på om Juho har annet arbeid, eller

om han bare driver med dans. Juho har vært med i forskjellige dansegrupper, men for øyeblikket er han uten danseoppdrag og må søke midler for kunne jobbe videre med dansen. I mellomtiden trener han og prøver å holde seg i form.

Så spør Morten om Juho er den eneste profesjonelle døve danseren i Finland. Juho vet om andre døve profesjonelle dansere i USA og andre deler av verden, men ikke i Finland. Men om det skulle dukke opp flere, ville det være fint. Morten lurer på om Juho alltid bruker musikk når han danser og følger musikken, eller om han kan bestemme rytme og dans selv, også uten musikk. Juho sier at han godt kan danse uten musikk. En rytme kan klappes, og en dans kan variere i tempo, takt og intensitet, uten at den følger musikk. Juho kan komponere en dans og så hente inn musikeren for å få han til å se på dansen. Så kan musikeren lage musikk etter dansen. Juho benytter seg ikke av prinsippet med å putte en kassett i kassettpilleren og danse etter ferdiglaget musikk. Det å ha musikere som følger dansen hans, gir en helt annen fleksibilitet til dansen. Morten spør hvordan Juho kontrollerer egne bevegelser og dans når han komponerer en ny dans. Bruker han speil? Juho bruker av og til store speil for å se på bevegelsene sine, men det er ikke ofte. En bedre korreksjon får han gjennom å ta opp dansen på video, og så gå gjennom opptaket. Hvis han har instruktør med, kommuniserer han og instruktøren på et kroppspråklig plan.

I 1994 hadde Juho danseforestilling under Døves kulturdager på Ål. Denne forestillingen finnes på reportasjeprogrammet fra kulturdagene i 1994, som kan bestilles fra Møller kompetansesenter.

2 Drama

2.1 Andre kulturers kroppsspråk

Her følger klipp der døve fra forskjellige land har ulike forestillinger. Først ser vi døve dansere fra Tokyo som opptrådte under åpningen av verdenskongressen i 1991. Det neste klippet er en pantomime, «Magisk medisin», framført av en døv japaner under den internasjonale drama- og mimefestivalen som det britiske døveforbundet arrangerte i Brighton i 1990. På samme festival opptrådte også teatergruppa fra Moskva døveforening med stykket «Speilet», der badstuscenen som vi her får se, er hentet fra. Til slutt ser vi et lite utdrag fra forestillingen til en tysk pantomimegruppe som var med på verdenskongressen i Finland i 1987. Den framstiller strikkende menn.

Forslag til arbeid:

Disse videoklippene viser personer fra ulike land og kulturer, som på forskjellig vis uttrykker mening ved hjelp av kroppsspråk. Bortsett fra draktene til de japanske danserne er det ikke noe spesielt nasjonalt ved disse forestillingene. En kan heller si at de viser internasjonal påvirkning hva angår kroppsspråk. La elevene undersøke om det finnes typiske mimer, gester eller danser for de ulike landene (f.eks. kabukiteater fra Japan, kosakkdans fra Russland e.l.).

2.2 Skyggeteater

Skyggeteater lages ved at en bak et lerret setter på en sterk lyskilde, slik at vi ser silhuetten av personene som står der. Disse personene kan da utføre ulike handlinger. Her demonstreres dette av to personer som framstiller ulike yrker. En kan også tenke seg skyggeteater brukt som effekt og del av en teaterforestilling. Klassisk er operasjonsscener og drapsscener. Fargelagte transparenter på en skriftprosjektor kan brukes for å få fram kulisser.

Forslag til arbeid:

La elevene eksperimentere med ulike former for skyggeteater. En skyggeteaterforestilling kan også legges inn i et prosjekt.

2.3 Mimeteater

Målet med dette eksempelet er å bevisstgjøre elevene på rollekarakter og rolletype. Fire lærerstudenter har laget mimeteater om tre ikke altfor gløgge figurer og en finere dame.

Forslag til arbeid:

La elevene eksperimentere med ulike former for karakter- og rolleframstilling. Poenget er at en skal være konsekvent i sin rolle, ikke bare når det gjelder ansikt, men også kropp og bevegelser. Det tar tid å jobbe fram en karakter, men greier en å gjennomføre det, er det verdt strevet. Klassen kan lage en morsom liten forestilling der ulike karaktertyper deltar.

2.4 Maskespill

Maskespill kan utføres med ulike typer masker: halve, hele, nøytrale, naive, karaktermasker, hvite eller fargede. Det er mange måter å lage masker på. Materialer en kan bruke, er f.eks. gips, trikot (tekstil), tre, leire, papp og papir, eller en kan sminke en maske direkte på huden.

Kofferten

På videokassetten demonstreres et spill med to forholdsvis nøytrale masker. Handlingen foregår på et sted der en står og venter. To personer står for eksempel og venter på toget og får øye på en forlatt koffert som står på golvet. Innholdet i den er ukjent, og de to personene frykter kanskje det verste til å begynne med. Frykten skal vise seg å være ubegrunnet.

Tv

På videokassetten demonstreres et spill der to personer sitter og ser på en fotballkamp på tv. Det går både opp og ned for laget de holder med.

Forslag til øvelser:

La elevene få prøve seg på enkle maskespill der de først tenker ut hva som skal skje, og så prøver å formidle handlingen gjennom spill med masker.

2.5 Teater: Snøhvit og de sju dvergene

Denne sekvensen viser opptak fra en forestilling ved Hunstad skole, der elevene på mellomtrinnet hadde satt opp eventyret «Snøhvit og de sju dvergene» som teater. Elevene har arbeidet med spill, språk, kulisser og kostymer og viser en helhetlig forestilling som kan inspirere andre elever på mellomtrinnet til å gjøre noe lignende.

2.6 Spillefilm: Fluens hevn

Spillefilmen «Fluens hevn» laget av en femteklasse ved A.C. Møller skole i 1997 var opprinnelig et teaterstykke som elever og lærer arbeidet fram i drama- og rytmikktimene. I ettertid brukte elevene teatermanuset til å lage spillefilm og måtte da lage filmmanus av det. De ble enige om ulike spillesteder, tegnet opp hva slags utsnitt og hvor mange klipp de ville ha på de ulike scenene, og gjennomførte prosjektet til glede for seg selv og andre. Filmen kan være inspirasjon for andre som vil prøve noe lignende.

Fluens hevn

Forslag til arbeid:

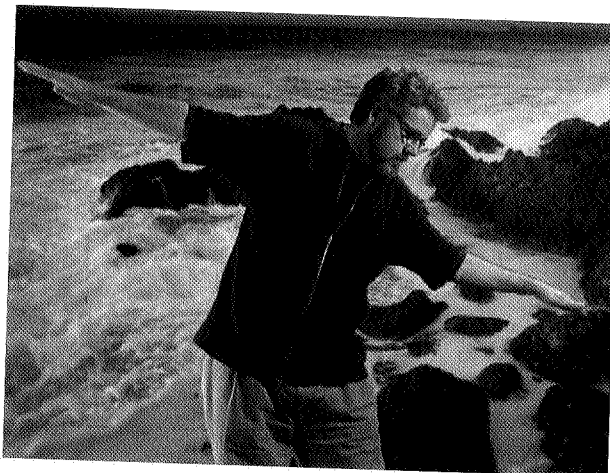
La klassen lage en liten spillefilm. Lag først manus og storyboard og prøv å tegne de ulike scenene og utsnittene. Filmen tas opp direkte, uten ekstra redigering etterpå. Derfor er det viktig med planlegging på forhånd og nøyaktig manus og bildemanus.

3 Kreativt tegnspråk

I 6. klasse arbeider elevene mye med ulike sjangrer og ulike måter å uttrykke innhold på. På videokassetten får de stifte bekjentskap med fire dikt på tegnspråk, tre originaldikt og et oversatt fra norsk.

3.1 Originalt tegnspråkdikt: Nord-Norge

Diktet skildrer en dag ved havet i Nord-Norge. Diktet er basert på egne opplevelser. Forfatter er Georg Bjerkli, og det er også han som framfører diktet.

Nord-Norge

Forslag til arbeid:

Diskuter innholdet i diktet. Tolker alle elevene innholdet på samme måte? Hva opplever de ved å se diktet? Har noen av dem egenopplevelse som går på innholdet her? Hva slags virkemidler

har Georg brukt? Stikkord: håndformer, gjentakelser, rytme, plassering av tegn, artikulasjonssted, synsvinkel og tegnrom.

3.2 *Oversatt dikt: Herr Ørret Bekk*

Oversettelsen av dette diktet ble til under et gruppearbeid hos døve lærerstudenter. Diktet er tatt fra barnediktboka *Undre meg fordundre* av Halvor Roll. Den originale versjonen er slik:

Herr Ørret Bekk
bor i en sprekk
Rører seg ikke
Stiv i blikket
Når vi vil ta'n
Hvor blir det a'n?
Plutselig vekk!
Frekk!

Siv Mittet, som framfører diktet, har gitt det sitt personlige preg, og hun peker selv på de virkemidlene hun har brukt i denne oversettelsen (håndformrim med to håndformer, rytme med tre gangers gjentakelse og en ansiktsmarkering som går igjen hele tiden). Her er muligheter for analyse og kontrastivt arbeid.

3.3 *Sol bak skyen*

Diktet skildrer natur og sinnsstemning som har en viss sammenheng med hverandre. Cathrine Stensrud, som har laget dette diktet, bruker ulike virkemidler i denne poetiske formen. Her ligger det an til diskusjon både om tema, metaforer og bruk av andre virkemidler.

3.4 *Snø*

Juli af Klintberg er svensk og har arbeidet med tegnspråkpoesi i flere år. Allerede som barn skrev hun dikt på svensk. Her er et opptak fra en forestilling i Stockholm i september 1998 under den europeiske kulturfestivalen «Deaf Arts Now!». Juli framfører sitt eget dikt «Snø» på scenen og gir deretter et intervju der hun forteller om arbeidet både med tegnspråkdikt og med dikt som hun skriver på svensk. Julis dikt «Snø» kan ha mange tolkninger, og vi har ikke noe fasitsvar fra henne selv. Derfor er det opp til den enkelte å legge sin tolkning i diktet hennes.

3.5 *Juli af Klintberg, Sverige*

Juli forteller i dette intervjuet at hun arbeider med poesi, og Morten lurer på om hun har noen definisjon av poesi. Juli sier at for hørendes del er det regler som beskriver hvordan poesi skal være, og det kjenner hun delvis til. Poesi på tegnspråk er nytt for henne. Virkemidler her kan være et «stakkato» språk for å understreke noe, eller det kan være gjentakelse, f.eks. tre ganger. Poesi på skrevet språk og på tegnspråk blir derfor helt forskjellig. Julie synes at hun gjennom arbeidet med tegnspråkpoesi på workshopen føler at hun blomstrer, og hun liker det. Morten spør om rim på tegnspråk, og Julie viser hvordan en kan lage håndformrim. Foreløpig, sier Julie, har vi ikke faste regler for hvordan poesi på tegnspråk skal være. Vi er på en måte på et lekestadium og prøver oss fram. Noe beholder vi, og noe forkaster vi. Morten lurer på hvordan Julie er blitt interessert i poesi, om det er noe hun har fått med i oppveksten, eller om det er kommet senere. Julie forteller at hun er den eneste døve i en familie med hørende personer. Hun forteller hvordan hun har hatt interesse for diktbøker, har lest i dem og diskutert det som står der. Hun har lenge vært interessert i skrevne dikt, men nå har hun også fattet interesse for originale dikt på tegnspråk.

Morten lurer på om det er mange som arbeider med tegnspråkpoesi i Sverige, eller om Juli er den eneste. Hun vet om tre andre menn som arbeider med tegnspråkpoesi. En måte er å oversette fra ferdigskrevne svenske dikt, en annen er å lage egne originale dikt, og en tredje er en kombinasjon av disse to. Tidligere samme år som intervjuet fant sted, var Juli med på å arrangere kafé med tegnspråkpoesi, og det ble veldig populært. Mange kom for å delta. Det var en spore til videre arbeid med tegnspråkpoesi. Området er forholdsvis nytt ennå, men Juli tror at videre arbeid vil gi nye resultater. Det vil framtida vise.

Morten spør om Julis arbeid med poesi er heltids- eller fritidsbeskjeftigelse, og Juli forteller at det kun er fritidsbeskjeftigelse, ellers arbeider hun i tv. Morten spør også om hun har kombinert arbeid med film og arbeid med poesi, men det har hun ikke. Hun har arbeidet med film også, men ikke knyttet det til poesi. Morten henviser til videokassetten *Lek med tecken*, som Juli har vært med på å lage, og Juli forteller at hun og Eva som er med på denne videokassetten, skrev og utarbeidet mange av innslagene selv. Målet med disse videokassetten var å oppmuntre barn som skal lære tegnspråk, til å lære på en morsom og lekbetont måte, i stedet for en kjedelig innlæring der en bare fokuserer på hva som er rett, og hva som er galt. Juli demonstrerer så litt fra denne videokassetten hvordan en kan putte armene inn i en dukke og bruke tegnspråk, og hvordan en kan legge armene på ryggen og bare snakke med munnen. Hun gir så et eksempel fra alfabetreglen som finnes der. Morten spør om Juli bare arbeider med poesi på tegnspråk, men hun forteller at hun fremdeles også skriver dikt, og at hun liker begge måter å arbeide med poesi på. Tidligere prøvde hun å oversette skrevne dikt til tegnspråk og framførte dem for døve. Det fungerte ikke. De fikk ikke med seg innholdet. Når hun derimot endret arbeidsmåten slik at hun plukket ut elementer fra de skrevne diktene og laget tegnspråkversjon av dem, fungerte alt mye bedre. Hun understreker igjen at vi trenger både de skrevne diktene og tegnspråkdiktene.

4 Kulturforståelse

4.1 Ole Bull

Morten og Cathrine samtaler om den kjente norske fiolinisten og komponisten Ole Bull. Han fikk fiolinundervisning som barn. Han ble født 5. februar 1810 og døde 17. august 1880. Han opptrådte tidlig på konserter (som niåring). Som voksen gav han konserter først i Europa og senere i alle de større byene i USA og også i Egypt. I 1852 grunnla han en norsk koloni i USA, Oleana. Han reiste mye i utlandet og var bare sjelden hjemme i Norge. Om somrene ferierte han på sitt landsted på Lysøya utenfor Bergen. Han er bl.a. kjent for musikkstykkene «Sæterjentens Søndag» og «I ensomme stunde». Han skrev ned mange norske folketoner og laget improvisasjoner over dem. Cathrine forteller om hvordan han ofte besøkte gamle damer, fikk dem til å synge folketoner og så skrev ned musikken. I 1857–58 ledet han Den Nationale Scene (teateret i Bergen) sammen med Bjørnstjerne Bjørnson.

4.2 Edvard Grieg

Den norske komponisten og pianisten Edvard Grieg ble født 15. juni 1843 og døde 4. september 1907 (Morten sier 5. september). Han komponerte ofte mens han satt ved pianoet. Han ble gift med sin kusine Nina Hagerup. Hun var flink til å synge og gav mange konserter med Grieg sine sanger. Hun inspirerte sin mann til å skrive mer musikk. Edvard Grieg hadde sin første konsert i Karlshamn i Sverige i 1861. Året etter hadde han sin første konsert i Norge (Bergen). Før den tid hadde han fått musikkutdanning av sin mor. Ole Bull ordnet det slik at Edvard Grieg kunne reise til utlandet og studere musikk. Han studerte i Leipzig i Tyskland med gode lærere. I 1874 fikk han fast lønn av Stortinget som norsk musiker. Han laget fin og følsom, men også

sterk og lidenskapelig musikk. Han viste god rytmisk evne og dramatisk sans når han skrev musikk (sterkt, svakt, fort, sakte osv.).

4.3 *Billur og Levent fra Tyrkia*

Billur og Levent vokste begge opp i Tyrkia og gikk på skole sammen der. Under den europeiske kulturfestivalen Deaf Arts Now! i Stockholm i 1998 møttes de som voksne for første gang på mange år og hadde mye å snakke med hverandre om. Her følger et resymé av samtalen deres:

Levent innleder med å si at han ikke har sett Billur på mange år, ikke siden de lekte sammen som små. Han synes det er bra at Sverige arrangerer festivalen de deltar på, slik at de kan treffes igjen. Han ble veldig glad da han så Billur sitt navn på deltakerlisten som representant for Norge. Billur er også glad for å kunne møte Levent i Sverige. Hun husker at de gikk på skole sammen, men også at de på fritiden var ute og badet, og at de gikk på diskotek sammen. De gikk på besøk til hverandre på ettermiddagstid. Levent husker at Billur i skoletiden var opptatt av kunst, tegning og maling – og fine klær. Men den gangen arbeidet de ikke med teater. Nå når de er kommet hit, arbeider de begge med forestillinger (tegnspråkpoesi), og på festivalen i Stockholm er det også døve som arbeider med film. Levent er glad for at utviklingen går framover på dette området. Billur forteller at hun bor i Stavanger. Der er det ikke et aktivt døveteatermiljø, mens Oslo har større muligheter for slikt. Den eneste gangen de arbeider med døveteater i Stavanger, er når de forbereder seg til Døves kulturdager, som årlig finner sted i Norge. Der er det bl.a. pantomime, poesi og folkedans. Levent håper at Billur gjennom sitt arbeid med å undervise døve barn vil lykkes slik at barna får god kompetanse i det hun underviser dem i. Billur forteller at hun underviser barna både i tegnspråkpoesi og i teater. Levent har en drøm om at han og Billur kan dra til Tyrkia og arrangere en kulturfestival, for å fremme arbeidet med tegnspråkpoesi der også. Billur forteller at da hun var der sist sommer, ble hun intervjuet av tyrkisk fjernsyn, der hun informerte om poesi, tegnspråk og undervisning. Levent synes at Sverige, Norge og Finland er kommet langt på dette området også. De sier igjen at de er glad for å se hverandre.

DRAMA OG RYTMIKK I 7. KLASSE

Rytmen i 7. klasse – oversikt over innholdet på kassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
	1	RYTMIKK	
0:00:40	1.1	Rytme i musikk	1:30
0:02:10	1.2	Lek med trommer	1:50
0:04:00	1.3	Hva med musikk?	2:45
0:06:45	1.4	Samværsdanser	7:25
	2	DRAMA	
0:14:10	2.1	Treet	1:20
0:15:30	2.2	Imitasjoner	2:25
0:17:55	2.3	Slapp av	4:35
0:22:30	2.4	Dramatiske uttrykksformer	5:45
	3	KREATIVT TEGNSPRÅK	
0:28:15	3.1	Virkemidler	4:05
0:34:20	3.2	Dukker	1:15
0:35:35	3.3	Gruppedikt	1:25
	4	KULTURFORSTÅELSE	
0:37:00	4.1	Populær ungdomsmusikk	1:25
0:38:25	4.2	Petter Dass	1:55
0:40:20	4.3	Johann Sebastian Bach	2:30
0:42:50	4.4	Ludwig van Beethoven	3:00

0:45:50	4.5	Wolfgang Amadeus Mozart	2:10
0:48:00	4.6	Eget teater?	6:20

Tittelbildet

har hentet sitt motiv fra plakaten til den 13. verdenskongressen for døve i Brisbane, Australia 1999.

1 Rytmikk

1.1 Rytme i musikk

Morten og Cathrine setter på en cd med musikk fra filmen *The Commitments*. (Filmen kan kjøpes eller leies på video.) De skrur opp styrken så mye at de kan kjenne musikken. De er på rytmikkrommet på A.C. Møller skole, hvor det også er vibrasjon i golvet. La elevene teste ut hvor mye de hører, og hvor mye de kjenner av ulike typer musikk. De kan enten kjenne på høyttalere, sitte på vibrasjonskasser eller kjenne på vibrasjonsgolv.

1.2 Lek med trommer

Cathrine og Morten bruker pauken. Den ene improviserer en rytme, den andre skal gjenta. Pauken gir god vibrasjon som kan kjennes på kroppen. Både dreiepauker og faste pauker egner seg. I neste omgang improviserer de en rytme på pauken sammen. Her kan en også bruke bongotrommer, ordinært slagverk, djember eller andre afrikanske trommer. På side 129 finnes en oversikt over steder der en kan kjøpe slaginstrumenter og vibrasjonshjelpemidler.

Slaginstrumenter brukes i de fleste kulturer, både de gamle tradisjonelle og de nye moderne. De neste klippene er en kavalkade over ulike måter å bruke slaginstrumenter på:

- afrikanske trommer (fra *Rytmen i 4. klasse*)
- japanske trommeslagere (fra *den 11. verdenskongressen for døve, Tokyo 1991*, trommeslagerne er selv døve)
- fra Stomp-balletten. Denne typen dans og bruk av slaginstrumenter oppstod i bakgatene i New York, som et slags off-Broadway-show. Utøverne bruker det de har av gjenstander i nærheten til å lage lyd og rytme. Showet ble etter hvert så populært at de nå reiser rundt i verden og opptrer med det.
- Tjapuka Aboriginal dansegruppe med døve dansere fra Torres Strait Island fra åpningen av den 13. verdenskongressen for døve i Brisbane 1999.

1.3 Hva med musikk?

Morten samtaler med 7. klasse 1999/2000 ved A.C. Møller skole om deres opplevelse av musikk og om hva slags musikk de liker. De bruker ikke hodetelefoner, men skrur opp styrken så høyt som mulig. Flere av dem sitter på store høyttalere når de skal oppleve musikk. Noen av jentene i klassen har gått på danseskole, og to av dem viser noe av det de har lært der.

Samtal i klassen om elevenes opplevelse av musikk. Den vil nok variere, avhengig av hørselsrest, smertegrense og andre faktorer. Hva slags populære musikkgrupper kjenner elevene til? Har de hørende kamerater som er opptatt av spesiell musikk? Ser de på MTV? Liker de å danse? Med eller uten musikk?

1.4 Samværsdanser

Morten sitter og reflekterer over begrepet rytme og hvordan den gjenspeiler seg i mange sammenhenger, f.eks. i språk, religion og lek. Cathrine fortsetter og sier at også i generell norsk kultur finner vi dette. Hun var for to uker siden i et bryllup, hvor de gikk polonese, og der var rytmen framtreddende. Morten peker på norsk folkedans og hvordan de bruker rytme og dans der. Cathrine får da assosiasjon til et kurs hun har vært på, hvor hun lærte å danse swing. Da de var mindre var break-dans populært, og de husker bevegelsene fremdeles. Etter break-dansen på 1980–90-tallet fulgte hip-hop-kulturen. De reflekterer over mote- og døgnflue-fenomenet. Spesielle klær og ulike stilarter og danser er populære en periode, men blir så erstattet av noe nytt. Samtidig blir noen tradisjoner alltid holdt i hevd, som folkedans, bunad og juletefest med gang rundt juletreet og sang av de samme sangene hvert år. Her er det kombinasjonen av tekst og melodi i sangene som bestemmer bevegelsesrytmen. I motsetning til oss i Norden og Europa som beskjedent bruker kroppen i rytmisk lek, har afrikanere en helt annen innstilling til rytme og kropp. Se bare på kvinnene fra Kamerun som her er på vei med sin bagasje på hodet, eller på afrikanske barn som leker med steinene sine i en jevn taktfast rytme. Både europeere og afrikanere er født med de samme rytmiske forutsetningene, men vi utnytter dem ikke på samme vis. Mange rituelle danser hos både afrikanere og indianere har flotte rytmekombinasjoner. Morten og Cathrine reflekterer videre over hvordan språk, kultur, klær og bruk av rytme henger sammen bl.a. i internasjonal folkedans. Deretter følger klipp fra:

- Carmen, spilt av spanske døve under verdenskongressen for døve i Brisbane i 1999
- japanske døve jenter under åpningen av verdenskongressen for døve i Tokyo i 1991
- folkedansgruppa Pojas fra Trondheim, som opptrer med en bulgarsk folkedans (fra *Rytmen i 3. klasse*)
- Gueu Flan Adolphe med Bjørg og Billur, som danser afrikansk dans (fra *Rytmen i 4. klasse*)
- japanske døve trommeslagere og dansere (fra *den 11. verdenskongressen for døve, Tokyo 1991*)
- Aud og Jon Pettersen (døve), som danser swing (fra *Rytmen i 6. klasse*)
- teatergruppa Altatorre de Sordos fra Spania i Brisbane 1999

Målet med denne diskusjonen og disse klippene er å bevisstgjøre elevene på hvordan dans og rytme i generasjoner har vært en del av samværet mellom mennesker.

2 Drama

2.1 Treet

Morten dramatiserer her livet til et tre gjennom fire årstider. Dramatiseringen er enkel og er ment som en inspirasjon til elevene når de skal lage dramatiseringer med besjeling fra naturen.

2.2 Imitasjoner

Cathrine imiterer her

• katt	• fin dame
• ape	• baby
• tyrefekting	• kroppsbygger
• ungdom	• skolejente
• forretningsmann	• full mann

Som i forrige avsnitt er dette ment som inspirasjon til elevene når de skal lage egne imitasjoner av mennesker og dyr. En mulighet er å kombinere imitasjonene med rytme og lage kreativ dans av dem.

Tyrefekting

2.3 Slapp av

I pausen på jobben møtes Morten og Cathrine. Cathrine er stiv i muskulaturen og stresset etter hardt arbeid. Morten spør om hun har lært å slappe av, og demonstrerer en måte å gjøre det på.

Å kunne slappe av er viktig. Også elevene trenger det i skolehverdagen, og det kan gjøres i drama- og rytmikktimen. Her er et forslag til hvordan det kan gjøres med en klasse:

Elevene sitter i gruppe på golvet. Hele kroppen blir gjennomgått, fra hode til tær, og elevene kjenner etter hvordan det er når musklene strammes og slappes. Vær oppmerksom på at med døve elever må avslappingsprosessen gjennomgås mens de ser på (hørende kan ligge med lukkede øyne og gjøre det de får beskjed om). Etterpå får elevene ligge ned og slappe av. Læreren kjenner etter om elevene er avslappet.

Så kan læreren gå forsiktig over hver enkelt elev, «vekke» en ny elev, som så går forsiktig rundt, eleven vekker en ny, osv. (Denne øvelsen kan bare utføres av en gruppe der de medvirkende stoler på hverandre.) Læreren tar fram en handtromme med kraftig lyd. Han slår et slag på tromma. Elevene reiser seg litt for hvert nytt slag. Slagene bør ha stakkato rytme, gjerne med lange pauser mellom slagene. Læreren krafser med neglene på tromma, og elevene reiser seg med glidende bevegelser.

2.4 Dramatiske uttrykksformer

Cathrine og Morten har akkurat sett gjennom en videokassett med opptak fra teaterforestillinger under verdenskongressen for døve i Brisbane i Australia. Formålet med gjennomsynet har vært å se på ulike dramatiske virkemidler i teaterstykkene. De starter med å se på tysk døveteater. En gruppe fra Berlin Deutsches Gehörlosen Theater spiller *Den tapre skredderen*, en dramatisering av brødrene Grimms eventyr. I dette stykket viser skuespillerne også hvordan de lager kulissene. Det blir en del av forestillingen. Slottet lages av to gardintrapper, en stige og hvitt stoff. En begrenset del av scenen brukes dermed til spilleplass, og skuespillerne beveger

seg bare innenfor dette området. Klippene er en fin illustrasjon for elever i 7. klasse av hvordan en med enkle midler kan lage kulisser.

Det neste stykket Morten og Cathrine ser klipp fra, ble også vist under verdenskongressen i Brisbane 1999. The National Theatre of The Deaf viser sin originalproduksjon *People of the Eye (Øyets folk)*. Stykket ble laget med tanke på et internasjonalt publikum, og skuespillerne kommuniserer med universelle gester og bevegelser. De framhever fingermaling, bokstavelig og figurativt laget av øyets folk for øyets folk. Stykket finnes i sin helhet i *Rytmen i 4. klasse*. Her kommenterer Cathrine og Morten noen av de sceniske virkemidlene som denne teatergruppa bruker: lys, farger og maling.

3 Kreativt tegnspråk

3.1 Virkemidler

Morten og Cathrine samtaler om det å lage dikt. Det kan av og til være vanskelig. Noen ganger glir det imidlertid lett. Det avhenger av dagsform, tema, inspirasjon og mange andre faktorer. Noen ganger er en inspirert og kan lage et dikt i løpet av fem minutter, mens det i andre tilfeller tar flere dager før en kommer fram til et resultat. Video er et godt hjelpemiddel i dikt-skapingsprosessen. Da kan en se resultatet underveis, rette opp og pusse på diktet. Noen bruker stikkord når de arbeider med tegnspråkdikt, andre ikke. Morten og Cathrine diskuterer bruk av metaforer, dvs. de bruker uttrykket metafor, men snakker vel egentlig om symbolbruk, f.eks. en rød rose som tegn på kjærlighet. Så omtaler de sammenligninger og billedbruk i språket, f.eks. håret til en punker, som assosieres med en gate med trær på begge sider. Punkerens hår gir assosiasjoner til trær som vokser på rekke. Morten bruker så eksempelet en bil som kolliderer, og viser ved et tegn noe som senkes ned. Cathrine spør om det er bilen som senkes ned, men det er det ikke. Hvis en ser på ansiktsuttrykket til Morten, så forandres dette når han begynner nedsenkingen. Det han overfører dette til, er nedsenking av en kiste. Altså, vedkommende som kjørte bilen og kolliderte, døde og blir begravet i en kiste.

Cathrine peker på skifte av tempo i språket, som er et annet virkemiddel som kan brukes når en arbeider med tegnspråkpoesi. En ser ofte framførelser der utøveren veksler mellom å uttrykke seg hurtig og uttrykke seg sakte. Temposkiftet henger sammen med innholdet i diktet. Gjentakelse er et annet virkemiddel. Ofte gjentas tegn et bestemt antall ganger. Videre snakker Cathrine om synsvinkel og bruk av perspektiv: fugleperspektivet, hvor en ser ting ovenfra, og froskeperspektivet, hvor en ser ting nedenfra. Morten viser et eksempel der en ugle fanger en mus, og beskriver denne hendelsen fra begge perspektiv (synsvinkel). Cathrine viser deretter hvordan en fortelling kan ha ulikt perspektiv. Hun viser en leopard som løper. I det ene øyeblikket har hun leopardens rolle, i det andre ser hun leoparden ovenfra. Morten viser så hvordan en kan gå inn i et bilde i en bok eller et album og fortelle en historie. Her forteller han om en hund som ble påkjørt. Til slutt viser Cathrine et lignende eksempel på tilbakeblikk. Hun forteller om en gammel mann, som går med stokk, og som tenker tilbake på barndommen sin.

Nedenfor følger dikt med eksemplifisering av noen av virkemidlene som Morten og Cathrine diskuterer:

- Gjentakelse: «Herr Ørret Bekk», oversatt dikt, i *Rytmen i 6. klasse*
- Billedbruk (punkerens hår): «Nature Metaphore» med Debbie Rennie i *Poetry in Motion* (Rennie, D. (1990) *Poetry in motion: original works in ASL*)

- Fugle- og froskeperspektiv: «Nord-Norge», originalt tegnspråkdikt, i *Rytmen i 6. klasse*
- Å gå inn i et bilde eller en bok: diktet «Boken» av Lars Otterstedt i *Upplev teckenspråkpoesi* Lektion IV og «Missing Children» med Debbie Rennie i *Poetry in Motion*
- Tilbakeblikk: «Jøden» av Carlos Müller i *Upplev teckenspråkpoesi* Lektion XIII

3.2 Dukker

Dette diktet ble laget på et tegnspråkpoesiseminar på Møller kompetansesenter våren 1999. Nina Aarsheim framfører et dikt der hun forteller om en person som kommer til et teaterbygg. Over inngangen til bygningen er det lys. Vedkommende går inn i bygningen, betaler for billett og går opp trappene til teatersalen. Der sitter det allerede mange, og personen går ned, følger lysene langs setene og setter seg på plass. Fra denne plassen skråner det nedover til scenen, men for å komme opp på scenen må en opp en trapp igjen. På scenen står en person som bukker og begynner å spille fiolin. Plutselig faller denne personen sammen, og publikummeren blir irritert, reiser seg og går ned og opp på scenen, muligens for å spørre hvorfor det plutselig ble slutt på spillet. Da viser det seg at den som spilte, var en dukke.

Legg merke til Ninas bruk av håndformer og synsvinkel og diskuter disse virkemidlene med elevene.

3.3 Gruppedikt

Dette diktet er også fra tegnspråkpoesiseminaret i 1999. De tre utøverne av dette diktet, Trine Vaage, Nina Aarsheim og Kjetil Rønning, fikk i oppgave å lage et dikt der tegn transformeres. Å transformere vil si at ett tegn ved få bevegelser og endring av håndform glir over til å bli et annet tegn med annen betydning. Dette diktet er derfor mer en lek med språket enn det er en historie med sammenhengende handling. Her følger et sammendrag av innholdet i diktet:

En frosk hopper på en vei og blir påkjørt av en bil. En fugl flyr ned og vil spise den døde frosken. Fuglen prøver å ta med seg frosken i nebbet, men mister den. Fuglen flyr vekk, og plutselig er vi nede i vannet hvor en manet og en fisk svømmer. Så ser vi en ballong med en kurv under som svever i lufta. Ballongen faller ned. Deretter ser vi to trær med masse bladskudd som vokser opp. Greiner fra de to trærne vokser sammen. En stor fugl flyr vekk og blir borte i horisonten, og en ape henger seg i greina mellom de to trærne.

La elevene se på virkemidlene i dette diktet og deretter eksperimentere med transformering av tegn i dikt som de lager selv.

4 Kulturforståelse

Elevene skal i 7. klasse lære både om samtidens ungdomsmusikk, om ulike ungdomskulturer og om eldre sanger og salmer. I denne sekvensen kommer vi inn på noen av disse områdene.

4.1 Populær ungdomsmusikk

Dette opptaket er fra International Deaf Club under verdenskongressen i Brisbane, Australia 1999. Hver kveld var døve fra hele verden samlet der til samvær, underholdning og dans. Den amerikanske dama som underholder, framfører en blanding av rapp og dans på tegnspråk. Musikken har så høyt volum at selv om en ikke hører, merker en vibrasjonene. Innholdet i det hun framfører, er:

«Her er vi kommet fra hele verden. Vi er alle forskjellige mennesker, men samtidig er det noe som binder oss sammen. Vi er et rikt mangfold, og vi skal leve sammen. De fleste av oss har hørende foreldre. I oss finnes noe fra den hørende og noe fra den døve verden. Disse to sidene av oss er ikke motsetninger, men blander seg i oss. Her er vi engelskmenn, amerikanere, australiere, japanere, finner, folk fra hele verden ...»

La elevene prøve seg på denne formen for framføring, tegnspråk kombinert med rytmisk musikk eller trommer. En kan også framføre tegnspråk i rytme uten «akkompagnement».

4.2 Petter Dass

Cathrine har lest en bok om Petter Dass (Harr, 1988). Morten kjenner godt til denne norske dikteren, for han kommer selv fra Sandnessjøen, som ligger like ved Herøy, hvor Peter Dass ble født. Morten har sett huset hvor han bodde. Det var rødt med hvite vinduskarmer. Nedenfor følger et sammendrag av fakta som kommer fram under Morten og Cathrines samtale om Petter Dass:

Petter Dass (1647–1707) var altså født på Herøy. Etter farens død i 1650-årene ble han tatt vare på av slektninger. I flere år bodde han hos sognepresten i Nærøy. I 1660 kom Petter Dass til Bergen, og i fem år gikk han på latinskole der. Her lærte han også å drive forretning. Deretter drog han til København, hvor han studerte i tre år. Her lærte han latin, og han lærte om tidens nye diktning. I 1669 drog han tilbake til Helgeland. Her hadde han sine røtter, og her jobbet han hele sitt voksne liv. I 1689 ble han sogneprest i Alstahaug (som er den kirken Morten sogner til i Sandnessjøen). Petter Dass var teolog, prest, latiner (kunne det latinske språket), dikter – og forretningsmann. Han fartet omkring langs kysten med jekta si. Han skrev religiøse dikt og salmer. Hans mest kjente dikt er Nordlands Trompet. Her beskriver han natur og folk i Nord-Norge.

La elevene finne mer stoff om Petter Dass på biblioteket. Se på språket i noen av tekstene hans og sammenlign med det norske språket i dag.

4.3 Johann Sebastian Bach

Cathrine sitter med en bok om Johann Sebastian Bach (1685–1750). Her er et sammendrag av det hun og Morten snakker om når det gjelder han:

Bach var en kjent tysk musiker og komponist, født i Eisenach. Han var et musikergeni. Faren underviste han i musikk. Han mistet sine foreldre ti år gammel og bodde i huset hos en eldre bror, der han fortsatte å studere musikk. Han var veldig interessert i kirkemusikk, spesielt orgelmusikk. Han kunne gå fire mil til Hamburg bare for å høre på en kjent organist. Han giftet seg med sin kusine Maria Barbara og bosatte seg i Weimar, der han jobbet som kammermusiker og hofforganist. Mens han bodde i Weimar, komponerte han mye kirkemusikk. Kjente musikkverk av Bach er Johannespasjonen, Matteuspasjonen, Juleoratoriet og seks Brandenburgerkonserter. Dessuten forklarer Cathrine Morten at kammermusikk er musikk for mindre grupper, dvs. to til ni instrumenter. En vanlig form for kammermusikk er strykekvartetten (fire musikere på strykeinstrumenter som fiolin, cello o.l.). Tidsepoken Bach levde i, kaller vi gjerne for barokken, og Cathrine beskriver for Morten hvordan menn og kvinner så ut på den tiden.

La elevene finne mer stoff om Johann Sebastian Bach. Har de sett symfoniorkester eller strykekvartetter på fjernsyn? Har noen av dem vært i en kirke og følt vibrasjonene fra orgelet?

4.4 Ludwig van Beethoven

Cathrine står og tenker på en døv musiker som levde etter 1770, dvs. i tidsepoken tidlig romantikk, men Morten greier ikke å gjette hvem det er. Det er Ludwig van Beethoven (1770–1827). Her følger et sammendrag av fakta som de to presenterer om Beethoven: Han ble født i Bonn og døde i Wien. Han hadde seks søsken, men bare Ludwig og to av hans brødre vokste opp. De andre døde tidlig. Hjemmet var ikke godt, og Ludwig fikk lite skolegang. Det viste seg tidlig at Ludwig var meget flink med musikk, og faren ville gjøre han til et vidunderbarn som Mozart. Han fikk derfor mye og allsidig musikkundervisning: piano, orgel, fiolin og bratsj – både teori og praksis.

Allerede åtte år gammel opptrådte Beethoven offentlig som pianist i Köln, elleve år gammel gav han konsert i Nederland, og tretten år gammel komponerte han egen musikk. I 1792 flyttet han til Wien, og der fikk han meget flinke lærere. Han fikk høy status i Wien, og mange så opp til han. Han vanket i høyadelige kretser, og flere fyrster gav han æreslønn. I 1796 merket han at han begynte å miste hørselen. Han gikk til lege og prøvde å skjule døvheten, men ble stadig verre. Han ble også angrepet av sykdom. Alt dette gjorde at han ble ensom, bitter og menneskesky. I 1814 opptrådte han for siste gang som pianist, og i 1824 «dirigerte» han for siste gang en konsert. (Egentlig dirigerte han ikke, han stod bare ved dirigentpulten, mens koret og orkestret, som spilte hans 9. symfoni, ble ledet av to andre.) Selv om han var syk og svak, var hans skaperevne frisk, og han fortsatte å komponere musikkverk. De fleste av dem ble aldri ferdige (derfor «Beethovens ufullendte symfoni»). I 1826 ble sykdommen hans mer alvorlig. Lungebetennelse og vatersott svekket han mer og mer, og 26. mars 1827 døde han. Beethoven har hatt stor betydning i musikkhistorien. Musikken hans la grunnlaget for mange komposisjoner som kom på 1800-tallet.

Hva slags forhold har elevene til pianomusikk? Kan de merke vibrasjonene fra pianoet? Har de selv prøvd å spille piano? Kjenner de til skalasystemet på pianoet og overgangen fra bass til diskant? Kjenner de g-nøkkel, f-nøkkel og forholdet mellom noter og det som blir spilt? Mange døve elever ønsker kunnskap om dette feltet, selv om de ikke hører musikken og andre skal spille. Det å vite hva det dreier seg om, er viktig for dem.

4.5 Wolfgang Amadeus Mozart

Cathrine mener hun nå har vært gjennom det meste av musikkhistorien, men Morten sier at det er en de har glemt. Denne musikeren er fra tidsepoken wienerklassisismen. Cathrine demonstrerer igjen hva slags hårfrisyrer og klær folk hadde i den perioden. Morten fortsetter med å fortelle at musikeren de nå skal snakke om, var født i Salzburg, spilte utmerket piano i femårsalderen og komponerte vakre musikkstykker i seks-sjuårsalderen. Han etterlot seg en enorm produksjon av musikkverk (over 600 stykker), alt fra konserter for fløyte og andre blåseinstrumenter, fiolin- og klaversonater, operaer, messer, sanger og mye mer. Allerede i 1762 opptrådte han sammen med sin søster ved hoffene i München og Wien, og året etter tok faren dem med på en lengre Europa-turné, bl.a. til Brussel og Paris. Mozart fortsatte å reise rundt sammen med faren, og bosatte seg til sist i Wien, hvor han giftet seg. Her komponerte han og tok imot klaverelever (pianoelever). Mot slutten av 1780-årene begynte Mozarts popularitet å dale, og han fikk det vanskelig økonomisk. Han ble syk, men fortsatte likevel å komponere. Han døde fattig bare 36 år gammel og ble begravet på fattigkirkegården.

Hvis det er mulig, kan klassen besøke et symfoniorkester, et skolekorps eller lignende der de har forskjellige instrumenter som elevene får prøve – eventuelt kjenne på. Her kan de kjenne hvordan vibrasjonene fra høyfrekvent lyd som fra en pikkolofløyte er helt annerledes enn vibrasjonene fra bratsj, cello eller tuba.

4.6 Eget teater?

Cathrine og Morten sitter og ser på teaterprogrammet fra verdenskongressen for døve i Brisbane i juli 1999. Her er det mange eksempler på internasjonalt døveteater, for eksempel har Hong Kong eget døveteater. Det svenske profesjonelle døveteateret Tyst Teater var også representert der. USA og flere andre land hadde egne teater der. Først i 1999, 20 år etter at svenskene fikk sitt døveteater, bevilget norske myndigheter penger til et treårig prøveprosjekt med norsk tegnspråkteater. Cathrine ser fram til dette med spenning og mener at døve har krav på et eget teater med egen kultur som de kan identifisere seg med. Det Norske Tegnspråkteater flyttet inn i leide lokaler i Ål i Hallingdal 1. august 1999. De skal sørge for at døve i Norge to ganger årlig får oppleve profesjonelt kvalitetsteater på sine egne premisser, på tegnspråk, med spesielt tilpasset scenografi, instruksjon og lyssetting. Å gå på teater for hørende blir ikke det samme, mener Morten og Cathrine. Selv om det står en tolk på scenen, får en ikke med seg stykket på samme måte. Det å gå på eget døveteater der det brukes tegnspråk, gir en egen felles kulturopplevelse. Cathrine gleder seg til å se hva teateret vil sette opp i tiden framover.

Deretter følger klipp fra prøvene til det første stykket Det Norske Tegnspråkteater satte opp, «Hjelp vi får gjester» av Alan Ayckbourn. Her følger et sammendrag av det som blir sagt på videokassetten:

- Skuespiller Karl Fredrik Robertsen forteller hvordan skuespillerne forbereder seg til stykket «Hjelp vi får gjester», som er en ironisk svart komedie. 25. november 1999 var det premiere på stykket på Black Box Teater i Oslo, og deretter turnerte teatergruppa rundt om i Norge. Robertsen har tidligere arbeidet sammen med Tyst Teater i Sverige, og etter at han var ferdig med den perioden, følte han at det var noe han savnet. Han var glad for at det passet for han akkurat nå å være med i Det Norske Tegnspråkteater.
- Prosjektleder Per Ove Nybråten forteller at teateret kom seint i gang i 1999. Sytten personer kom til prøvespilling, og seks ble tatt ut til å være med i skuespillertroppen.
- Skuespiller Ronny Jacobsen synes selv han har vært veldig heldig som får være med.
- Skuespiller Beata Slowikowska sier at det er stor forskjell på å spille amatørteater to ganger i uka på kveldstid og det å være med i et profesjonelt teater der du jobber hver dag.
- Skuespiller Ipek Dedeoglu Mehlum er nervøs for forestillingen og sier hun har sommerfugler i magen. Hun ble veldig glad da det ble avgjort at Norge skulle få et eget tegnspråkteater.
- Skuespiller Paal R. Peterson følte at han var kommet til et veikryss der det var nye muligheter og han måtte velge. Han tok sjansen på skuespilleryrket, måtte «kle av seg», møtte store utfordringer, men synes det har vært morsomt.
- Skuespiller Kristin Fuglås forteller at jobben som profesjonell skuespiller tar mye tid. En jobber fra morgen til kveld og jobber med å leve seg inn i rollen. Hun synes det er spennende.

Se på ulike former for tegnspråkteater sammen med elevene. Døves Video har utgitt flere teaterproduksjoner for døve på video, f.eks. «Bjørnen» (1994) av Anton Tsjekhov med TeaterOrama og «Den spanske flue» (1993) av Arnold & Bach med Oslo Døveteater. De har også gjort videoopptak av «Hjelp vi får gjester» og de neste produksjonene til Det Norske Tegnspråkteater: «Gjengangere» av Henrik Ibsen, «Jeppe på Bjerget» av Ludvig Holberg og barneforestillingen «Karius og Baktus» av Thorbjørn Egner (se informasjon på Døves Videos hjemmeside: <http://www.norges-doveforbund.no/dv>). Ellers er det mulig å se tegnspråkteater på opptak fra ulike kulturdager og kulturfestivaler (se videoliste).

DRAMA OG RYTMIKK I 8. KLASSE

Rytmen i 8. klasse – oversikt over innholdet på kassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
0:00:00	1	RYTME I HVERDAG OG ARBEID	2:30
	2	KREATIVT TEGNSPRÅK	0:27
0:03:00	2.1	Poesi - Liv og død - Våre liv	3:07
0:6:07	2.2	Shiva-poesi - Fødsel	2:19
0:8:26	3	SPILL OG AGERING - Vaskemaskin, kopimaskin, bil - Brevet - Hvem er vi?	10:42
0:19:08	4	NORSK DØVEKULTUR	
	4.1	Kreativt tegnspråk - Kulturdager - Cowboy	4:36
0:23:44	4.2	Tegnspråkpoesi - Hamburger	5:16
0:29:30	4.3	Teater - Svart hjerte	18:44
58:14	5	INTERNASJONAL DØVEKULTUR	
1:06:29		- Deaf Way, Washington 1989	
		- Internasjonalt drama- og mimefestival, Brighton 1990	8:15

Tittelbildet

Motivet er hentet fra symbolet for den 9. verdenskongressen for døve, som ble holdt i Palermo i 1983. Det er opprinnelig laget av G. Andreocci. Elevene kan selv diskutere symbolikken i dette bildet.

1 Rytme i hverdag og arbeid

Her ser vi ulike klipp som illustrerer rytme i kroppen og rytme i naturen. Dette første avsnittet er lagt inn for å demonstrere hvordan bruk av rytme går igjen i ulike situasjoner. Afrikanerne bruker rytmen i hverdag og fest. Enten de går til skolen, arbeider eller feirer, så er rytmen der. Her har muligens vi nordboere noe å lære. Selv om små barn har en iboende rytmeglede, forsvinner den lett hos oss voksne, og vi har lett for å havne i «A4-situasjoner». Andre del av denne sekvensen er et eksempel på hvordan rytmen i klokka og mekanisk arbeid kan styre oss negativt. Vi ser klipp fra «Modern Times» (1936) med Charlie Chaplin. Elevene kan selv finne eksempler på ulik bruk av rytme eller mangel på rytme i vår hverdag.

2 Kreativt tegnspråk

2.1 Poesi

Liv og død

Dette er et originalt dikt laget av en gruppe døve lærerstudenter under et seminar om kreativt tegnspråk ledet av Juli af Klintberg. Cathrine Stensrud, som var en av de tre i gruppa, framfører diktet. De to andre som var med og laget det, er Monica Sandland Nilsen og Morten Lundahl. Diktet kan tolkes på ulike vis. Gruppa som laget det, var opptatt av metaforer i tegnspråkpoesi. De hadde alle mistet en venn de var glad i, og det at en venn døde i ung alder, gikk sterkt innpå dem. På bakgrunn av denne opplevelsen kom de fram til dette diktet. En kan si at det handler om en blomst som vokser opp, lever og dør, eller det kan handle om et ungt menneske på vei gjennom livet. Dette mennesket blir rammet av noe, og dør altfor tidlig. Hva er årsaken? Kan noen lastes, eller «ta skylden»? Slike spørsmål diskuterte denne gruppa da de laget diktet.

Forslag til arbeid:

La elevene analysere diktet. Se spesielt på bruk av rytme og gjentakelser. La elevene fortelle om sine tolkninger av det og diskuter bruk av metaforer.

Våre liv

Dette diktet baserer seg på diktet «Vårt liv» av det samiske paret Inger og Paul Utsi. Det er oversatt til norsk av Laila Stien.

Vårt liv

er som et skispor
over den hvite vidda
Vinden visker det ut
Før det gryr av dag

Diktet er ikke direkte oversatt, men ideen i diktet er brukt, og det gjengis fritt på tegnspråk. Den opprinnelige tegnspråkversjonen av dette diktet ble utarbeidet av Siv Benedikte Mittet under det seminaret som er nevnt ovenfor.

Forslag til arbeid:

La elevene analysere diktet. La elevene fortelle om sine tolkninger av det og diskuter bruk av metaforer.

2.2 Shiva-poesi

Fødsel

Ideen til denne produksjonen ble utarbeidet av unge medlemmer i Trondheim døveforening, som laget innslag med kreativt tegnspråk til Døves kulturdager på Ål 1994. Morten Lundahl og Cathrine Stensrud viser her sin versjon av dette.

Forslag til arbeid:

Se på kombinasjonen bruk av den enes ansikt og den andres hender. Elevene arbeider i grupper (to eller flere) og lager egne Shiva-framføringer. Å lage Shiva-poesi kan også være aktuelt i forbindelse med ulike tema- og prosjektarbeid.

3 Spill og agering

Dette avsnittet har eksempler på ulike former for spill og agering. Morten Lundahl framstiller en vaskemaskin, Cathrine Stensrud framstiller en kopimaskin, og Torkil Pettersen, Wenche Haugen, Georg Bjerkli, Gudmund Sæterlid, Cathrine Stensrud og Morten Lundahl framstiller en bil.

Forslag til arbeid:

Vis ett eksempel om gangen. La elevene gjette for hvert eksempel hva slags maskin dette er. Elevene kan så prøve praktisk selv, finne andre maskiner eller mekaniske gjenstander og spille som disse. Dette kan gjøres i grupper eller individuelt.

Brevet

Ideen til dette spillet kom fra de tre døve lærerstudentene Kristin Hansen, Bente Indregård og Pia Nyborg og ble utarbeidet under det seminaret som er nevnt ovenfor. Morten Lundahl og Cathrine Stensrud har laget sin versjon av ideen.

Forslag til arbeid:

La dette være en inspirasjon til lignende gruppearbeid, gjerne i forbindelse med tema- eller prosjektarbeid.

Hvem er vi?

Cathrine framstiller to tegnefilmfigurer som skulle være kjent av flere, Disneyfigurene Bambi og Haren på isen. Morten viser en annen figur i samme sjanger, Den rosa panteren. Til sist framstiller Morten og Cathrine Lady og Landstrykeren i restaurantscenen.

Forslag til arbeid:

Se på framstillingsmåte. Diskuter språk og språklige elementer. Første eksempel på «Hvem er vi?» framstilles av en person. Andre eksempel på «Hvem er vi?» framstilles av to personer. Her passer det godt med tverrfaglig arbeid med tegnspråkfaget.

4 Norsk døvekultur

Fra Døves Kulturdager på Ål 1994.

4.1 Kreativt tegnspråk

Kulturdager

Christina Herlofson og Cathrine Stensrud viser kreativt tegnspråk der rytmen spiller en stor rolle. De har en fast rytme som går igjen gjennom hele framføringen. Innholdet i framføringen beskriver det som var typisk for døves kulturdager på den tiden.

Forslag til arbeid:

Analysér diktet med tanke på form, framføring etc. Diskuter innholdet. Har noen av elevene deltatt på døves kulturdager? Er kulturdagene slik som disse to framstiller dem?

Cowboy

Thorbjørn Thomassen framstiller en historie som bygger på en idé fra den amerikanske serien *An Introduction to American Deaf Culture Language and Traditions* av M.J. Bienvenu og Betty Colonomos. Dette er en historie som har gått igjen i ulike versjoner på forskjellige døveskoler i USA, og på den amerikanske videokassetten blir den fortalt av to damer som hver har sin versjon, rytme og fortellemåte. Thorbjørn Thomassen har laget sin versjon av denne.

Forslag til arbeid:

Kjenner elevene til historier som er «gått i arv» enten på døveskoler, i døveforeninger eller i andre døvemiljø? Diskuter hvordan kultur kan overleveres, skriftlig eller muntlig, jf. overleveringen av den norskspråklige kulturarven. Hvordan bevarer vi døvekulturen? Hvis skolen har *An Introduction to American Deaf Culture Language and Traditions*, kan en se på de to cowboyhistoriene som fortelles der, spesielt med fokus på framstillingsmåte og rytme.

4.2 Tegnspråkpoesi

Hamburger

Con Mehlum og Juho Saarinen laget dette i 1994 og viste det første gang på Døves kulturdager på Ål. Det er en spennende framstillingsmåte med «vers», «refreng» og veksling av hvem som er i fokus. De oppnår ekstra effekt ved å bruke kamera og to monitører under forestillingen. Budskapet er alvorlig og grunnlag for mange diskusjoner: Tema kan være utnyttning av regnskog og kveg til fordel for hamburgerproduksjon, og globalt miljøansvar. En nyere versjon av denne poesien med bakgrunnsbilder ble sendt i Tegn-kult i april 1996 og kan bestilles hos Døves Video på Ål. Denne produksjonen egner seg til tverrfaglig samarbeid med flere fag, f.eks. natur- og miljøfag, samfunnsfag, tegnspråk og norsk.

4.3 Teater

Svart hjerte

Dette er et eksempel på ungdomsteater laget av norske døve. Bergen døveforening med instruktør Ragna Huse (den gang lærerstudent med drama som fag) stod ansvarlig for dette stykket, som ble vist på Ål i 1994. Skuespillerne forteller en lang historie og bruker ulike virkemidler for å gjøre det.

Dessverre er ikke opptaksforholdene gode nok, men et visst inntrykk kan en få av forestillingen. La elevene se den og diskutere den og fokuser på de enkle virkemidlene som her blir brukt for å få fram ulike situasjoner. Kanskje kan dette stykket inspirere elevene i 8. klasse til å lage sin egen teaterproduksjon?

5 Internasjonal døvekultur

Deaf Way i Washington 1989

Denne sekvensen er tatt fra åpningsforestillingen på Deaf Way i Washington. For første gang i historien ble det holdt en internasjonal festival og konferanse som omfattet døves språk, kultur, kunst og historie. Ca. 3500 døve fra hele verden deltok på denne festivalen. Gøsta Rougnø forteller noe om hvordan det foregår på slike konferanser, samtidig som vi får se klipp fra åpningsforestillingen, der myter om døve blir satt under lupen. Myten om at tegnspråk stammer fra apene, blir latterliggjort ved en hørende forsker. Fysiske skavanker ved døve pga. hørselstesting, bruk av høreapparat og måten de tar kontakt på, framstilles også på en humoristisk måte. Til sist tar en opp myten om at døve arbeider med «S-yrkene» (snekker, skredder og skomaker), og funderer på hva som skjer hvis de får ødelagt hendene, som de bruker til å kommunisere med. Reportasjen fra Deaf Way kan i sin helhet bestilles fra Møller kompetansesenter.

Forslag til arbeid:

Diskuter myter om døve og tegnspråk.

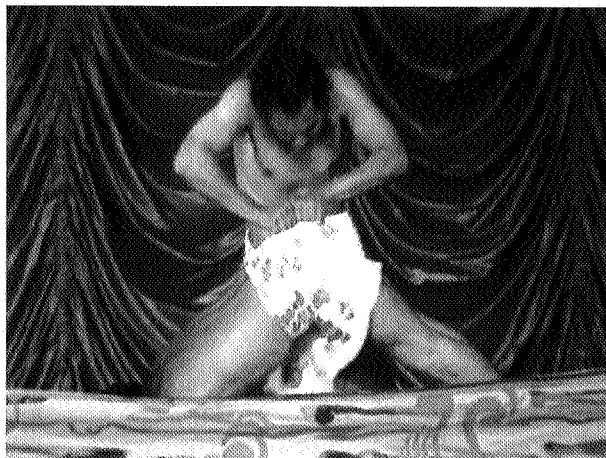
Internasjonal drama- og mimefestivalen i Brighton 1990

- 1 Moskva døveteater: Speilet
- 2 Japansk døveteater: Styrkedrikk
Dusj

Her er tatt noen eksempler fra døveteater i andre land. Moskva døveteater er en fin gjeng som virkelig viser at de mestrer rytme, spill og mime. Den japanske forestillingen «Styrkedrikk» er et godt eksempel på tilnærmet ren pantomime, mens «Dusj» vel er en blanding av agering, spill og mime.

Forslag til arbeid:

Diskuter ulike teaterformer.

Moskva døveteater

DRAMA OG RYTMIKK I 9. KLASSE

Rytmen i 9. klasse – oversikt over innholdet på kassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
0:00:28	1	DANS	
0:00:35	1.1	Vals	0:15
0:00:50	1.2	Tango	0:20
0:01:10	1.3	Swing	0:20
0:03:02	1.4	Riverdance	0:46
0:03:48	1.5	Internasjonal folkedans	
0:03:54		- Tsamikos, mannsdans fra Hellas	0:40
0:04:34		- Trenda Filko, bulgarsk dans	0:52
0:05:26	2	TEATER	
0:05:32	2.1	Skoleteater	19:01
		Forelsket på døveskolen 1950–2010	
0:24:33	2.2	Internasjonalt døveteater	18:56
		Mirakelkvinnen	
0:43:29	2.3	Maskespill	
0:43:34		- Gipsmasker – maskelaging	1:16
0:44:50		- Karaktermasker	4:40
0:47:30	3	KREATIVT TEGNSPRÅK	
0:47:34	3.1	Valgets kval	0:58
0:48:32	3.2	Innvortes	3:28
0:52:00	3.3	Utroskap	3:12
0:55:12	3.4	Arbeit macht frei	0:51
0:56:03	3.5	Framtidsdrømmer	4:57

1:01:20	3.6	Lucia Daniele, Italia	5:00
1:06:20	3.7	Peter Cook, USA	7:50
1:14:10	4	KULTURFORSTÅELSE	
1:14:17	4.1	Film	
1:14:23		- Norsk døvefilmhistorie	3:16
1:17:39		- Musikk i gården forbudt	11:46
1:29:25		- Amerikansk døvefilmhistorie	2:15
1:31:40		- Granville Redmond, venn av Charlie Chaplin	1:05
1:31:55		- 1926 «You'd be Surprised»	
		- 1926 «His Busy Hour»	
1:33:25		- Asbjørn Midtskogen, norsk filmskaper	2:27
1:35:52		- «Fra det medisinske til det kulturelle»	2:04
1:37:56	4.2	Afroamerikansk musikktradisjon – jazz og rock	
1:38:03		- Louis Armstrong	2:57
1:41:00		- Elvis Presley	4:17
1:45:17		- The Beatles	3:38
1:48:55	4.3	Sang og musikk	2:05
1:51:00		- Deaf Comedians, England	4:08
1:55:08	4.4	Døveteater og kulturuttrykk fra ulike land	14:23

Tittelbildet

er hentet fra plakaten for teaterfestivalen ved den 11. verdenskongressen for døve i Tokyo i 1991. En tolkning av bildet kan være at det viser noe av det som er sentralt ved døves teater: øyne og hender, men klassen kan sikkert komme fram til mer ved å studere bildet. Motivet egner seg godt for diskusjon og tolkning i klassen.

1 Dans

I 9. klasse skal elevene ta del i ulike former for dans, og her får de demonstrert vanlige danser som er i bruk blant voksne i dag. Aud og Jon Pettersen, som selv er døve, har i sin tid vunnet konkurranser i selskapsdans. Her demonstrerer de:

1.1 Vals

1.2 Tango

1.3 Swing

Swing

Forslag til arbeid:

La elevene fokusere på takten i disse tre dansene. Kanskje kan de sammen med læreren finne fram til musikk som passer til de ulike dansene, og så lage sine egne varianter av dem.

Morten og Cathrine viser til de tre dansene som er demonstrert, og Cathrine poengterer tre-taktsrytmen i vals. Morten understreker dette ved å demonstrere rytmetegn: tung – lett – lett. (Se også *Rytmen i 3. klasse*, 2:28, «Kan vi skrive rytme?».) Cathrine kommenterer hvordan mannen (Jon) fører i disse dansene, mens dama (Aud) lar seg føre. De danser sammen og følger samme rytme uten at det oppstår misforståelser, så lenge de har en overenskomst om at den ene fører. Det samme gjelder også tango og swing. Cathrine bemerker at vi har et utall forskjellige danser med ulike rytmer.

1.4 Riverdance

I løpet av samtalen om de ulike dansemåtene nevnes også den irske danseforestillingen Riverdance, der danserne blant annet stepper, og vi ser noen korte klipp fra den.

1.5 Internasjonal folkedans

Oppvisningsgruppa Pojas fra Trondheim internasjonale folkedansklubb viser her to danser. Den første er en gresk folkedans. Det er en mannsdans, Tsamikos, som kommer fra Epiros-området i den nordvestlige delen av Hellas. Gjennom dansen skal mennene vise styrke. Draktene som folkedanserne har på, kommer fra ulike land. Den neste dansen er bulgarsk og heter Trenda Filko. Dansen bygger på en sang om en lyngblomst som vokser i Bulgaria.

Forslag til arbeid:

La elevene studere rytmen i dansene, gjentakelser og trinn, og sammenligne med dansene som Aud og Jon viste.

2 Teater

Her følger ulike eksempler på teaterstykker som elevene kan se på og diskutere.

2.1 Skoleteater

En drama valgfag-gruppe med elever fra ungdomsskolen på døveskolen i Trondheim i 1991 viser et stykke de har laget selv: «Forelsket på døveskolen 1950–2010». Arbeidet med dette stykket hadde en tosidig funksjon. På den ene siden fant elevene fram til kunnskap om kulturen på døveskolen i de tidsepokene de skulle framstille. Elevene brukte mye tid på å finne ut hva som var karakteristisk ved de ulike tidsepokene, både når det gjaldt klær, oppførsel og forholdet mellom elever og voksne. På den andre siden jobbet de dramafaglig med spill og teaterteknikk, og de utforsket ulike dramatiske virkemidler: dramaturgi, plassering på scenen, scene-språk, rytmiske gjentakelser, samspill etc. Av tekniske virkemidler kan nevnes bruk av UV-lys (black-light) og lysbilder (historiske fotografier og reklamebilder). Det ble også brukt musikk i diskotekscenen fra år 2010.

Forslag til arbeid:

La elevene se stykket og diskutere innhold og virkemidler.

2.2 Internasjonalt døveteater

Osaka pantomimegruppe viste stykket «Mirakelkvinnen» under den 11. verdenskongressen for døde i Tokyo i 1991. Det handler om Helen Kellers liv, og framstillingsmåten med pantomime, gester og enkle tegn er slik at alle som kjenner historien, kan forstå stykket. En kan legge vekt på selve historien i stykket, men en kan også se stykket som en studie i dramaturgi og teaterets virkemidler. Kanskje har elevene i 9. klasse lest boka om Helen Keller? Historien finnes også som videobok fortalt på tegnspråk av Mira Zuckermann. Videoboka er illustrert med stillfoto og kan bestilles fra Døves Video.

Forslag til arbeid:

Arbeid tverrfaglig med norsk og tegnspråk. La noen lese boka (den finnes også i lettlest utgave), andre se videoboka, og så ser en på Osaka pantomimegruppes tolkning av historien og diskuterer innhold og virkemidler. Ut ifra elevenes forutsetninger vurderer læreren hvem som skal arbeide med den norske teksten, og hvem som skal bruke videoboka.

2.3 Maskespill

Det finnes ulike måter å bruke masker på i drama- og teatersammenheng. I 9. klasse har elevene brukt ulike former for masker tidligere, og noen har kanskje laget masker selv, hele eller halve. Hvis elevene er trygge på seg selv og hverandre, kan de lage gipsavstøpning av ansiktet og så ha en form som de bruker til å lage nye masker av en gang for alle.

Gipsmasker - maskelaging

På videokassetten ser vi klipp av lærerstudenter som arbeider med maskelaging. Her følger oppskriften:

Legging av gipsmasker

Læreren forklarer først hva elevene går til, og viser klipp fra videoen. Det er viktig at det er ro og konsentrasjon mens maskene legges. Den som legger maskene, har absolutt ansvar for sin medelev og kommuniserer ved å holde på hendene og bruke tegnspråk på samme måte som hos døvblinde. (Dette kan elevene øve på på forhånd, to og to sammen, der den ene har bind for

øynene.) Den som legger masken, må aldri forlate sin medelev, men sitte ved siden av slik at de har fysisk kontakt, og prøve å gjøre tiden under gipsmasken så behagelig som mulig.

Den som skal få maske, smører inn ansiktet med vaselin, særlig hårete deler av huden som kinnhår, øyenbryn og bart. Eventuelt skjegg dekkes med plastfolie. Så legges plastfolie på hodet slik at håret dekkes. Prøv å få plasten så glatt som mulig. Den som skal få maske, legger seg på ryggen på et mykt og varmt underlag, med støtte for hodet. Det er viktig å ligge så behagelig som mulig, fordi små irritasjoner kan skape panikk og gjøre det umulig å ligge stille. Fra eleven legger seg ned og til masken kan tas av, går det ca. 1 time.

Lærer og elever har på forhånd klippet opp gipsbind i passende biter. Disse bløtes i vann og legges på ansiktet. Det er lurt å starte i pannen. Eleven må få tid til å falle til ro og slappe helt av.

Når en kommer til øynene, legger en papirlapper med vaselin over øyenvippene. Det første laget som legges, er det viktigste, og en må arbeide med gipsen slik at den følger ansiktsformen. Pass på linjen fra halsen, gjennom øret og til pannen. Jo dypere masken blir, desto lettere er det å lage avstøpning etterpå. Det må også arbeides relativt raskt, så en ikke får harde kanter. Når det første laget er lagt, legges ca. to lag til, og de forsterkes, særlig ved nesen. Det er lurt med lange gipsbånd fra pannen til haken for å holde masken sammen.

Eleven med maske ligger så i 15–20 minutter etter at siste gipslag er lagt, slik at gipsen får tid til å brenne (stivne). Så kan eleven sette seg opp og har selv masken i hendene mens han lager grimaser. Dette må forklares på forhånd. Hvis hår sitter fast i gipsen, må en være forsiktig. Det er viktig at eleven med maske ikke får panikk, men får tid på seg og støtte av medeleven.

Hvis noen ikke tør ha gips over øynene eller munnen, kan de likevel få maske. En kan enten modellere dette i masken etterpå og forsterke med gipsbind, eller en kan lage halvmasker.

Det som trengs

To–tre ruller gipsbind (8 cm og 10 cm brede)

Vaselin

Glad Pack

Vaskevannsfat

Tørkerull

Gipsavstøpningene får ligge og tørke en dag eller to.

Neste skritt

Gipsformen smøres inn med vaselin, og nesepropper av leire eller plastilin settes inn i nesehulene. Pass på at det blir tett. Deretter legges gipsformen i et fat eller en bøtte med avispapir, skumgummi e.l., slik at nesen ikke støter i bunnen.

I et annet fat eller en bøtte lages gipsblanding. Blandingsforholdet er 1,7–2,0 liter vann og ca. 2 liter gips pr. maske. Gipsen drysses over det kalde vannet ganske raskt. Blandingen er mett når det dannes øyer på overflaten. Vi rører forsiktig om og heller gipsen i masken, som vi passer på ligger rett på et plant underlag.

Det som trengs

Kaldt vann

Gips

Trepinne til å røre med

Litermål

Plastilin eller leire

Bøtte eller vaskefat

Siste skritt

Også nå må gipsen stivne før den er ferdig til å tas ut av formen. Til dette beregnes fra en halv til en hel time, alt etter størrelsen på masken, og det er lurt å ha en skalpell til å skjære av den opprinnelige gipsmasken med. Eleven har nå fått et gipspositiv av sitt eget ansikt som han eller hun kan bygge uendelig mange masker på.

Hovedtyper av masker:

Bløte masker

Harde masker

I begge tilfeller har en mulighet til å bygge ut sitt gipspositiv med modelleire. Oppgaven kan være å lage en karikatur av seg selv eller en annen rollefigur.

Harde masker

For å lage masken bruker en gasbind og tapetklister lagvis. En bit gasbind pensles med tapetklister til hullene i gasbindet er dekket. Dette gjør en over hele masken ca. tre ganger. Pass på at de forskjellige bitene overlapper hverandre. Masken må stå og tørke i flere timer, gjerne natten over i nærheten av en ovn. Ved bruk av vifteovner tørker maskene raskere.

NB: Husk å smøre gipsavstøpningen med vaselin først.

Det som trengs

Gasbind, ca. 1 rull

Tapetklister

Bløte masker

Framgangsmåten er akkurat den samme som for harde masker, bortsett fra at en bruker tekstilim i stedet for tapetklister.

Det som trengs

Gasbind, ca. 1 rull

Tekstillim

Karaktermasker

Masker som er laget med tanke på at de skal karakterisere noe spesielt, kalles karaktermasker. Karakteriseringene kan være skapt ved hjelp av ansiktstrekk, materialvalg, størrelse eller fargebruk. Maskene som er brukt på videokassetten, er utlånt fra Cirka Teater i Trondheim. De er laget av pappmasjé. Med maske og kostyme kan eleven improvisere fram en karakter som han eller hun bygger videre på og lager et handlingsforløp til. Her fikk Morten og Cathrine utdelt masker og kostymer og improviserte fram dette spillet. Legg merke til hvordan bevegelsene endrer seg alt etter hvilke masker og klær de har på seg.

3 Kreativt tegnspråk

3.1 *Valgets kval*

Dette diktet kan tolkes konkret og direkte ut fra innholdet, men det kan også tolkes metaforisk og gi rom for ettertanke og refleksjon. Morten blir stilt overfor et valg mellom den gule blomsten med frisk duft og den røde med tung eikepreget duft. Hvilken skal han velge og sette i vasen? Han bruker så lang tid på å bestemme seg at han mister begge blomstene. De visner.

Forslag til arbeid:

Diskuter med elevene hvordan dette diktet kan fungere metaforisk. Hva kan blomstene være et bilde på?

3.2 *Innvortes*

Dette er et løssluppet dikt der forfatteren leker med språket og fantasien. Vi følger en person som vandrer gjennom fordøyelsessystemet til en annen person, som har vondt i magen. Han starter med å gå inn gjennom munnen og går til slutt ut av endetarmen. La elevene se på diktet, tolke det og diskutere seg fram til hvor i kroppens system personen er til enhver tid. Se også på rollebytte og bruk av proformer. (Jf. filmen *Jakten på nyresteinen*.)

3.3 *Utroskap*

Dette diktet formidler en ikke ukjent hverdagshistorie. Vi følger en gift mann på bar og får se noen av hans tanker og opplevelser. La elevene se på diktet og diskutere innholdet og bruken av virkemidler.

3.4 *Arbeit macht frei*

Et kort og brutalt dikt med tema utrydding av jøder under andre verdenskrig.

3.5 *Framtidsdrømmer*

Lucia Daniele fra Italia framfører her sitt eget dikt under Deaf Arts Now! i Stockholm i september 1998. Av hennes virkemidler kan nevnes tempo, rytme og gjentakelse, men ved å se på diktet finner nok elevene mange flere. Diktet kan være gjenstand for mange tolkninger, og vi har ikke noe fasitsvar. Spørsmål som kan stilles til elevene under arbeidet med dette diktet, er f.eks.:

- Hva handler diktet om?
- Hvordan vil du beskrive spenningskurven i diktet?
- Stemmer tittelen med innholdet?
- Kan det være bruk av symboler i diktet?

La hver elev få lage sitt eget dikt om samme tema.

3.6 *Lucia Daniele, Italia*

Her følger et sammendrag av et intervju med Lucia Daniele gjort i Stockholm i september 1998. Ved siden av å se på Lucias faglige uttalelser i forbindelse med kreativt tegnspråk kan elevene se på språkformen som blir brukt mellom intervjuer og intervjuobjekt, en norsk og en italiensk døv.

Lucia presenterer seg og forklarer hvordan hun har fått navnetegnet. Hun har jobbet mye med drama og pantomime, og ofte når hun leste tekster, fikk hun håret i øynene. Da satte hun på seg en hårbøyle, eller spenne, og derav navnetegnet (L-hånd mot håret). Hun forteller at hun er fra

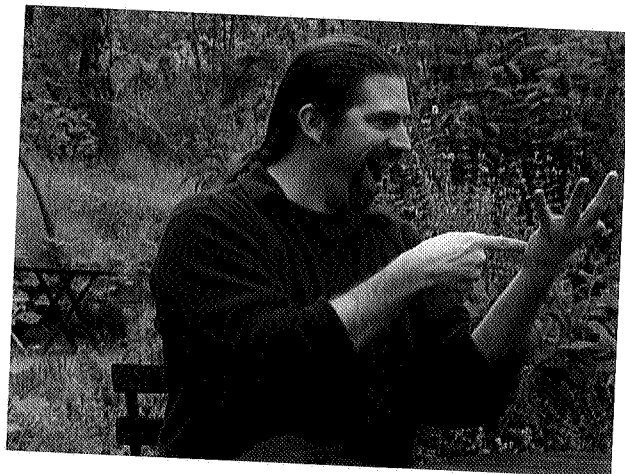
Torino, vest for Milano i Italia. Morten spør om hun har arbeidet med teater, kunst eller lignende, og hun forteller at hun i seks år har jobbet med en teatergruppe kalt Mascara Viva. Denne gruppa har vokst, og de har reist rundt i Italia og holdt ulike forestillinger. Derfor har hun arbeidet med teater, men har ikke reflektert mye over poesi. Hun vet at hørende har sin skrevne poesi, men akkurat poesi på tegnspråk fikk hun øynene opp for på sine teaterreiser. Da kunne hun møte døve som uttrykte seg poetisk, de utvekslet erfaringer rundt dette, og selv begynte hun først å jobbe med tegnspråkpoesi for to år siden. Hun har ikke hatt noen instruksjon. Det har vært snakk om å skape selv og framføre det. Hennes deltakelse på Deaf Arts Now! i Stockholm er hennes første møte med instruksjon og veiledning i tegnspråkpoesi.

Morten lurte på om det har vært arbeidet mye med tegnspråkpoesi i Italia før, men hun sier det er lite. Det har vært arbeidet litt med håndformer og litt med rytme, men ikke noen store arbeider. Selv har hun brukt virkemidlene håndformrim, rytme, tempo og modulasjon i sine arbeider. Morten spør om hun har regler for hvordan hun arbeider med poesi. Lucia sier hun bruker håndformer, har tre gangers gjentakelse og bruker rytme, modulasjon, dynamikk og tempo. Morten spør om hun har flere å samarbeide med om dette i Italia, men det har hun ikke, sier hun. Det er bare noen få personer som jobber med dette i Italia, og de bor spredt. De møtes ikke til samarbeid og utveksling. De som arbeider med teater, derimot, treffes ofte til samarbeid. Morten spør om hun bare arbeider med teater, og Lucia forteller at hun også arbeider som regi-assistent med film. Morten spør om hun bruker tegnspråkpoesi i teaterarbeidet sitt, og Lucia forteller at dette egentlig er første gang at hun har arbeidet fram et større poesiprodukt.

Arbeidet på workshopen i Stockholm har resultert i «Framtidsdrømmer», som vi nettopp så. Tidligere har det vært mest teaterarbeid for hennes vedkommende. Morten lurte på om hun lager skriftlige notater før hun begynner å arbeide med et dikt, men det gjør hun ikke. Hun arbeider kreativt, prøver å lage noe, og prøver så å stramme det inn, hun bruker video som hjelpeverktøy, ser opptak av seg selv og pusser på produktet. Morten spør så om hun bruker skrevne dikt av italienske forfattere og oversetter dem til tegnspråk. Det gjør hun ikke. Hun kan bruke ideer fra slike dikt, men oversetter aldri. Hun lager sine egne versjoner av dem. Da hun var barn, leste hun mange dikt av italienske forfattere. Selv bruker hun ikke skriftlig språk når hun lager diktene sine.

3.7 Peter Cook, USA

Peter Cook fra USA var en av de to ansvarlige for kreativt tegnspråk-verkstedet som ble holdt under Deaf Arts Now!. Han har arbeidet med kreativt tegnspråk i flere år, og han forteller her om sitt arbeid med dette i USA, samtidig som han gir eksempler på noe av det han lager.

Peter Cook

Her følger et resymé av intervjuet med Peter Cook:

Peter forteller hva han heter, og at han kommer fra USA – landet med frihetsgudinnen. Navnetegnet har han fått pga. av hestehalen sin. Det var noen franskmenn i Paris som gav han det navnetegnet, og han har siden beholdt det. Morten spør hva han arbeider med i USA – tegnspråkpoesi, teater eller andre ting – og Peter forteller at han kun arbeider med tegnspråkpoesi. Han liker teater, men det er poesi han arbeider med. Han arbeider kreativt, bruker hender, ansikt og kropp og skaper poesi innenfor et vidt spekter av uttrykksformer. Morten spør om han har arbeidet med teater før. Han svarer at teaterarbeidet har han lagt bort, nå arbeider han bare med poesi. Han har forsket på det og arbeider profesjonelt med det. Han blir brukt som instruktør på skoler og universiteter og ved festivaler. Han har undervist folk i ulike aldre, alt fra barn til voksne.

Det finnes ulike typer poesi. Morten spør om han gjør skriftlige notater før han lager et dikt, eller om han spontant kommer fram til resultatene sine. «Godt spørsmål,» repliserer Peter. Han sier at det nok er de som lager skriftlige notater, kanskje til og med utformer et dikt skriftlig før de omarbeider det til tegnspråk. For Peter er det ikke slik. Han skiller de to språkene, skriftlig språk og tegnspråk. For Peter er det slik at han har en idé som han ikke skriver ned, men som han har et imaginært bilde av. Dette «bildet» fotograferer han og skaper tegnspråkpoesi ut fra det. Han viser så et eksempel på hvordan en kan lage en håndformfortelling. Han bruker samme håndform på begge hender (tommel og pekefinger sammen, de andre tre fingrene er rettet delvis ut), og for å forsikre seg om at han skal holde på denne formen, lar han Morten knytte et imaginært bånd rundt tommel og pekefinger. Så forteller han en historie om en dirigent og et symfoniorkester der han beskriver både dirigenten og flere av musikerne. En forstyrrende flue opptrer midt i musiseringen. Etter at Morten har «klipt opp» tråden, forteller Peter at denne historien er laget uten bruk av skriftlige notater på forhånd. Impulsen er et indre bilde som han har. Dette er et typisk eksempel som han bruker når han underviser barn, og barna elsker denne formen for arbeid. Med voksne bruker han andre metoder på et høyere nivå.

Et annet eksempel på kreativ bruk av tegnspråk er transformering av tegn. Det ene tegnet går over i et annet, og til sammen danner dette en meningsfylt historie. Han viser et eksempel der han begynner med å gre håret og lar dette tegnet gå over i det å spille fiolin, for så å gå videre til å tromme, og til slutt ende opp i en knyttet sløyfe. Dette er også noe som barn liker å eksperimentere med, og han viser et eksempel med en såpeboble som blir blåst ut, noen skyter med pil og bue på den, og den sprekker. Morten spør fremdeles om han bruker noen form for notater, f.eks. et skjema med bilder (jf. videoen *Skapa teckenspråkpoesi*). Peter svarer at han kan nok bruke notater, men det beste er egentlig å videofilme. Når han har en idé, lager han et utkast som han videofilmer. Etterpå ser han på produktet, ser hva som fungerer, og hva som ikke fungerer, og lager enda et utkast som videofilmes. Ellers kan Peter godt lese poesi på skriftspråk og glede seg over det, men det å få diktene opplest oralt har ingen betydning for han. Det er gjennom det visuelle tegnspråket at han får uttrykt sine kreative ideer. På samme måte er det at han gjennom øynene får sine estetiske opplevelser ved å oppleve tegnspråkpoesi. Det er hans form for åndelig føde.

Morten spør om det er mulig å oversette skreven poesi til godt tegnspråk. Peter presiserer igjen at det skrevne språket og tegnspråket er to forskjellige språk. Hvis en skal benytte seg av skreven poesi, er det ikke mulig å oversette ord for ord og tegn for tegn. Det han da må gjøre, er å lese og internalisere innholdet i den skrevne teksten og så omarbeide den til tegnspråkpoesi som følger tegnspråkets syntaks og struktur. Morten spør om Peter har vært tegnspråklig fra

barnsben av. Det har han ikke. Han er født hørende, ble syk i treårsalderen og mistet hørselen da. Hans foreldre holdt seg til den orale metoden. Han fikk ikke tegnspråk, men brukte tale og munnnavlesing. Først da han var 19 år, kom han til et universitet hvor det var andre døve som brukte tegnspråk. Han ble overveldet og fascinert. Han hadde aldri før møtt døve tegnspråkbrukere. Tidligere hadde han lest og skrevet mye, men det å oppdage tegnspråket, som i sin uttrykksmåte var helt annerledes enn det talte og skrevne språket, var en stor opplevelse for han. Det var noe helt annet enn det han hadde opplevd i barndommen.

4 Kulturforståelse

4.1 Film

Norsk døvefilmhistorie

Morten bemerker at døve alltid har vært opptatt av det visuelle og av bilder. Cathrine er enig i det og forteller om hvordan en først så på bilder i bøker, så ble det bilder på glassplater som ble projisert på et lerret, altså lysbilder, og etter hvert også levende film. Morten nevner så undervisningsfilm og hvordan lærerne på døveskolene fra langt tilbake har brukt bilder for å visualisere og forklare begreper. Morten forteller om døveprest Conrad Bonnevie Svendsen som reiste rundt i landet på døvestevner og fester og hadde med seg eget kamera. Han filmet døvekulturelle sammenkomster ulike steder i landet, tok med seg filmen og viste den til døve andre steder. Cathrine forteller om den døve astronomen Olaf Hassel som i 1932 kjøpte egen filmopptaker og laget filmer, bl.a. en film om astronomi og en film fra bondegården sin. Disse filmene samt Olaf Hassels filmkamera og framviser er nå på Norsk Døvehistorisk Museum i Trondheim. Morten bemerker hvordan døve i Norge etter hvert mer og mer tok i bruk film. De filmet sportsstevner og foreningsliv.

I 1950 ble Oslo Døves Smalfilmklubb stiftet. Opprinnelig var dette en drama- og teaterklubb, men etter hvert som de begynte å filme sine forestillinger, fant de ut at de ville danne en filmklubb som kunne lage spillefilmer. Før hadde de spilt mye teater. Den første filmen de laget, het «Musikk i gården forbudt» og handlet om gatemusikanter. Den andre filmen var «Det spøker på hytta», en virkelig grøsser, med mange fine filmeffekter. De produserte film til ut på 1970-tallet. Da ble det mindre aktivitet i klubben. For mer informasjon om Oslo Døves Smalfilmklubb se Hansen (1994): *Levende bilder for døve*.

Oslo Døves Smalfilmklubb

De går så over til å snakke om døve filmkunstnere i Norge i dag. Cathrine nevner Asbjørn Midtskogen, som har laget film om seg selv «Fra det medisinske til det kulturelle», og Morten nevner Con Mehlum, som bl.a. har laget en kunstfilm «Portugal».

Etter det ser vi på Oslo Døves Smalfilmklubbs debutfilm «Musikk i gården forbudt» fra 1950. Denne filmen ble prisbelønt både på norske, nordiske og europeiske smalfilmfestivaler på 1950-tallet.

Amerikansk døvefilmhistorie

Morten innleder med å fortelle om brødrene Lumière, som på slutten av 1800-tallet startet med sine filmvisninger i Frankrike. Cathrine forteller om Thomas Edison som samtidig oppfant filmen i USA. Døve i USA forstod straks hvilken betydning filmen ville ha for dem, og det amerikanske døveforbundet gav penger til et filmfond som skulle brukes til å bevare tegn. Morten forteller om Charles Krauel, en døv mann fra Chicago som kjøpte seg filmkamera og fra 1913 samlet, filmet og dokumenterte døvemiljø og tegnspråk i flere stater i USA. Han forstod betydningen av å bevare tegnspråk på film.

Da filmen kom, var det ikke lyd på den, og døve kunne ha like stort utbytte av film som hørende. Noen døve var med i filmer under stumfilmperioden. Den mest kjente av dem er Granville Redmond, venn av Charlie Chaplin. Han var med og spilte i mange av Chaplin sine stumfilmer. Det finnes en film spilt inn i Hollywood i 1926 med bare døve skuespillere. Da lydfilmen kom i 1927, ble det mer slutt på at døve skuespillere var med og spilte. Først mye senere fikk USA døve skuespillere igjen. Den mest kjente av dem er Marlee Matlin. Hun fikk sitt gjennombrudd i 1986 i filmen «Children of a lesser God», på norsk «Guds forsømte barn». Hun har også spilt inn en egen tv-serie, der hun spiller døv forsvarsadvokat. Dessuten spiller hun borgermester i en film.

Mer stoff om dette finnes i boka Hollywood Speaks av John S. Schuchman (se litteraturlisten). Vi får se klipp fra «You'd be Surprised» (1926), der den døve Granville Redmond, som også var en nær venn av Charlie Chaplin, var med og spilte.

I 1926 prøvde en gruppe døve skuespillere å starte et eget produksjonsselskap. De fikk laget en film, «His Busy Hour», som videoen viser klipp fra, men da lydfilmen kom i 1927, ble selskapet oppløst.

Asbjørn Midtskogen, norsk filmskaper

Til slutt i denne sekvensen er det et intervju med Asbjørn Midtskogen, en norsk filmskaper. Han forteller selv at han kommer fra Sigdal, to mil nord for Drammen. Morten ber han fortelle om filmen som han har laget. Asbjørn forteller at han først tenkte å skrive en bok, men at han bestemte seg for å lage en film først. Det å visualisere var lettere enn det å skrive. Morten lurer på hvilke forberedelser han gjorde før filmen, om han tenkte utsnitt, kameravinkel etc. Asbjørn forteller at den filmen som vi nå skal se, egentlig er andre utgave. Den første filmen han laget, blir nå regnet som en kladd. Den laget han på vanlig amatørutstyr. Så fikk han Døves Video til å være med på å lage en ny versjon av filmen, og de brukte mer profesjonelt utstyr. Con Mehlum fra Døves Video var produsent, men ellers har Asbjørn selv manus og regi på filmen. Morten lurer på hvorfor Asbjørn har laget filmen i svart-hvitt og ikke i farger. Asbjørn mener at en fargefilm ikke ville hatt samme virkning i denne sammenhengen. Da får du alt ferdig, og den ville ikke treffe publikum på samme måte som en svart-hvitt-film gjør. Han har laget en dokumentarfilm basert på opplevelser fra sitt eget liv, om sin oppvekst på 1960–70-tallet.

Morten lurer på om han har gjort alt alene, eller om han har brukt tips fra andre, og Asbjørn forteller at han har fått litt hjelp fra Con Mehlum. Filmen har han kalt «Fra det medisinske til det kulturelle», og den handler om hvordan han i sin oppvekst ble sett på som et medisinsk tilfelle av legen og av mor og far, som alle trodde på den orale metoden. Så kom han ut, og da fikk han møte kulturen. Derfor har han gitt filmen den tittelen. Morten lurer på hvilken målgruppe han har tenkt på med denne filmen. Asbjørn mener den passer for alle, men primært er den laget for hørende foreldre med døve barn, spesielt for dem som vurderer integrering. Filmen passer også for helsepersonell som leger og legeassistenter og dem som jobber med integrerte elever. Morten spør om han synes det var lett å lage filmen. «Lett, hva betyr det?» repliserer Asbjørn. Den kreative prosessen var vanskelig, og det var viktig å få samlet nok stoff til at filmen skulle treffe publikum. Etter samtalen ser vi noen klipp fra filmen. Ønsker en å se filmen i sin helhet, kan den lånes eller kjøpes hos Døves Video.

4.2 Afroamerikansk musikktradisjon – jazz og rock

Ifølge fagplanen skal elevene i 9. klasse ha kjennskap til dette området, og Cathrine og Morten samtaler om velkjente representanter for denne tradisjonen.

Louis Armstrong

Morten lurer på om Cathrine kjenner til Louis Armstrong, og det gjør hun. Morten forteller at han ble født i år 1900 i New Orleans. På den tiden begynte jazzmusikere i disse strøkene å spille. Louis reagerte begeistret på denne musikken og ville spille selv. Jazz er en type kreativ musikkform, sier Morten, der de kan improvisere over et tema. Cathrine nevner opp de ulike instrumentene som kan være i et jazzorkester: blåseinstrumenter, slagverk og piano. De kan spille sammen, og så improviserer én om gangen på sitt instrument. Publikum klapper etter hvert soloinnslag. I syttenårsalderen ble Louis medlem av et band som spilte på gatehjørner og på elvebåter. Han hadde tidligere spilt kornett, men i 1921 ble han medlem av et jazzband i Chicago og skiftet til trompet. Louis Armstrong har hes, grov stemme, det høres ut som om han har vondt i halsen, men folk elsker stemmen hans når han synger, og han er vel verdens beste jazztrompetist. Han synger, spiller trompet og komponerer selv. Han døde 6. juli 1971. Morten bemerker at musikken til Louis Armstrong er som en blanding av østeuropeisk og afrikansk musikk. Dette levde videre i Amerika. En av årsakene til at afrikansk musikk kom dit, bemerker Cathrine, var slavehandelen. Ellers forteller hun at Louis Armstrong var gift, og Morten vet at kona het Lucia.

Elvis Presley

Morten og Cathrine diskuterer først tegnet hver av dem bruker for Elvis Presley. Morten har et tegn som beskriver hårfrisuren hans, mens Cathrine har en «E» i tohåndsalfabetet. Elvis er kjent som den store rockesangeren, og Cathrine viser hvordan han kunne være når han sang. Han kastet håndklær til publikum og hadde meget spesielle kostymer som han sang i. Morten forteller at han var født i Mississippi og oppvokst i en fattig familie. Selv om de levde fattig, fikk de kjøpt gitar til Elvis. Cathrine forteller at faren sluttet å røyke, sparte pengene og kjøpte gitar til Elvis. Den første sangen Elvis komponerte, laget han til sin mor. Elvis fikk kontrakt med et plateselskap, og etter det ble han veldig populær. Cathrine forteller at Elvis ble født på samme dato som Morten, 8. januar. Året var 1935, og det var krisetid i USA på den tiden. Morten forteller at Elvis egentlig var født tvilling, men at tvillingbroren døde. I 1956 var Elvis med i sin første film, der han også sang. Det var egentlig en westernfilm. I 1960-årene spilte han inn flere musikkfilmer. Cathrine forteller at han hadde en god stemme, og at han kombinerte det beste i svart og hvit musikk. Han ble veldig populær både med sine langsomme kjærlighetssanger og ville rockesanger – alt var like populært.

Morten forteller at han giftet seg ung. Han reiste mye, det ble etter hvert problemer i ekteskapet, og han ble skilt. Etter hvert la han på seg, og han begynte å bruke medikamenter. Likevel var han populær, og han holdt konserter selv om han var syk. Han hadde et svært luksushus i Graceland. Cathrine synes det er rart at Elvis, selv om han var syk, fortsatte med turneene sine. Hun er ikke forbauset over at han døde i ung alder, når han drev slik rovdrift på seg selv. Morten forteller at han døde 16. august 1977, og at han var meget syk like før han døde. Etter hans død har folk valgfartet til graven og huset der han bodde, og fremdeles i dag legger de blomster der. Han er og blir «the King of Rock'n Roll» – rockens konge. Musikken hans er nå overført fra ep-plater til cd-er.

The Beatles

Cathrine refererer til Liverpool fotballklubb, som er godt kjent, men legger til at de er heldige i Liverpool, for det var der the Beatles startet opp. Morten ramser opp navnene på medlemmene i popgruppa: Ringo Starr, Paul McCartney, George Harrison og John Lennon. Han forteller videre at de dannet en rockegruppe i 1959. Cathrine forteller at de den gang het The Quarrymen, og at de skiftet navn til The Beatles i 1962. De ble raskt populære, folk hylte på konsertene deres, og snart var de ikke bare populære i England, men over hele verden. Folk strømmet til på konsertene, og ungdommer tok etter deres klesdrakt og hårstil. Det gikk så langt at ungdommer som prøvde å etterligne en av de fire i klesdrakt og spesielt hårstil, kunne risikere å bli utvist fra skolen. Det var nemlig ikke vanlig med langt hår den gangen. Det ble laget mange ulike effekter – klær, sko og penner – og bare det stod The Beatles på dem, ble de utsolgt med en gang. Perioden da The Beatles var aktive og populære, varte ikke så lenge. Folk ble helt hysteriske, de tilbad dem som guder. Hver gang The Beatles landet på en ny flyplass, var fansen der og tok imot dem med hyl og skrik. Fra 1965 endret musikken deres karakter. De ble påvirket av indisk filosofi, og fansen ble påvirket av det samme. En av grunnene til at The Beatles ble oppløst, sier Cathrine, var at hysteriet rundt dem tok helt overhånd. John Lennon ble myrdet i 1980, og Cathrine forteller at verden reagerte voldsomt. Mordet på John Lennon ble sammenlignet med mordet på John F. Kennedy. Morten forteller at musikken til The Beatles fremdeles lever. Mordet på John Lennon forårsaket også at historien om The Beatles ble tatt fram igjen både med avisklipp og bilder. Morten forteller at The Beatles også laget to filmer, «Help» og «A Hard Day's Night». Etter John Lennons død trakk hans kone seg helt bort fra offentlighetens lys, men senere laget hun film om livet hans.

4.3 Sang og musikk

Selv om døve ungdommer ikke hører sang og musikk, er de i en periode opptatt av dette temaet, og Cathrine og Morten har her en samtale rundt to representanter for sang- og musikkultur som har gjort inntrykk på dem (Pavarotti og Julie Andrews). Cathrine beskriver den italienske operasangeren Pavarotti, og Morten følger på og viser hvordan han har rytme og følelse i kropp og ansikt når han synger opera. Cathrine sier hun får en følelse av innhold i sangen de synger, når hun studerer ansiktsuttrykk som så klart viser sinnsstemningen de er i. Morten opplever opera som noe ekte, musikken sitter dypt i magen og blir formidlet ut. Cathrine har sett musikkfilmen *Sound of Music*, og denne filmen har gjort sterkt inntrykk på henne. Hun forteller litt fra filmen, om faren som var alene med de sju barna, og om kvinnen som kom som hushjelp eller guvernante til familien. Etter hvert ble hun forelsket i barnas far, selv om han var en streng fyr. Cathrine er fascinert av filmen, ikke bare er handlingen fengende, men også sekvensene med rytme satte hun stor pris på. Dessuten spilte aktørene godt, mener hun, og de formidlet mye følelse. Morten bemerker at dette ikke bare er en film med handling, men også en musikkfilm, der rytme, bevegelse og dans spiller en stor rolle. Cathrine forteller videre at på slutten av filmen er familien med på en talentkonkurranse. Samtidig er det krig, og hun konkluderer med at dette virkelig er en fin film.

Elevene har muligens gjort seg refleksjoner over dette temaet, de har sett musikkfilmer og MTV og har egne eksempler å komme med. Det er et fint utgangspunkt for en samtale i klassen.

Deaf Comedians, England

Denne teatergruppa har gjort stor lykke med ulike forestillinger der de tar opp tema fra de døves verden på en humoristisk måte. Spesielt har de laget mange små forestillinger rundt temaet tolkning. Her lager de en «gimmick» av dette med døve og musikk i en forestilling de har kalt «*Døvt orkester*». Opptaket er gjort på Hamar under Kulturuka for døve sommeren 1988.

4.4 Døveteater og kulturuttrykk fra ulike land

Under Deaf Way i Washington i 1989 ble det vist teaterforestillinger av døve fra ulike land. Det var også kunstutstillinger, salg av kunsthåndverk og mer uformelle opptredener. Dette er samlet i en kavalkade som blir vist på slutten av kassetten for 9. klasse. Her er grunnlag for diskusjon og refleksjoner over hva som fungerer, og hva som ikke fungerer i teater for døve: språk, dramatiske virkemidler, originale ideer, kopi av tradisjonelt teater osv. Vi ser først klipp fra en amerikansk gruppe som viser et stykke kalt «Historier fra døveforeningen». De viser noen av aktivitetene som kan foregå i en døveforening, f.eks. loddsalg. Deretter ser vi Moskva døveteater vise en helt annen teaterform. Den greske tragedien om Ødipus er spilt som tegnspråketeater og med innslag av tegnkor. Det tredje teatereksempelet er fransk døveteater. De viser et surrealistisk stykke, «I enden av korridoren». Her er teaterspråket mime, og de bruker ulike effekter og virkemidler.

Videre ser vi opptak fra campusen ved Gallaudet University i Washington D.C., hvor de kulturelle aktivitetene fant sted under Deaf Way. Vi ser først inn i det store underholdningsteltet, hvor gruppa Sign Waves fra Hawaii framfører låten «Sweet Dreams Baby» med tegn (originalen med lyd kan ses og høres i sin helhet på reportasjen fra Deaf Way 1989, som kan kjøpes fra Møller kompetansesenter). Videre ser vi et eksempel på hvordan miljøet er på en slik stor internasjonal kulturfestival. Døve fra ulike deler av verden kommer sammen, har kontakt og kan forstå hverandre på en slags internasjonal kode som de lager seg. (NB! Myten om at tegnspråk er internasjonalt, er feil.) På campusen selges mat fra ulike verdensdeler, og vi går også inn og ser på markedet med brukskunst. Til slutt ser vi et opptak fra et annet underholdningstelt, der det var «tegnkunst» (kreativt tegnspråk) i et hjørne og underholdning av en dansegruppe i et annet hjørne.

På tegnspråkscenen ser vi klipp fra innslaget til Guy Bouchaveau fra Frankrike, som underholder om temaet dyr (mer om han i *Rytmen i 10. klasse*). Han demonstrerer en hund som løper, og beskriver både utseende og løpesett på hunder. Akkurat idet hunden hopper over noe, kommer leppa foran tanna som han har i munnen. Når hunden lander, er leppa på riktig plass igjen. The Deaf Comedians fra England viser at det er behov for tolk når raneren er døv og ransofferet hørende. Mary Beth Miller fra USA forteller om hvordan det er å være på Deaf Way og ta mange bilder, følge programmet, finne fram og på vei til neste programpost treffe så mange kjente som det skal prates med, at programmet er ferdig når hun endelig når fram til riktig sted. Ved neste forsøk blir hun stående så lenge i wc-kø at hun også mister den neste programposten!

Til slutt ser vi klipp fra intervju med døve fra ulike land. De sier noe om sin opplevelse på Deaf Way. Først ute er en mann fra Bangladesh, som sier han er glad for at han kom dit. «Her er det mange døve som får kontakt med hverandre, og det er flott!» En amerikansk dame sier det samme: «Flott med døve som kommer hit fra hele verden og prater sammen.» En mann fra

Japan gjentar også: «Hit kommer døve fra hele verden, prater sammen med tegn, og det gir meg en god følelse.» Til sist er det Jørgen «Rødtopp» Nielsen som uttaler: «Jeg har en stor drøm, at Deaf Way også skal fortsette i framtiden. Deaf Way har hatt en verdi. Her har vi fått vite at vi ofte har følt oss underlegne overfor hørende. Nå etter Deaf Way har vi hevet oss over denne underlegenheten. Nå er det faktisk hørende som ser med forundring på hva vi kan få til med våre hender og vårt tegnspråk. Det er Deaf Way!» Til slutt ser vi klipp fra finalen på åpningsforestillingen ved Deaf Way 1989. (Deaf Way II går av stabelen i Washington D.C. 8.–13. juli 2002.)

DRAMA OG RYTMIKK I 10. KLASSE

Rytmen i 10. klasse – oversikt over innholdet på kassetten

Telleverk	Tema	Innhold	Varighet
	1	RYTMIKK	
0:00:30	1.1	Dans og rytme	3:40
0:04:10	1.2	Magedans	2:40
0:06:50	1.3	Trommer (perkusjon)	5:10
0:12:00	1.4	Ungdom og musikk 10. klasse ved A.C. Møller skole	9:10
0:19:35	1.5	Deaf Men In Black, USA	
	2	DRAMA	
0:21:10	2.1	Mime og pantomime	1:00
0:22:10	2.2	Forøvelser for scenen	2:50
0:25:00	2.3	Kroppsuttrykk	10:50
0:35:50	2.4	Günter Puttrich-Reignard, Tyskland	10:40
	3	KREATIVT TEGNSPRÅK	
0:46:30	3.1	Debbie Rennie	8:30
0:55:00	3.2	Dikt i prosess	12:20
1:07:20	3.3	Le P'tit Bal	5:30
1:12:50	3.4	Improvisasjon på Le P'tit Bal	3:20
1:16:10	3.5	Rullebrett	0:55
1:17:05	3.6	Pardikt	0:35

	4	KULTURFORSTÅELSE	
1:17:40	4.1	Stilarter i historien	2:10
1:19:50	4.2	Guy Bouchaveau	8:40
1:28:30	4.3	Video som uttryksmiddel	6:30
1:35:00	4.4	Det spøker på hytta	23:30
1:58:30	4.5	Bruk av filmmediet	9:30

Tittelbildet

er hentet fra logoen til en konferanse om IKT og døve i Trondheim i 2000. Det er laget av Gøsta Rougnø og Torill Ringsø.

1 Rytmikk

1.1 Rytme i musikk

Morten og Cathrine diskuterer klassisk ballett og ser på klipp fra ballettene «Svanesjøen» og «Romeo og Julie». De kommenterer bevegelser og kostymer fra denne ballettformen. Som kontrast ser vi glimt fra en av koreografen og danseren Jo Strømgrens oppsetninger der rytmisk bruk av tannbørste er en del av en danseforestilling. Sammen prøver Morten og Cathrine å beskrive hva koreografer gjør: De utarbeider danser for scenebruk, og i visse tilfeller skaper de et scenisk bevegelsesmønster for en ballett- eller teaterforestilling. Så ser de på Jo Strømgrens eksamensforestilling fra koreografilinja ved Statens balletthøgskole, som i sin moderne form står i sterk kontrast til den klassiske balletten de begynte å se på.

1.2 Magedans

Majken Wærdahl viser her orientalsk dans, bedre kjent som magedans. Orientalisk dans er blitt kalt «alle dansers mor». Den er en urgammel fruktbarhetsdans som sannsynligvis er blitt danset i svært lang tid i Nord-Afrika. Opprinnelig var dansen en del av fruktbarhetsritualer for og med kvinner, hvor menn ikke hadde adgang. Dansen omhandlet fertilitet, svangerskap og fødsel. En tror at den fødende kvinnen fikk «hjelp» av dansende medsøstre under nedkomsten, og at dansen gjennom hele livet rettet og underviste kvinnen i de forskjellige fasene i livet. Dansen ble siden trukket inn i haremsunderholdningen og mistet dermed sin opprinnelige form. Den ble mer teknisk avansert og gjort til en kunstform, men den ble samtidig seksualisert og danset på menns premisser. Den orientalske dansen fikk en renessanse gjennom Hollywoods filmindustri på 1900-tallet og har siden vært veldig myteomspunnet. Etter at magedansen ble seksualisert, har fordømmene mot den vært mange. Magedans handler om glede, sorg, kraft, liv og død – og ikke minst om musikk, som den er knyttet til.

Majken Wærdahl har studert orientalsk dans med en rekke anerkjente lærere både i Norge og i utlandet. Hun har også hatt lengre studieopphold i Kairo, vært elev hos store egyptiske lærere og også arbeidet som danser i Egypt. Drakten hun har på seg på dette opptaket, er egyptisk.

Diskuter med elevene de ulike formene for dans de kjenner til, og fortell dem noe om hvordan musikken er til de forskjellige danseformene.

1.3 Trommer

Morten og Cathrine besøker Musikkonservatoriet i Trondheim og får prøve seg i perkusjonsrommet. Student Stian Rødskjær Hansen demonstrerer et slagverk, og etterpå går Cathrine og Morten rundt i øvingsrommet og utforsker de ulike slaginstrumentene selv. Cathrine prøver en stor pauke som har mulighet for flere toner (bokstaver på siden), og hun prøver slagverket. Morten tar et overblikk over alle de forskjellige trommene, stativene, trommestikkene, køllene og xylofonene. Morten spiller marimba, og Cathrine tester om hun kan merke vibrasjonene fra den. På veggen henger en plakate som omhandler den skotske døve perkusjonisten Evelyn Glennie. Hun begynte å miste hørselen i seks-sjuårsalderen og ble döv da hun var ti år gammel. Tolv år gammel begynte hun å spille trommer, og hun er nå en berømt perkusjonist som reiser verden rundt og holder konserter. Vi ser deretter klipp med Evelyn Glennie som øver, holder konserter og deltar på karnevalet i Rio.

1.4 Ungdom og musikk

Sammendrag av innslaget på videokassetten:

Morten, Cathrine og 10. klasse sitter på rytmikkrommet og diskuterer ulike typer musikk, tekno, hip-hop, rapp o.l. Morten spør elevene om de liker musikk. Tone sier at hvis hun hører noe av musikken, er det OK, men hvis hun ikke hører noe fra cd-platen som hun setter på, er hun ikke interessert. Berit sier at hun liker mye forskjellig musikk, både tekno-musikk og annen musikk. Hun liker musikken når det er mye bass i den. Merete sier at av og til hvis humøret er dårlig og hun er sur, setter hun på musikk for å få være i fred. Sigrid sier hun liker å slappe av eller danse til musikk. Morten lurer på hva slags musikk de liker, og Merete sier hun liker både rapp, hip-hop og rock. Egentlig liker hun all slags musikk bortsett fra jazz. Ingolf liker også all slags musikk, men han trives ikke så godt med bass. Morten lurer på om de bruker kassett, cd, stort musikkanlegg, hodetelefoner eller walk-man. Tone liker godt det store musikkanlegget hjemme, og hvis hun er alene hjemme, setter hun på full styrke. Cd er bedre enn kassett, for på cd kan hun finne fram direkte til den låten hun vil ha, uten å spole.

Elevene i 10. klasse har individuell smak når det gjelder musikk, men de liker også noe av den samme musikken. Morten lurer på om de har spesielle musikkartister som de beundrer. Tone sier hun liker godt Nicholas Gene Carter. Morten lurer på om de følger med på MTV, og det gjør de fleste, bortsett fra Ingolf, som ikke har MTV, og som synes det er kjedelig. Berit har heller ikke MTV hjemme, så hun ser på pop-20 på NRK og på TV2. Merete ser en del på tv etter skoletid. Det gjør også Tone, ofte opptil to timer på ettermiddagen sammen med søsteren. De ser på forskjellige artister. Morten lurer på hvordan hip-hop-dansen ser ut. Merete mener det er vanskelig å vise den, og at en må trene mange år for å få det til. Morten skjønner at det kan ta tid. Han lurer på om de vet om noen spesielle hip-hop-utøvere, og Merete nevner Puff Daddy. Morten spør Berit hva rapp er, og hun sier det er noe med å snakke fort. Merete følger på og sier at det er å snakke veldig fort med rytme. Samtidig blir det en spesiell dans som ofte blir utført ute på gata.

Deretter ser vi klipp med 10. klasse som danser, og klipp fra filmen *The Commitments* (filmen kan kjøpes eller leies på video, og den forteller mye om engelsk popmusikkultur). Klassen danser til låt nr. 1, Mustang Sally, fra cd-en med filmmusikken. Cathrine viser dem cd-coveret og lurer på hva de fikk ut av musikken. Berit synes den var bra, men at det av og til var vanskelig å få tak i musikken. Sigrid synes ikke den er god å danse etter. Tone hørte musikken, men synes

det var noe spesielt med rytmen. Merete synes den var grei nok, ikke fantastisk, men i mellom-sjiktet. Ingolf synes at musikerne hadde god stemme. Til slutt ser vi en liten sekvens der Ingolf sender en tekstmelding og blir ertet av jentene.

1.5 Deaf Men in Black, USA

Her ser vi klipp fra en danseforestilling med Wild Zappers Dance Company fra Washington D.C., USA. Forestillingen med døve mannlige danserne ble vist på verdenskongressen for døve i Brisbane 1999. Se på formasjoner, bevegelser og rytme og diskuter begrepet koreografi med elevene.

2 Drama

2.1 Mime og pantomime

Morten står og gjør grimaser, og Cathrine spør hva han holder på med. Han sier at han mimer – viser følelser ved hjelp av ansiktsuttrykk. Cathrine går videre på ordet mime og nevner pantomime der en ved kontrollert handling og fysisk språk framstiller noe. Pantomime er en rendyrket kunstart som er vanskelig og krever hardt arbeid. Morten nevner eksempelet med å klappe en katt på ryggen. Når vi klapper katten og den skyter rygg, kjenner vi hver eneste virvel i ryggen på den. På samme måte må den som arbeider med pantomime, kunne kontrollere hver eneste lille muskel og hver eneste bevegelse i egen kropp.

Det finnes flere klassiske pantomimeretninger som har helt spesielle regler. I drama og rytmikk legger en vekt på en klar pantomimisk uttrykksform, men følger ingen spesiell retning. En prøver å uttrykke seg på en slik måte at handlingen kommer klart fram.

2.2 Forøvelser for scenen

Cathrine vil demonstrere en øvelse som går på det å stå på en scene foran et publikum, ha blikkontakt med dem og beherske situasjonen. Når elevene skal arbeide seg fram mot en forestilling, er det mange hensyn å ta. De skal kunne formidle noe fra en scene. For mange er dette helt nytt, og det kan være fint å øve litt på forhånd. Denne øvelsen er fin å gjøre i gymsalen eller på dramarommet, hvis det er stort nok.

Her følger øvelsen punktvis:

- 1 Elevene stiller seg på en rekke i den ene enden av rommet. Én om gangen går på vanlig måte rundt i en halvsirkel, finner en plass, stopper, får øyekontakt med de andre og sier: «Jeg heter ...» Deretter stiller eleven seg i rekka igjen, og en ny går ut.
- 2 Eleven går vanlig, men overdriver sin egen gange. I teatersammenheng skal en rolle/karakteristikk være tydelig, litt overdrevet, men enkel og klar.
- 3 To og to går sammen ut og utfører det som er satt opp i pkt. 1. Den ene hermer den andre. Alle får prøve dette. Etterpå bytter de to plass.
- 4 Som i pkt. 2, men nå med overdrevet gange.
- 5 Eleven tenker seg at han eller hun er en klovn som skal inn på sirkus, tar ansats – og går inn, utfører en bevegelse og går ut igjen.

2.3 Kroppsuttrykk

Morten og Cathrine står og ser på forestillingen «Creation» av Hong Kong Theatre of the Deaf. Forestillingen ble vist på verdenskongressen for døve i Brisbane i 1999. Forestillingen starter ifølge programmet med «Guds hode» som kommer til syne i mørket. Hodet tenker på de ulike vesnene som skal skapes, og de formene de skal ha. Deretter ser vi hvordan de ulike leddene i skapelsesprosessen blir til. Morten og Cathrine er imponert over kroppsbruken til skuespillerne og samspillet i gruppa. Vi ser hvordan jorda blir skapt, og hvordan sola går rundt jorda. Så ser vi at sola gir liv til jorda, og at det begynner å utvikle seg planter og andre levende vesener der, først i vann og senere på land. Til slutt ser vi hvordan mennesket blir til, både med referanse til Darwins utviklingslære og med referanse til bibelfortellingen om Adam og Eva.

La elevene lage en forestilling der de bruker noen av de kroppslige virkemidlene som er benyttet her.

2.4 Günter Puttrich-Reignard

Günter Puttrich-Reignard er en døv entertainer fra Tyskland. Morten intervjuet han under Døves kultur dager i Ålesund i 1998, og vi ser glimt fra forestillingen hans (one-man-show) der. Her følger et sammendrag av intervjuet:

Morten spør først hvilket område Günter jobber på – om han er skuespiller, jobber med poesi eller noe annet. Günter forteller at han først fikk arbeid som teknisk tegner, med interiør i hus. Dette jobbet han med i tre år, og fikk fagbrev. Moren ville at han skulle ha en utdanning så han hadde et papir å vise for seg. Deretter fikk han arbeid i en bar der ulike typer folk, deriblant mange ekstreme typer, kom innom. Morten lurer på hvordan det hadde seg at han ble skuespiller. Han forteller at han først gikk på skole, så drev han en del med sport. En homofil teatergruppe ønsket at han skulle bli med der, men han vegret seg til å begynne med. Men i ti år arbeidet han med denne gruppa.

Morten spør hvordan han samler ideer til forestillingen sin. Han forteller at han i mange år reiste rundt på forskjellige sportsarrangementer og traff ulike typer mennesker som fortalte om sine opplevelser og erfaringer som døve. I 1977 var det en hendelse etter jordskjelvet i Romania som gjorde sterkt inntrykk på han. Det var jo kaos der etter skjelvet. Politi, ambulansfolk og hunder lette rundt i ruinene. Günter fikk høre om en døv som lette og grov fram en annen døv som han visste hadde bodd i et hus som hadde rast sammen. Dette møtet mellom disse to døve var en sterk opplevelse, og Günter ønsket å formidle den til andre. Han ble oppfordret til å skrive dette ned, men det var ikke naturlig for han. Han var ikke så veldig god i skriving og hadde ikke hatt noen god skolegang. Han gikk på en oral skole der det ikke var tillatt med tegn (de fleste av de tyske skolene var orale på den tiden). Han ble da oppfordret til å få historien filmet på tegnspråk, slik at en hørende kunne skrive ned historien etterpå. Dette gjorde han. Han fikk etter hvert mange historier på tegnspråk.

Morten har sett Günters forestilling og har sett at han bruker små lapper som han leser på innimellom mens han underholder. Lappene inneholder stikkord for ideer han har, som han tar fram og bruker. Noen ganger får han ideene i forbindelse med ulike hendelser, men noen ganger kommer ideene til han om natta mens han ligger og sover, og han står opp for å skrive ned ideene sine. Ideene kan komme når som helst, når han sitter på do, eller mens han spiser. Han har store bunker med lapper. Når han nå skulle komme hit til Norge og underholde, plukket han fram noen av lappene og tok dem med seg. De som var spesielle for Tyskland, lot han ligge igjen, mens han tok med dem som var av mer allmenn interesse, og dem som han visste nord-

menn kjente til, f.eks. om Hitler som fikk døve kastret. Hørende kan ha mikrofon med sufflør på øret, men det kan ikke døve. Günter kunne hatt med en døv medspiller, men det var det ikke økonomi til. Han bruker derfor lappene sine som stikkord for hva han skal underholde med.

Morten lurer på om han er profesjonell skuespiller, men han sier han er noe midt imellom en profesjonell skuespiller og en amatør. Han kommer fra en fattig familie, hans foreldre ble skilt. Han har en døv bror på 36 år, selv er han 38. De vokste opp sammen og ble sendt på døveskole. Han regner seg ikke som en profesjonell skuespiller. Han har drevet mye med sport, både svømming, løp og andre sportsgrener, og han var en populær sportsutøver, men selv har han aldri kalt seg profesjonell på noe område. Det at han nå ble invitert til Norge, gjør at han kan kalle seg en slags profesjonell. Morten lurer på om han alltid har jobbet alene, eller om han noen gang har vært sammen med andre. Han forteller at det var to–tre stykker til, men de ble gravide og sluttet. Det var vanskelig å gjøre avtaler og legge planer. Profesjonelle har jo dette som et fulltidsyrke og har ordnede forhold. Han har sett profesjonelt døveteater i forskjellige byer, bl.a. i Hamburg og Köln, og i det gamle Øst-Tyskland så han mange profesjonelle døve som drev med bl.a. pantomime eller tryllekunst. Men han har ikke jobbet profesjonelt selv. Han tror det er ca. 20 profesjonelle døve grupper i Tyskland som underholder med varierende kvalitet.

Vi ser deretter programlederen for Døves kulturdager i Ålesund stå på scenen for å presentere Günter, og etterpå følger glimt fra hans forestilling.

Günter starter forestillingen med å fortelle at han er kommet fra Tyskland og hit opp til Norge til den friske lufta. Han har lest om at det er døves kulturdager akkurat denne helgen. Han har med en tysk avis som han viser fram. Der står det om en «døvstum» som knivstakk en annen person, og akkurat uttrykket «døvstum» er skrevet med store fete typer. Han leser så videre fra avisen om en utendørs fotballkamp der folk satt på tribunene og frøs. En 27 år gammel døv dame var også der og ville gjerne ha autografen til en av de berømte spillerne. Hun tok kontakt med han og viste med tegn at hun var døv, og at hun gjerne ville ha autografen hans. Fordi han var så populær, ville hun gjerne ha autografen og kanskje henge den opp på veggen hjemme. Fotballspilleren bare skubbet henne fra seg, og damen ble sint. Hun tok fram en liten kniv som hun hadde i lomma, en slik som en skreller frukt med, og stakk den i skulderen på fotballspilleren, som hadde snudd ryggen til henne. Han hylte, og plutselig var journalister, fotografer, tv-reportere og kamerafolk der. Den hørende fotballspilleren ble ikke nevneverdig skadet, men dette ble slått stort opp, og den døve damen fikk fengselsstraff. Rettssaken på forhånd varte i mange timer, der var det også tolk til stede. Dette er nå fire år siden, sier Günter. Hele Günters forestilling kan ses i sammenheng på videoen *Døves Kulturdager i Ålesund 1998*, kassett nr. 1 av 2.

Se på kommunikasjonsformen som Morten og Günter bruker i samtale med hverandre. Det er en slags internasjonal kode som gjør at de forstår hverandre, til tross for at de begge har elementer fra sitt eget lands tegnspråk. Se også på hvordan Günter uttrykker seg på scenen, og hvordan han med mimer og gester får fortalt de to historiene uten direkte bruk av korrekte tegn.

3 Kreativt tegnspråk

3.1 Debbie Rennie

Vi ser et opptak fra Deaf Arts Now! i Stockholm 1998 der Debbie Zascko Rennie framfører diktet «Art». Diktet kan tolkes på mange måter. Debbie viser ulike kunstformer som presenteres for publikum: malerkunst med utstilling etterpå, skuespillerkunst på et teater, filmkunst,

fotokunst og tegnspråkpoesi. Publikum applauderer tilsynelatende, men senere er kritikken heller dårlig. Det virker som om kunstneren etter hvert får det trangt, og at han må sprengte seg ut av sitt stengsel. Da ser han enkeltmennesker som tilfeldig går forbi, men han ser også mennesker som marsjerer i takt.

Se på Debbies dikt sammen med elevene og lag deres egen tolkning av det.

Debbie Rennie blir så intervjuet av Morten. Hun er født i USA, men har bodd i Sverige de sju siste årene (dette var i 1998). Debbie var en av initiativtakerne til Deaf Arts Now! Inspirasjonen fikk hun fra Deaf Way i Washington i 1989. Dette var en festival for døves kultur, historie og språk der folk fra hele verden deltok. Senere deltok hun på en lignende festival i Irland der det også var workshops med profesjonelle og amatører. Debbie bestemte seg for å heve nivået og arrangere en lignende festival i Stockholm der døves kunst og kultur kunne framheves.

Akkurat i 1998 da Deaf Arts Now! ble arrangert, var Stockholm valgt til Europas kulturby. Debbie snakket med Gunnilla Wågström, og sammen satte de i gang med forberedelsene til Deaf Arts Now! Det var mye hardt arbeid, og de gjorde det uten betaling. De fikk ikke EU-midler og måtte søke om penger ulike steder. Til slutt hadde de penger nok til å sette i gang. De inviterte døve som kunne bidra med kunst, poesi, foto og film. Så plukket de ut de beste innenfor disse kategoriene og laget workshops for dem. Målet var å løfte døvekunsten opp på et høyere nivå nå. Derfor fikk også festivalen navnet Deaf Arts Now! Morten lurer på om dette vil være en engangsforeteelse, og Debbie svarer at det er avhengig av resultatet av denne festivalen. Men de ønsker å fortsette med lignende festivaler i framtiden, enten i Stockholm eller andre steder. 47 aktive døve deltok i den første Deaf Arts Now! I løpet av de fire første dagene den uka festivalen varte, hadde 2000 tilskuere vært der og sett forestillinger om kveldene. Sist i uka skulle de feire Døves dag, som er en årlig tradisjon. Denne dagen brukes til å gi informasjon om døve til samfunnet, og på lørdag skulle de gå i demonstrasjonstog med paroler som kjempet for de døves rettigheter. Morten lurer på om dette er en salgs internasjonal demonstrasjon, men Debbie svarer at demonstrasjonen på lørdag kun gjaldt svenske forhold.

3.2 Dikt i prosess

Arbeid med tegnspråkpoesi i 10. klasse bør være på et høyt nivå. Elevene har både i tegnspråkfaget og i drama- og rytmikkfaget arbeidet innenfor dette feltet på ulike måter. De kjenner metoder og virkemidler. Her følger noen eksempler som kan gi elevene inspirasjon til å arbeide videre med det de har laget, og ikke stoppe opp før de er hundre prosent fornøyd med produktet.

Før og nå 1

Kjetil Rønning viser sitt dikt, som egentlig ble laget under et seminar om tegnspråkpoesi på Møller kompetansesenter våren 1999. Han har laget en første versjon av diktet. Diktet handler om en ubåt med lys som går ned på havdypet og finner et flyvrak. Vraket bærer preg av å ha ligget der lenge. Han veksler så mellom å være i ubåten og betrakte flyvraket og å være i situasjonen da flyet fikk problemer, styrtet og gikk ned.

Etter diktet følger en studiosamtale med Morten, Cathrine og Kjetil. Cathrine er imponert over diktet han har laget, og lurer på om han er fornøyd med resultatet. Kjetil er ikke hundre prosent fornøyd. Det mangler noen detaljer, og han vil pusse litt på det. Det som han har laget, er en foreløpig kladd. Hvis han sier seg fornøyd med det første produktet, vil han som regel i ettertid komme på ting som han skulle ha gjort annerledes. Morten lurer på hvordan han tenker i skaperprosessen, om han tenker synsvinkel, perspektiv etc. Kjetil sier at han ikke har et ferdig

manus, men at virkemidlene som han bruker, mer kommer av seg selv når han tar i bruk fantasien. Cathrine spør om han liker å arbeide med poesi, og det gjør han. Han liker å lage sin egen visuelle beskrivelse, han tenker som i en film, og det liker han godt. Han liker den måten å arbeide med tegnspråkpoesi på mye bedre enn det å ta et ferdig skrevet dikt og oversette det. Han bruker sin egen originalitet og fantasi når han lager diktene sine.

Morten spør om han har arbeidet med tegnspråkpoesi lenge, og Kjetil svarer at han egentlig har gjort det uten å være det bevisst. Mens han var elev på døveskolen, laget han ofte fantasihistorier, og han ser i dag at dette var en slags tegnspråkpoesi. Først da han kom på poesiseminar, ble han bevisst at han egentlig hadde arbeidet innenfor denne sjangeren helt fra han var skoleelev, og at alle døve har muligheter i seg til å arbeide med dette. Cathrine skjønner at det tar tid å bli bevisst på dette. Hun lurer videre på om inspirasjonen kommer fra opplevelser som Kjetil har hatt, eller om filmer eller andre ting påvirker han. Kjetil svarer at han får ideer overalt, når han er på kino, og når han holder på med data. Han tar inn inntrykkene og bearbeider dem på sin spesielle måte. Morten lurer på om han bruker video i skaperprosessen, og Kjetil innrømmer at han av og til gjør det, filmer seg selv og ser på resultatet for så å rette opp ting.

Av og til spør han andre om hjelp, kommentarer og støtte. Det kan bli et fruktbart samarbeid som øker kreativiteten. Cathrine spør hvor lang tid han har brukt på dette diktet, og Kjetil svarer at det er resultatet av en ukes arbeid. Han hadde ikke bestemt seg for å gjøre dette, men ideen kom bare av seg selv. Morten lurer på om poesien hans oftest handler om gjenstander eller om mennesker. Kjetil svarer at det kan være begge deler, men at han først og fremst lager poesi ut ifra sitt interesseområde. Det tror han også gjelder for andre som arbeider med tegnspråkpoesi. Cathrine vil vite hva slags tema han har for det diktet han nettopp har vist, og Kjetil sier han har kalt det «Før og nå». Ubåten fant flyvraket, og de tenker da tilbake på det som egentlig hadde skjedd med flyet under krigen. Etterpå stiger ubåten opp igjen. Morten kommenterer at poesien ikke alltid har svar. Mottakeren må selv tenke og reflektere i forbindelse med dikt som «Før og nå». Cathrine kommenterer at Kjetil bruker temposkifte, og Kjetil forklarer dette med den roen som nå er rundt flyvraket, i motsetning til det kaoset som sikkert var der da flyet falt ned. Flyet hadde ligget der på havbunnen i mange år da ubåten kom ned, og endelig fikk flyet mulighet til å fortelle sin historie. I diktet veksler han mellom dramatisering av det som skjedde den gangen, og roen og stillheten rundt flyet i dag.

Før og nå 2

Her følger Kjetils andre versjon av diktet.

La elevene arbeide med egne dikt i prosess, gjerne med video som hjelpemiddel. Når de har en ferdig versjon, viser de den for læreren eller de andre i klassen, får kommentarer og arbeider videre med den. Prosjektarbeid eller tverrfaglig arbeid med tegnspråkfaget passer godt i denne sammenhengen.

«Før og nå» var to versjoner av samme dikt framført av samme person. De neste to diktene som blir vist på videokassetten, har samme tema, men blir laget og framført av to forskjellige personer.

Fugl 1

Irene Greftegreff viser et dikt om en fugl som tar en mark. Legg merke til den detaljerte beskrivelsen av fuglens utseende og væremåte som ligger i diktet.

Fugl 2

I dette diktet viser Kjetil Rønning sin versjon av et dikt med temaet fugl. Denne fuglen er en rovfugl og tar en annen fugl.

Diskuter virkemidler i disse to diktene. Finn et felles tema som elevene i klassen kan lage egne dikt på. Det er interessant å se hvor forskjellig resultat en får ut av ett og samme tema. Eksempler på tema er blomst, dukke, fly og fugl.

3.3 *Le P'tit Bal*

Morten og Cathrine ser på den franske kortfilmen *Le P'tit Bal* av Philippe Decouflé. Filmen er egentlig en kombinasjon av sang og musikk og spill og agering. Den franske teksten i sangen er oversatt til norsk som undertekst. To personer visualiserer innholdet i sangen *Le P'tit Bal* på en surrealistisk måte. De bruker rytme, bevegelse og kroppsspråk. Cathrine lurte på om det er tegnspråk, men selv om denne forestillingen kan ha elementer av tegnspråk i seg, er det ikke det. De kommenterer hvor presise utøverne er i rytmen, og mener at det henger sammen med at de hører musikken. De kommenterer også den surrealistiske måten filmen er laget på, hvordan skuespillerne – når de skal prøve å huske hva dette ballet heter – prøver seg fram med ulike ting for å finne navnet. Filmteknikk og kamerabruk i denne kortfilmen imponerer dem: hvordan kameraet zoomer, panorerer og veksler mellom utsnitt som er nære, halvnære og langt ifra. De lar seg inspirere av denne filmen til å lage et dikt sammen.

3.4 *Improvisasjon på le P'tit Bal*

De lager et dikt som går på verdsetting av tegnspråk. Både det å bruke høreapparat og det å snakke er underordnet verdien av tegnspråk. Etter diktet følger klipp fra prosessen da de arbeidet med diktet. Det er for å vise elevene at diktarbeid er morsomt og inspirerende, men at det krever tid, konsentrasjon, presisjon og hardt arbeid.

Pardikt

3.5 *Rullebrett*

Diktet rullebrett er et annet eksempel på rytmisk pardikt. Innholdet skulle være lett å gjenkjenne for ungdom i 10. klasse.

3.6 *Pardikt*

Morten og Cathrine lager et annet dikt der Morten er en person som løper, og Cathrine er både huset han løper mot, trærne han løper forbi, og til slutt personen han møter i døra.

Elevene har nå sett ulike typer av dikt der en kan arbeide i par. La dem prøve selv, enten i par eller i større grupper. Alle i gruppa kan ha de samme bevegelsene, eller hver elev kan ha sine egne bevegelser som utfyller handlingen.

4 Kulturforståelse

4.1 Stilarter i historien

Morten og Cathrine har funnet en bok om stilarter i historien. De studerer klær og moter. De studerer barokken, som var rådende bl.a. på 1700-tallet, akkurat på den tiden Johann Sebastian Bach levde. De reflekterer også over de overdådige utsmykkingene som en hadde både på musikkinstrumenter, klær og sko, i innredningen av hus og utvendig på husene. Morten kommenterer at barokken må være en høystatusstil. De blir enige om å gå på biblioteket for å finne ut mer om de stilartene som rådde da andre komponister som de har lært om, levde, bl.a. Mozart med wienerklassisismen og Beethoven med tidlig romantikk.

Her kan det være aktuelt å finne fram stoff fra *Rytmen i 7. klasse* som omhandler Bach, Beethoven og Mozart, men også å gå videre fram til dagens stil og musikk. Gjennom dette skal elevene se hvordan musikkhistorien er en del av samfunnets historie for øvrig når det gjelder f.eks. kunst og stilarter. De skal bli kjent med den delen av de hørendes musikk-kultur som bygger på det visuelle, og lære om hvordan musikk er en innvevd del av andre kunst- og samfunnsuttrykk.

4.2 Guy Bouchaveau

Guy Bouchaveau er en døv profesjonell fransk tegnspråkkunstner, som her har et innlegg på et seminar for døve tegnspråkforskere i Roma i 1991. Han snakker om beskrivelser på tegnspråk. Vi kan tenke oss kroppen delt i tre: hode- og brystpartiet, mageregionen og føttene, og Bouchaveau tar for seg beskrivelser av føttene og ulike måter å gå på. En mann går for eksempel med hele foten nedpå, mens en kvinne – f.eks. på 1960-tallet, da det var populært med stiletthæler – går på en helt annen måte. Så dramatiserer han – bare ved å beskrive føttene – et møte mellom en mann og en dame og hvordan det forløper.

Så tar han for seg temaet dyr og beskriver deres måte å gå på. Han beskriver disse dyrene:

- ulv
- bulldogg
- løve
- fugl
- hest (som også blir skodd)
- liten langhåret hund

Så beskriver han føttene til disse menneskene og dyrene når de faller om og dør: mannen, dama, ulven, løven, den lille hunden og fuglen.

Deretter beskriver han hvordan de spiser: bulldoggen, løven, fuglen (samtidig hvordan fuglen ser bare på en side), hunden og hesten.

Så ser han på hvordan ulike mennesker spiser: en tykk mann, en tynn mann, en dame, en gammel tannløs mann og en mann med en tann (som også kan brukes som hermetikkåpner).

Så forlater han temaet mennesker og dyr og tar for seg en döv som betrakter hørende personer som snakker, og hva den døve tenker når han ser på dem, f.eks.:

- utøvende muslimer som kneler og ber. Den døve kan betrakte dem og ha et visuelt bilde av hvordan språket deres ser ut, ut ifra et bilde av arabiske tegn
- kinesere som snakker. Den døve har da et bilde av kinesiske skrifttegn
- en europeisk mann som bruker cued speech (munn-hånd-system)
- orale døve som snakker og bruker ulik styrke på stemmen, samt overdreven uttale av enkelte lyder
- amerikanere som bruker tegnspråk der mange ord blir fingerbokstavert. Lengden på sekvensene med tegn og lengden på sekvensene med bokstaverering varierer
- døve som bruker et avslappet tegnspråk
- indianere med sine tegn

4.3 Video som uttrykksmiddel

Cathrine, Morten og Finn Arild diskuterer ulike måter å bruke video på og ser først på hvordan en kan kombinere video med en teaterforestilling. Vi ser klipp fra åpningsseremonien til den 13. verdenskongressen for døve i Brisbane, hvor Australian Theatre of The Deaf underholdt med denne forestillingen. De bruker en ferdig innspilt video på scenebakveggen, noe som gir en illusjon av at de virkelig maler.

Deretter viser Morten klipp fra teaterstykket «Mobbet», laget av drama valgfag ved døveskolen i Trondheim i 1987/88. I stykket drømmer hovedpersonen om at han blir mobbet, og drømmen blir vist på en monitor på scenen. Drømmesekvensen er tatt opp på forhånd og bearbeidet med hensyn til hastighet og gjentakelser.

Drama valgfag ved Trondheim døveskole 1985/86 brukte veksling mellom film og teater. De laget et stykke om Charlie Chaplin som de kalte «Moro med Charlie». Hver gang hovedpersonen Charlie skulle filmes, ble lysene på scenen slått av, og en ferdig innspilt film i 8 mm svart-hvitt ble vist på et lerret. Her var det manipulert med hastigheten for å gi inntrykk av gammel stumfilm.

4.4 Det spøker på hytta

Cathrine påpeker at det er lett å «jukse» med film. Mens en på teaterscenen bare delvis kan lage triks, kan en på film gjøre bruk av mange filmtriks som gir en god underholdningsverdi. Hun forteller så om Oslo Døves Smalfilmklubb, som i 1950 laget filmen «Det spøker på hytta». Morten og Cathrine kommenterer hendelser fra denne filmen, som blir vist i sin helhet i *Rytmen i 10. klasse*. Mer informasjon om Oslo Døves Smalfilmklubb og filmene deres finnes i Hansen, Aa.L. (1994) *Levende bilder for døve*.

4.5 Bruk av filmmediet

Finn Arild, Morten og Cathrine ser på klipp fra musikkvideoen «Fat Boy Slim» med låten «Rockefeller Skank». Finn Arild synes denne musikkvideoen har mye visuell rytme. Morten kommenterer hvordan de rytmisk bruker kamera og skifte mellom ulike utsnitt og klipp. Cathrine lurer på hvorfor Finn Arild akkurat valgte å vise dem denne musikkvideoen. Finn Arild forteller da at han, når han er hjemme, ofte har fjernsynet på MTV. Han kan sitte å lese en bok og så plutselig bli fanget av den visuelle rytmen fra musikkvideoen. Lyden på fjernsynsapparatet er av, så det er kun den visuelle rytmen som fanger hans oppmerksomhet, og det er sjelden at dette skjer. Morten kommenterer at den visuelle rytmen kan gi dem mye, og Finn Arild er enig.

Cathrine lurer på om Finn Arild valgte å vise dette kuttet på grunn av den visuelle rytmen, som er uavhengig av lyden på musikkvideoen, og det sier han at han gjorde. Når han er hjemme, kan han ikke ha lyden på fjernsynsapparatet så høyt at han føler vibrasjonene i musikken, for det vil forstyrre naboene. Denne musikkvideoen hadde spesielt fanget Finn Arilds oppmerksomhet. Det første han ble oppmerksom på, var mennene med afrohår som gikk så rytmisk. Finn Arild kommenterer også overgangen og skiftet mellom de ulike scenene, f.eks. scenen der en av mennene sparker inn glasset på fjernsynsapparatet og de så går inn der. Måten de bruker kameraet på, blir også mer og mer vanlig i spillefilmer, sier Finn Arild. Det gjelder bl.a. vekslingen mellom ulike hastigheter.

Musikkvideoene påvirker teknikkene i vanlig spillefilm. Som eksempel her viser han klipp fra spillefilmen *Matrix* (1999). Morten lurer på hvordan musikken påvirker rytmen i filmene, men det kan ikke Finn Arild svare på. Han er selv døv og kjenner ikke til sammenhengen mellom musikk og bilde. De er enige om at temposkiftet i filmen er med på å fange oppmerksomheten. Jevnt tempo gjennom en hel film kan virke kjedelig og trøttende. Cathrine lurer på om Finn Arild generelt er interessert i musikk og følger med på MTV. Det gjør han ikke. Han har fjernsynsapparatet med MTV stående på i stua på samme måte som andre folk har akvarium med fisker svømmende rundt som de ser på. Ja, sier Cathrine, akkurat som andre har radio i bakgrunnen. Finn Arild har sett denne musikkvideoen fem–seks ganger og er imponert over mange ting der, bl.a. imponeres han over den måten de to guttene danser på mot slutten. Måten de beveger kroppen på gir et skikkelig bilde av visuell rytme, på en annen måte enn når en danser selv. Å danse på diskotek blir heller ikke det samme. Faktisk ville ikke Finn Arild klart å danse på samme måte selv. Morten kommenterer at rytmen i denne musikkvideoen blir som en impuls som virkelig gir noe, og Finn Arild er enig i det. Bare måten de to danserne beveger armene på når de går ut, er med og gir en spesiell rytmefølelse.

Morten lurer på om Finn Arild har sett at det blir brukt tegn i musikkvideoer på MTV, og det har han. Han nevner som eksempel «Faithless» med låten «God is a DJ». Der står en mann og synger, og av og til bruker han tegn. Eksempelet fra musikkvideoen blir vist. Finn Arild ser ikke helt poenget med å bruke tegn på denne videoen. Cathrine har sett Morten Harket der han synger alene, og det i tillegg var en skjerm med tolk og tekst. Dette var første gang Cathrine hadde opplevd noe slikt, og hun syntes det var fint å kunne følge med i innholdet i sangen og vite hva han sang om. Finn Arild assosierer da til en annen engelsk musikkvideo som han har sett, der de bruker tegn, men der tegnene ikke hadde betydning eller sammenheng med innholdet i sangen.

PRAKTISKE ØVELSER

På kurs for lærere som underviser i drama og rytmikk, er det ofte spørsmål om konkrete praktiske øvelser. Her følger en oversikt over øvelser som en kan bruke i dette faget. Dette er ikke noen fullstendig forslagsliste, bare et grunnriss av øvelser som kan gi noen ideer om hvordan en kan jobbe. Den enkelte lærer og elevene kan finne varianter av disse øvelsene, og ellers ha mange ideer selv.

Det er vanskelig å klassifisere øvelsene i rene grupper som knyttes direkte til bare ett av de fire hovedområdene i faget. Mange har elementer fra flere hovedområder, og øvelsene går ofte over i hverandre. Øvelsene er derfor inndelt slik:

- 1 Øvelser med rytmen i fokus
- 2 Øvelser med musikk
- 3 Dramaøvelser

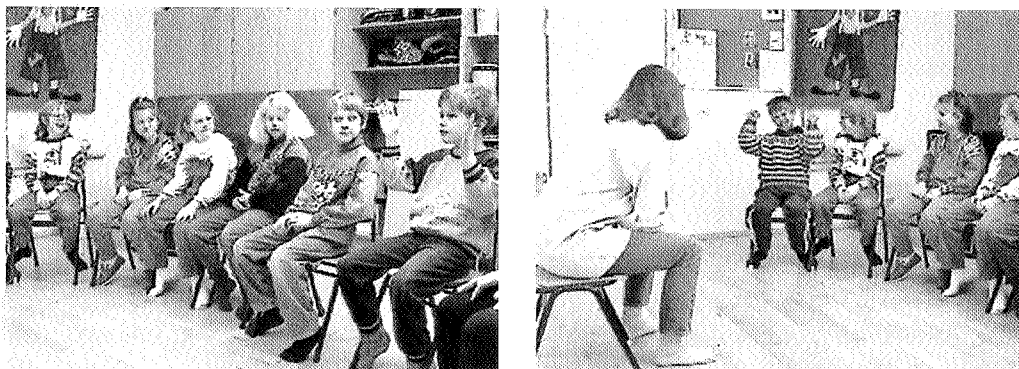
Bildene her er tatt med for å vise plassering av elever og lærere og noe av utstyret som kan brukes. Alle bildene er fra rytmikkrommet på A.C. Møller skole ved Møller kompetansesenter.

1 Øvelser med rytmen i fokus

Begynnerøvelser som går på oppmerksomhet, konsentrasjon og motorisk hukommelse

1.1 Imitasjon av bevegelse

Læreren gjør en bevegelse, f.eks. klapper seg på knærne eller klapper i hendene. Elev nr. 1 skal gjenta, så elev nr. 2, nr. 3 osv. Som en variant kan gruppa svare «i kor» i stedet for en og en. Antall elementer som en tar med i bevegelsen, avhenger av elevenes modning og alder.

Imitasjon av bevegelse, en og en

1.2 Å tromme på kommando

En elev får en bongotromme. På lærerens kommando (læreren strekker ut hånden) skal eleven tromme. Lydstyrken skal avhenge av om læreren holder hånden høyt oppe eller lavt nede. Når han holder hånden inn til kroppen, skal ikke eleven tromme.

Å tromme på kommando, en og en

Å tromme på kommando, alle

1.3 Rytmeøvelser

Innøving av tung – lett

— — — tung

- Klapp på knærne
- Gå tungt (tramp)
- Slå rytmen (tre tunge slag) på pauke

... lett

- Klapp i hendene
- Gå (på tå)
- Slå rytmen (tre lette slag) på pauke

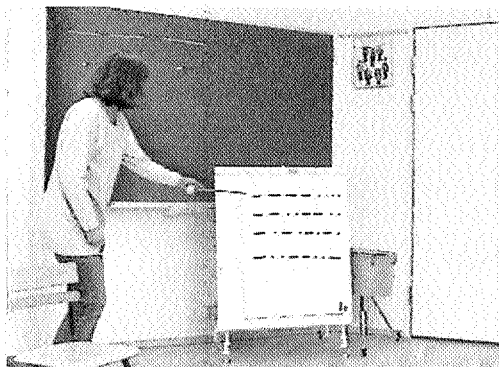
Rytmediktater kan lages på grunnlag av disse tegnene.

Elevene kan få

- klappe en og en
- spille på pauke en og en
- spille «i kor» (ett instrument til hver elev, alle spiller samtidig)

Eksempel på rytmediktat:

— — — — — • • • •
— — — — — • • • • •
— • — — — — — •
— • • — — — — — •

Rytmediktat, klappet «i kor»

Rytmediktat, en på pauke og alle på bongotrommer

I tillegg til disse formelle øvelsene er det aktuelt med mye dramatisering når det gjelder begrepene tungt og lett. En kan dramatisere hvordan ulike dyr går tungt og lett, f.eks. elefant, løve, mus og hare. En kan også lage dramatiseringer ut fra andre naturfenomener, som bølgene i havet, bekken som sildrer, fossen som bruser, o.l., hele tiden med fokus på hva som er tungt, og hva som er lett.

1.4 Tale og rytmetegn

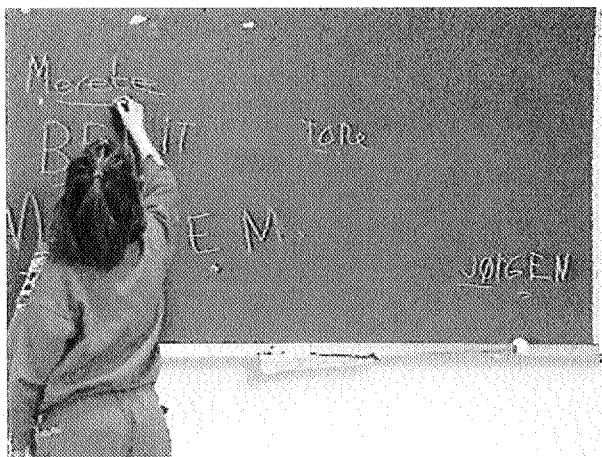
Rytmetegn kan settes til tekst, først enkle ord, så setninger.

Eksempel: Ola Karianne

— · · · — ·

Det er fredag

· · — ·

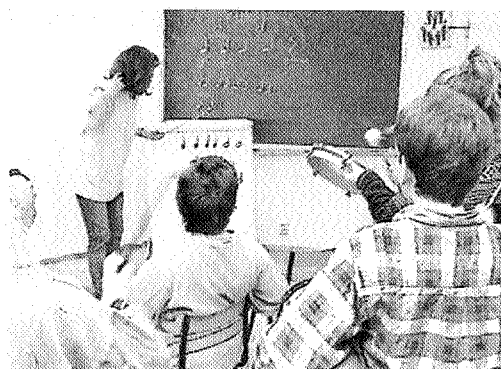
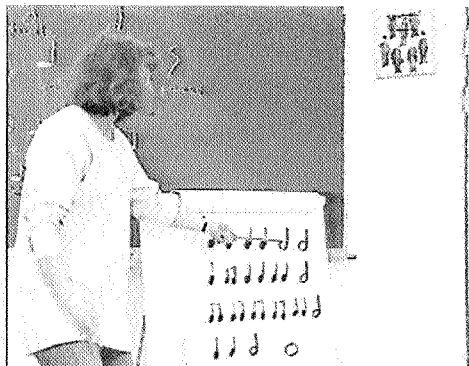
1.5 Noteøvelser

Fra 4. klasse eller før kan en begynne med notelære. Elevene lærer kun noteverdi (helnote, halvnote osv.), ikke notenavn (c, d, e osv.).

Eksempel:

o
stääää
♪ ♪
hvile hvile
♪ ♪ ♪ ♪
gå gå gå gå
♪♪ ♪♪ ♪♪ ♪♪
løpe løpe løpe løpe
♪♪ ♪♪ ♪♪ ♪♪
løpe løpe løpe løpe

Elevene får notediktat som de kan spille, én om gangen, på pauke eller i kor på forskjellige instrumenter. Notene kan også kombineres med talt tekst. Her er det også aktuelt med dramatiseringer og eventuelt dans etter rytmen (notene).

Noteøvelser, A.C. Møller skole

2 Øvelser med musikk

Om bevegelse

Bevegelse er spenning og avspenning av muskler. Muskulær bevegelse begynner på fosterstadiet. Når barnet er født, er bevegelse det første som skjer. For at barnet skal skrike, må det først komme i bevegelse.

Små barn uttrykker seg gjennom bevegelse, sparker når de er sinte, hopper når de er glade, osv. Så kommer kravene fra miljøet. Barnet må tilpasse seg de sosiale normene: «Ikke spark når du er sint» osv. Det bygges opp spenninger hos barnet. Spenninger som er blitt akkumulert i kroppen, kan bli der, men også komme ut gjennom bevegelse på ulikt vis, enten en driver med sport og idrett eller med dans og annen kreativ bevegelse.

Om musikk

Hvorfor bruke musikk til døve? Mange hevder at musikk og døve ikke passer sammen. På spørsmål om dette til døve voksne blir det svart at mange av dem har glede av musikk, noe gjennom hørerest og mye gjennom vibrasjon. Vibrasjon mottas av kroppen gjennom luften og eventuelt golvet.

Det må stilles visse krav til musikk som skal brukes i rytmikk for døve. Musikken må ha

- markant rytme
- godt slagverk
- god bass

En kan bruke forskjellige typer musikk. Ofte blir musikken klassifisert etter om rytmen er langsom eller hurtig. Det er forskjellige måter å bruke musikk og bevegelse på:

- fritt
- imitasjon
- konstruert og innlært (f.eks. dans)

2.1 Gå tung – lett

Alle er på golvet. Gå rundt og tramp til paukeslag, gå på tå til slag med pinner. Varier tempo. Stå stille når det ikke spilles (den som ikke hører, har lov til å se på den som spiller). NB! Ikke støt sammen under bevegelsen.

2.2 Bevegelse til musikk – fritt (individuelle bevegelser)

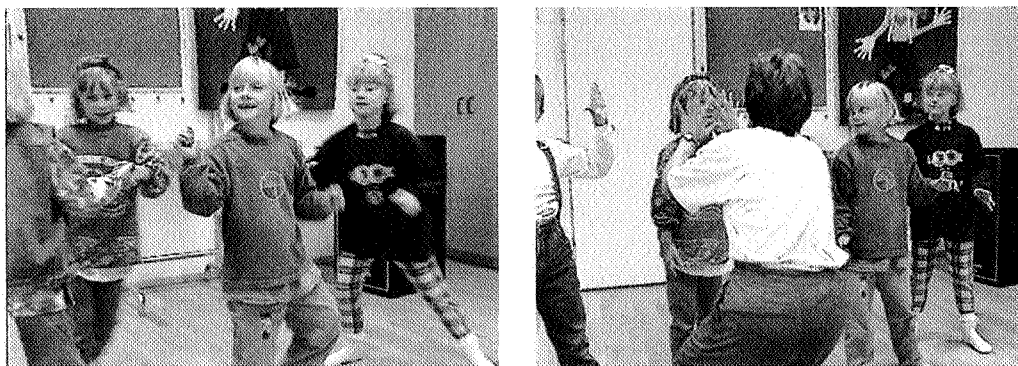
Musikk med rask rytme:

Bevegelse rundt, stans når musikken stanser. Frys bevegelsen (alt «fryses», også øynene).

Bevegelse rundt, dann par når musikken stanser. Frys.

Bevegelse rundt, dann grupper på tre når musikken stanser. Frys.

Bevegelse rundt, dann en stor ring når musikken stanser. Frys.

Bevegelse til musikk – og så fryses bevegelsen

Musikk med langsom rytme:

Samme øvelser som på rask rytme, men nå blir bevegelsene annerledes. Elevene kan få chiffontørklær å holde i.

Arbeid med kreativ dans kommer inn også her. En kan enten starte med musikken og la elevene lage dans, eller en kan la elevene lage dansen og prøve å finne musikk som passer.

2.3 Bevegelse til musikk – bundet (bestemte bevegelser)

- «Følge Jon»

Lederen har hatt på hodet. Han beveger seg til musikken. Resten av gruppa følger lederen. Alle stanser og fryser når musikken stopper. Lederen setter hatten på et nytt hode, og en ny person er leder.

«Følge Jon»

- Tog

En elev er lokomotiv og beveger seg «toglignende» mens det er musikk. Musikken og toget stopper. En ny elev (vogn) kommer inn på toget, osv, osv.

En kan på forhånd gjøre litt mer ut av denne leken ved å spørre elevene hvor de skal reise, hva de skal ha med seg, osv.

Fra et lokomotiv – til flere vogner

Toget går over fjellet

- Stolleken

Det er en stol mindre enn antall elever. Stolene står i ring. Elevene går rundt stolene til musikk og setter seg på stolene når musikken stopper. Den som ikke får en stol, må gå ut.

- Hatteleken

Som stolleken, men nå står elevene i ring og tar hatten av sidemannen, for så å sette den på sitt eget hode. Det er en hatt mindre enn antall elever. Den som ikke har en hatt når musikken stanser, må gå ut.

2.4 Bevegelse til musikk – konstruert og innlært

Dans er en rytmisk bevegelse av fortrinnsvis beina, men også i større eller mindre grad resten av kroppen. Det er mange måter å drive dans på, også i rytmikktimene:

- enkle ringdanser («folkedanser») som læreren lager selv og setter musikk til
- norsk folkedans
- internasjonal folkedans
- jazzballett

Til å begynne med må disse øvelsene være veldig enkle, og musikken må ha god rytme. Eksempel på god musikk til slik bruk er Zorbas dans fra filmen *Zorba the Greek*, og noe av folkemusikken som *Vårsøg* har. Noe av musikken til den internasjonale folkedansen er for høyfrekvent til å passe for døve, men trinnene kan jo læres, og en kan sette annen musikk til. Jazzballett kan legges opp over et vidt spekter, fra det enkleste til det mer kompliserte.

3 Dramaøvelser

De fleste lærere har drama i sin utdanning og kjenner til ulike måter å arbeide dramafaglig på. Her følger et eksempel på et dramaverksted som inneholder ulike øvelser med fokus på det visuelle. Øvelsene kan brukes til klasser med bare døve elever og til klasser der døve og hørende elever arbeider sammen. Øvelsene er plukket fra ulike kurs og bøker (se litteraturlisten) og er satt sammen med tanke på det visuelle. Et slikt verksted tar en hel skoledag, men det er ingenting i veien for å ta øvelsene ut av sin sammenheng og bruke enkelte av dem som del av et opplegg for en drama- og rytmikktime. Følgende ble formulert før en gikk i gang med arbeidet:

«Kan man si med ord det man sier med kroppen?
Kan man si med kroppen det man sier med ord?»

Dette verkstedet handler om:

- å bruke bevegelse og stillstand for å uttrykke mening
- å skjerpe synssansen for å oppfatte mening»

Visuelt dramaverksted

1 Presentasjon, navn og navnetegn

Elevene sitter i en halvsirkel. En og en elev går fram og presenterer seg for de andre med tegn.

2 Bli kjent i rommet

a) Gå rett. Ikke støt sammen.

b) Gå i buer.

c) Gå, stopp opp når du møter (får blikkontakt med) en annen. Si hei og presenter deg selv på tegnspråk.

d) Løp, hopp opp og rop hei når du møter noen.

3 *Sist i mål vinner*

Alle på rekke i den ene enden av rommet. Bevegelse med høyt løftede knær i sammenhengende langsom glidende bevegelse fram til målstreken i den andre enden av rommet.

4 *Fire bein blir to*

To og to sammen. De holder rundt hverandre. Beina i midten flettes i hverandre og blir til ett bein. De ytterste beina går i takt og utgjør ett bein. Bevegelse rundt i rommet. Bytt side.

5 *Hypnose*

Parøvelse. Den ene konsentrerer seg om håndflaten til den andre, samme avstand til håndflaten hele tiden. Bevegelse rundt i rommet.

1 + 1

1 + 2

6 *Kanin*

Alle i ring. En er kanin og lager kaninører på hodet. De som står nærmest kaninen, skal løfte nærmeste arm og lage et kaninøre på hodet sitt. Kaninen peker så ut en ny kanin i ringen.

7 *Grisetryne*

En er gris og lager grisetryne med to knyttede never foran nesen. De som står nærmest, skal sette griseører på vedkommendes hode. Det pekes ut en ny gris.

8 *Hjerteballøvelsen*

Alle står i ring og utgjør en levende organisme. En ball («hjertet») leveres med jevn rytme rundt i ringen fra person til person. Etter hvert innføres flere ting som skal rundt i ringen: En annen ball blir kastet til annenhver person, en kølle går bak ryggen, og en tredje ball blir sparket over golvet til en tilfeldig mottaker. NB: Den som gir fra seg noe, har ansvaret for at det kommer trygt fram til mottakeren. En må først og fremst ta hensyn til at «hjerterytmene er jevn», alt det andre kan vente.

9 *Bygge statuer*

Grupper på fire eller fem. En er «skulptør» og skal lage en statue av de andre ved å forme dem med hendene. Statuen kan ha tema som «hard», «myk», «strukturert», «utflytende» o.l.

10 *«En, to, tre, fire, fem»*

Dette er en dramalek der alle står i ring. Hver får utdelt et nummer som vedkommende må huske.

- Lederen (nr. 1) går over golvet og finner en ny plass i ringen. Nr. 2 fortsetter, osv.
- Nr. 1 går til midten av ringen, snur i en annen retning og finner en ny plass. Nr. 2 fortsetter, osv.
- Nr. 1 går til midten, fryser en bevegelse og står der. Nr. 2 går inn og bygger på denne bevegelsen. Til slutt har en en stor statue. Den blir så tatt fra hverandre ved at nr. 1 går ut, nr. 2 følger på, osv.

Etterpå forteller alle hva de gjorde og hvorfor.

11 Kroppsdelsmaskin

Dette er en fysisk oppvarmingsøvelse.

- Alle står i ring. Elevene hermer etter lærerens bevegelser. Han/hun begynner med å bevege bare ett ledd, så følger neste ledd på, og til slutt bevegelse hele kroppen.
- Samme øvelse kan utføres som parøvelse. To og to lager en maskin sammen.
- Hele gruppa kan lage en maskin sammen. Alle står i en sirkel. En går inn og begynner, de andre følger på etter hvert.

12 Framstille ting

Én om gangen får trekke lapp og skal framstille en ting som de andre skal gjette hva er. Det er ikke lov å vise hva en gjør med tingen. Hver person skal være selve tingen.

13 Forøvelser for scenen

Alle sitter i en halvsirkel. Én om gangen går rundt i rommet, stopper i passende avstand til publikum, presenterer seg og går og setter seg.

Gå som du er => fram: «heter ...

Gå som du er overdrevet

Gå som du er – par – bytt

Gå overdrevet – par – bytt

14 Gruppearbeid

Lag en visuell framstilling av en ting, en situasjon, en episode e.l.

Bruk kroppen, bevegelse, rytme, ansiktet, blikket osv.

Dette verkstedet kan videreutvikles etter hvert som elevene mestrer oppgavene i de ulike øvelsene. Mange av disse øvelsene bygger på den brasilianske teaterpedagogen Augusto Boals øvelser og leker for et frigjørende teater. Hans prinsipper for ulike teaterformer kan være en av måtene å arbeide med drama og rytmikk på i ungdomsskolen.

Litteratur

- Asbjørnsen og Moe 5 / illustrert av Egil Torin Næsheim. Oslo: Damm (Damms eventyrserie)
- Beckman, M. (1970) *Rytm - rim och rörelse*, Stochholm: Beckmans
- Bjerke, A. (1995) *Morovers*, Oslo: Aschehoug
- Bjørkvold, J. (1989) *Det musiske menneske*, Oslo: Freidig Forlag
- Boal, A. (1978) *För en frigjörande teater*, Södertälje: Gidlunds
- Boal, A. (1980) *Förtrollad, förvandlad, förstenad*, Södertälje: Gidlunds
- Bonde, E., Eriksen, B.E. og Rottem, Ø. (1993) *Dialog 3 Litteraturantologi og litteraturhistorie for ungdomstrinnet*, Oslo: Cappelen
- Dyreborg, E. (1972) *Musikterapi*, København: Gyldendals pædagogiske Bibliotek
- Edwards E.M. (1974) *Music Education for the Deaf*, Maine: The Merriam-Eddy Company
- Engelstad, A. (1989) *De undertryktes teater*, Oslo: Cappelen
- Elsness T.F. (1983) *Pedagogisk drama*, Oslo: Aventura
- Gilje, K.G. (1984) *Hørselshemmede og musikk* Hovedoppgave ved Institutt for musikkvitenskap, Universitetet i Oslo
- Greftegreff, I. (1991) *Håndformer og håndformendringer i norsk tegnspråk*, Universitetet i Trondheim, Lingvistisk institutt, Hovedfagsoppgave våren 1991
- Gaarder, S. (1998) *Drama i klasserommet*, Oslo: Universitetsforlaget
- Gannon, J. (1989) *Deaf heritage. A Narrative History of Deaf America*, Maryland: National Association of the Deaf
- Grimm, J. og W. *Eventyr*, Oslo: Skandinavisk presse
- Grimms eventyr*, Oslo: Carlsen
- Gulbrandsen, J., Landsem, I. og Letting, G. (1996) *Lyse ideer 1*, Oslo: Universitetsforlaget
- Gulbrandsen, J., Landsem, I. og Letting, G. (1996) *Tillegg til Lyse ideer 1*, Oslo: Universitetsforlaget
- Gulbrandsen, J., Landsem, I. og Letting, G. (1998) *Lyse ideer 2*, Oslo: Universitetsforlaget
- Gulbrandsen, J., Landsem, I. og Letting, G. (1998) *Tillegg til Lyse ideer 2*, Oslo: Universitetsforlaget
- Hansen, Aa. L. (1994) *Levende bilder for døve* Hovedoppgave i filmvitenskap, Institutt for drama, film og teater, Universitetet i Trondheim 1994
- Harr, K. (1988) *Guds Nordenvind; vandringer med Petter Dass*, Oslo: Cappelen
- Hedin, B. (1975) *Dikt vi har sammen*, Oslo: Tiden
- Heggstad, K. (1998) *7 veier til drama*, Bergen: Fagbokforlaget
- Heggstad, K., Knudsen I. og Trageton A. (1994) *Fokus på lek. Estetikk, progresjon, kultur*, Stord: Høgskolen Stord/Haugesund
- Helseth, S. (1981) *Den nye lyrikken*, Oslo: Cappelen
- Hernes, L., Horn, G. og Reistad, H. (1993) *Lek, dans og teater*, Vollen: Tell
- Hernes, L., Horn, G. og Reistad, H. (1993) *Teater for barn*, Vollen: Tell
- Hytten, E. (1961) *Helen Keller*, Oslo: Ernst G. Mortensens forlag
- Jacobsen, F. (1992) *Video ABC, Finstadjordet*: Amalie forlag
- Jacobsen, F. (1992) *Videologi, Finstadjordet*: Amalie forlag
- Jagtøien, G.L. (1999): «*Den estetiske dimensjon i kroppsøvingsfaget*», artikkel
- Klinta, C. (1998) *Självillit, kommunikation, rörelsesglädje*, Solna: Ekelunds forlag
- Knill, M. og C. (1982) *Kroppsbevissthet, kontakt, kommunikasjon*, Oslo: Tiden
- Kverndokken, K. (1994) *Leseboka for grunnskolen. Bind 2*, Oslo: Gyldendal
- Landslaget for norskundervisning (LNU); 4 1980: *Meer grønt er Græsset*. Norsk barnepoesi fra Claus Frimann til Lillebjørn Nilsen. Utvalg og innledning ved Knut Imerslund, Oslo: Landslaget for norskundervisning, 1980

- Larsen, A. *Drama dramaforløp* DMMHs publikasjonsserie nr. 2 1993
- Leaf, M. (1987) *Historien om Ferdinand*, Oslo: Cappelen
- Lindquist, G. (1997) *Lekens muligheter*, Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Lyhne E., Madsen M. og Rønne K. (1990) *Spil op. Om børn musik og bevægelse*, København: Forlaget Børn og unge
- Moen, I.G. (2001) *Dans med barn 6-13 år* (med videoeksempler), Oslo: Landslaget dans i skolen
- Moen, T. (1980) *Tenke seg til. Hverdagsdikt for Kari og Ola*, Oslo: Fabritius
- Neelands, J. (1993) *Structuring Drama Work*, Press Syndicate of the University of Cambridge
- Paulsen, B. (1994) *Det skjønne*, Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Pease, A. (1986) *Kroppens språk*, Oslo: Cappelen
- Prøysen, A. (1955) *Rim og regler fra barnetimen*, Oslo: Tiden
- Ravndal, R.W. (1984) *Musikalske uttrykk i småskolens hverdag*, Oslo: Norsk musikkforlag A/S
- Robins, F. and J. (1968) *Educational Rhythmics*, New York: Association Press
- Roll, H. (1995) *Undre meg fordundre*, Oslo: Gyldendal
- Rutherford, S. (1993) *A Study of American Deaf Folklore*, Burtonsville: Linstok Press
- Salomonsson, A. (1994) *Good Vibrations - en handledning i rytmik och rörelse med döva/hörselskadade barn* (med videoeksempler), Örebro: SIH
- Schildt, M. (1985) *Jul i vårt hus: juletradisjoner fra advent til 20. dag jul*, Oslo: Aschehoug
- Schuchman, J.S. (1988) *Hollywood Speaks Deafness and the Film Entertainment Industry*, Urbana and Chicago: University of Illinois Press
- Sekretariatet for grunnskolen (1992) *Estetiske uttrykksformer og skapende virksomhet i begynneropplæringen*, Oslo: Universitetsforlaget
- Silverstein, S. (1988) *Lys på loftet*, Oslo: Mortensen
- Sæbø, A.B. (1998) *Drama – et kunstfag*, Oslo: Tano Aschehoug
- Træthaug, B. m.fl. (1994) *Idehefte til «Normal språkutvikling til normal tid hos døve barn,» - er det mulig?* Prosjektoppgave, A-linja ved Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo
- Warme, R. (1982) *Folkedanser fra mange land* (med lyd-kasset), Oslo: Aschehougs Musikkverk
- Weinreich, T. og Friberg, S. (1977) *Knutemor*, Oslo: Samlaget
- Økland, E. (1997) *Svarte norske. Vers samla og spreidde*, Oslo: Samlaget

Video til bruk i drama- og rytmikkundervisningen

- Hansen, Aa. (1998) *Rytmen i 3. klasse*, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (2001) *Rytmen i 4. klasse*, Del 1, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (2001) *Rytmen i 4. klasse*, Del 2, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (1997) *Rytmen i 5. klasse*, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (1998) *Rytmen i 6. klasse*, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (2001) *Rytmen i 7. klasse*, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (1997) *Rytmen i 8. klasse*, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (1998) *Rytmen i 9. klasse*, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (2001) *Rytmen i 10. klasse*, Møller kompetansesenter
- Landsem, I., Snorheim, A. og Hansen, Aa. (1997) *Lek med tegn 1* Felix Fabula, Universitetsforlaget
- Landsem, I., og Hansen, Aa. (1998) *Lek med tegn 2* Felix Fabula, Universitetsforlaget
- Moen, I.G. (2001) *Dans med barn 6-13 år* Oslo: Landslaget dans i skolen
- Salomonsson, A. (1994) *Good Vibratios - en handledning i rytmik och rörelse med döva/hörsel-skadade barn* Örebro: SIH
- Taskoparan, B. og Stokka A. (1995) *Tegnspråkmoro og fantasi*, Stavanger, Barnehagen for hørselshemmede
- Wiatzka m.fl. (1993) *Lek og fantasi på tegnspråk*, Ål folkehøyskole
- Døves kulturdager*, 1984–1994, Møller kompetansesenter
- Døves kulturdager*, 1997–1998, Møller kompetansesenter
- Eksempler på ulike døvekulturelle uttrykksformer i et historisk perspektiv:
- IX Døves verdenskongress, Palermo 1983*, Møller kompetansesenter
- X verdenskongress for døve, Helsinki 1987*, reportasje, Møller kompetansesenter
- X verdenskongress for døve, Helsinki 1987*, døvekultur, Møller kompetansesenter
- X verdenskongress for døve, Helsinki 1987*, teater, Møller kompetansesenter
- XI verdenskongress for døve, Tokyo 1991*, Møller kompetansesenter
- Deaf Arts Now 1–4, Stockholm 1998, intervju med kunstnere, utstilling, teater, kreativt tegnspråk*, Møller kompetansesenter
- Bjørnen* (1994) av Anton Tsjechov, TeaterOrama Ål: Døves Video
- Den spanske flue* (1993) av Arnold & Bach, Oslo Døvetheater Ål: Døves Video
- Drama valgfag* Trondheim døveskole 1981–1992
- Bienvenu M.J. and Colonomos B.,(1988) *An introduction to American Deaf culture 3: Language & Traditions Sign Media*
- (1988), *Fables and Fairy Tales Volume 1-5* (Four for you) Sign Media,
- (1994) *High Five Fables and Fairy Tales Volume 3*
- Christersson, G. (1995) *Lek med tecken Del 1 og 2*, SIH Läromedel
- Rennie, D. (1995) *Skapa, teckenspråkspoesi Del 1-2*, SIH Läromedel
- Rennie, D. (1995) *Upplev, teckenspråkspoesi Lektion I-XVIII*, SIH Läromedel
- Rennie, D. (1990) *Poetry in motion : original works in ASL*, Sign Media

Musikkeksempler

Denne musikklisten er laget på grunnlag av et kurs for lærere i drama og rytmikk og må bare ses på som eksempler på musikk som kan brukes. Den enkelte lærer kan selv finne musikk med markert rytme, god bass og godt slagverk. I ungdomsskolen bør en også finne musikk som er tidsriktig og populær. Til internasjonale folkedanser er det ofte egne musikk-cd-er eller kassetter.

Abba *Ring Ring*, cd,
nr. 6 Nina Pretty Ballerina (togleken)

Benestad med flere: *Folkedanser fra mange land*, kassett,
Aschehougs musikkverk ISBN-03-07895-8
Bok med beskrivelse av dansene kan kjøpes.

The Commitments (musikk fra filmen), cd,
nr. 1 Mustang Sally (bevegelse, fri dans)

Dire Straits *Brothers in Arms*, cd,
nr. 3 Walk of Life (hatteleken)

Gulbrandsen, J., Landsem, I. og Letting, G. (1996) *Sanger og fortellinger til Felix Fabula!*
Oslo: Universitetsforlaget
Andris Snorheim. Felix Fabula synger, kassett

Jan Johansson *Jazz på svenska*, cd,
nr. 1 Visa från Utanmyra (klappe, trampe, knipse, slå på trommer, pauker etc.)

Miriam Makeba *Pata Pata*, cd,
nr. 1 Pata Pata (bevegelse til musikk, rask rytme)

Mikis Theodorakis *Zorba the Greek*, lp-plate,
nr. 6 Zorba's Dance (bestemte bevegelser til musikk)

Spyro Gyra *Catching the Sun*, cd,
nr. 1 Catching the Sun (bevegelse til musikk, rask rytme)

Vårsøg *Vårsøg*, enkel dans, lp-plate

Educational Rhythmics *Marching Band* (stolleken), ep-plate

Diom de Kossa *Touba* (afrikansk dans), cd, nr. 6 Fatchèmi

Adresser

Bongotrommer, pauker og andre musikinstrumenter kan bestilles hos:

I.K. Gottfried
v/ Sv. Høgenhaven Jensen
Kronprinsessegade 44 c
DK 1306 København K
Danmark

Tlf. + 45 33 11 10 47

Slaginstrumenter, specialvibrasjonshjelpemidler, musikkmøbler etc. kan bestilles hos:

Amajo as
Hellinga 16 D
1481 Hagan

Tlf. 67 07 43 40
Faks 67 07 43 41

Afrikanske trommer kan bestilles hos:

African Tam Tam

Tlf. 22 23 37 56
Mobil 90 06 29 14
E-post: sereba@online.no
Internett: <http://www.africanbeat.org>

eller hos:

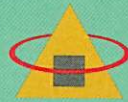
Gueu Flan Adolphe

Tlf. 74 15 55 17
Mobil 93 06 67 35

VIDEOKASSETTER

Videokassetter for 1. og 2. klasse kjøpes i bokhandelen (Universitetsforlaget).

Videokassetter for 3. – 10. klasse kan bestilles fra:

Møller kompetansesenter
Statlig spesialpedagogisk støttesystem

Postboks 175 Heimdal
7473 Trondheim

Telefon: 72 59 65 00
Telefaks: 72 59 65 01

Teksttelefon: 72 59 65 02
Bildetelefon: 72 59 65 03
Videokonf.: 72 59 65 24

E-post: ekspedisjon@ks-moller.no

Internett: <http://www.ks-moller.no>

LÆRERENS BOK KJØPES I

 Læringscenteret

Postboks 2924 Tøyen
0608 Oslo

Internett: <http://www.ls.no/>

Bestillingstorget: <http://bestilling.ls.no>
E-post: bestilling@ls.no
Telefaks: 23 30 13 89